

Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu

Joanna Jachimowicz

**Wartości wychowawcze w polskim rapie –
propozycje metodyczne dla nauczycieli**

Nowy Sącz 2023

Redaktor Wydania

dr hab. Zdzisława Załona, prof. ANS

Recenzja

prof. dr hab. Bożena Muchacka

Redaktor Techniczny

dr Tamara Bolanowska-Bobrek

© Copyright by Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
Nowy Sącz 2023

ISBN 978-83-67661-12-6

Wydawca

Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 443 45 45, e-mail: sog@ans-ns.edu.pl
www.ans-ns.edu.pl

Adres redakcji

Wydawnictwo Naukowe Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 443 45 45, e-mail: wn@ans-ns.edu.pl, tbolanowska@ans-ns.edu.pl
wydawnictwo.ans-ns.edu.pl

Druk

Wydawnictwo i drukarnia NOVA SANDEC s.c.
Mariusz Kałyniuk, Roman Kałyniuk
ul. Lwowska 14, 33-300 Nowy Sącz
tel.: +48 18 441 02 88, e-mail: biuro@novasandec.pl

Spis treści

Wprowadzenie – wartości i rap w odniesieniu do teorii pedagogicznej	5
Rozdział I. Wartości wychowawcze polskiego rapu – scenariusze zajęć dla uczniów szkół podstawowych.....	17
1. Wartości w kontekście przyszłego życia i własnych marzeń	18
2. Wartości związane z domem rodzinnym	26
3. Najbliższe osoby źródłem pozytywnych wartości w życiu każdego człowieka	34
4. Rzeczywistość PRL i lat 90. XX wieku źródłem wartości łączących pokolenia	43
5. Źródła wartości jako przedmiot refleksji nad sensem życia	50
Rozdział II. Wartości wychowawcze polskiego rapu w scenariuszach dla uczniów szkół ponadpodstawowych	59
1. Wartości związane z poszukiwaniem sensu życia.....	60
2. Wartości związane z kruchością ludzkiej egzystencji w scenariuszach wychowawczych.....	73
3. Wartości w odniesieniu do różnych wymiarów konsumpcjonizmu i jego skutków w scenariuszach wychowawczych.....	82
Podsumowanie.....	93
Bibliografia.....	98

Wprowadzenie – wartości i rap w odniesieniu do teorii pedagogicznej

Jak zaznacza A. Elżanowski, „Wartości napędzają nie tylko ludzką historię, ale cały nasz świat, czyli biosferę. Zdawałoby się więc, że dla przyszłości świata nie może być nic ważniejszego niż teoria czy zrozumienie wartości” (file:///C:/Users/Dell/Desktop/WA004_76566_P89771_Elzanowski-O-wartosciach.pdf, dostęp: 23.08.2023, s. 182). L. Drenda z kolei, odwołując się do egzystowania wartości w świecie, zwraca uwagę, że: „Wartości towarzyszą jednostkom w każdej dziedzinie ludzkiej działalności, począwszy od tych najbardziej prozaicznych po sferę etyki, moralności i sztuki” (2016, s. 40). Autorka ta przytacza słowa W. Zuziak, pisząc: „Mamy z nimi do czynienia «wszędzie, gdzie przerwana zostaje obojętność, czy też równorzędne relacje pomiędzy rzeczami, wszędzie gdzie jedna rzecz zostaje wybrana lub oceniona wyżej i jest bardziej od innej preferowana»” (Zuziak, 2012, s. 103; za: Drenda, 2016, s. 40). Wartości są to zatem takie imponderabilia, które mają fundamentalne znaczenie dla kształtowania ludzkiej egzystencji. Jak zaznaczają wspomniani autorzy, zrozumienie wartości jest kluczowe dla człowieka i jego rozwoju, edukacji, a zanik pasywności i skierowanie się ku ocenianiu generuje ich wyłonienie. Tak zarysowane poglądy ukazują, że wszelkie ustosunkowanie rodzi konieczność ukierunkowania na świat wartości, a zatem jest nieodzowne w życiu każdego człowieka.

L. Drenda i A. Elżanowski odwołują się ponadto do samego określenia pojęcia „wartość”. L. Drenda stwierdza, że wartość jest rozumiana jako „projekcja uczucia, jakie podmiot posiada względem konkretnego przedmiotu” (Ibidem, s. 40). W dalszych rozważaniach pisze ponadto, że wartościowość rzeczy podlega dowodzeniu, nie jest ich immanentną cechą, ale powstaje w wyniku procesu wartościowania, jest nadawana przedmiotom dzięki wysiłkowi intelektualnemu wartościującego/oceniającego podmiotu. A. Elżanowski łączy pojęcie „wartość” z ich elementem teleologicznym:

Pojęcie wartości jest logicznie związane z pojęciem celu, którego osiągnięcie jest wartością ostateczną (terminal value) i zależy od elementów otoczenia, które wobec układu celowego stają się nośnikami pozytywnych lub negatywnych wartości źródłowych (source values), ponieważ mają pozytywny albo negatywny wpływ na osiągnięcie celu – czyli są do tego przydatne albo szkodliwe (file:///C:/Users/Dell/Desktop/WA004_76566_P89771_Elzanowski-O-wartosciach.pdf, dostęp: 23.08.2023, s. 182).

Komentując przytoczony pogląd, warto zaznaczyć, że terminy „wartość” i „cel” są ze sobą ściśle powiązane. Osiągnięcie wybranego, ostatecznego celu (któremu są podporządkowane pozostałe wartości) jest czymś najistotniejszym, każda pozostała wartość oceniana jest w kontekście nadrzędnej, w zależności od tego, czy jej osiągnięciu sprzyja czy przeszkadza. W tym względzie prezentowany jest dychotomiczny podział wartości na pozytywne i negatywne, co rodzi konotacje z prakseologicznym aspektem działania ludzkiego, ukierunkowując refleksje na konieczność dokonywania odniesień związanych ze sprawnością osiągania zakładanych celów. Słowo „wartość” jest również zdefiniowane w internetowym *Słowniku języka polskiego PWN*. Może ono występować w 5 znaczeniach, a zatem przez wartość należy rozumieć:

1.«to, ile coś jest warte pod względem materialnym» 2. «cecha tego, co jest dobre pod jakimś względem» 3. «posiadanie zalet» 4. «zasady i przekonania będące podstawą przyjętych w danej społeczności norm etycznych» 5. «liczba określająca, ile jednostek zawiera dana wielkość fizyczna lub wielkość mogąca zastąpić wyrażenie algebraiczne, jego zmienne» (<https://sjp.pwn.pl/sjp/wartosc;2534732.html>, dostęp: 04.08.2023).

We wszystkich zacytowanych zapisach uwidacznia się wymiar oceny w stosunku do przyjętego kryterium, zaś w punkcie 4 sformułowanie określające wartość wyraźnie koresponduje z pojęciem „pozytywne wartości”. I. Dudzik oraz S. Nowak, korzystając z poglądów K. Rejmana, piszą: „wartość stanowi podstawową kategorię aksjologii oraz oznacza to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich” (Rejman, 2010; za: Dudzik, Nowak, 2017, s. 10). Nieco inne słowne odniesienie do znaczenia słowa „wartość” można dostrzec w sformułowaniu G. Żuka, zaznaczającego pochodzenie tego terminu z języka łacińskiego (2016, s. 18):

Słowo „wartość” ma swoje źródło w łacinie, w słowie *valere*, które znaczy tyle, co ‘być zdrowym, mieć się dobrze; mieć wpływ, znaczenie, moc’. Można też doszukiwać się powiązań znaczeniowych z łacińskim *validus* w znaczeniu ‘mocny, silny, żwawy, obronny, wpływowy, skuteczny’.

Sformułowanie ze *Słownika języka polskiego PWN* koresponduje ze wcześniejszymi zapisami identyfikującymi wartości z pozytywnymi celami dążeń oraz jest podobne do określenia L. Drendy w aspekcie wypuklenia elementu emocjonalnego/przeżyciowego. Sformułowanie G. Żuka wskazuje zaś na fakt, że wartości mają siłę oddziaływania. I. Dudzik i S. Nowak podejmują też problematykę wartościowania, pisząc (w odniesieniu do poglądów różnych autorów i proponując ich syntezę), że wartościowanie jest procesem w zasadzie ciągłym, odnosić się może do wszystkiego, posiada aspekt prakseologiczny i odwołuje się do sztuki dokonywania wyborów (2017, s. 11-12).

Podejmując się rozważań o wartościach, nie sposób pominąć aspektu ich typologii i możliwości hierarchizacji. Można w tym zakresie powołać się na poglądy G. Żuka, który zaznacza, że wzorcowa typologia i hierarchizacja wartości jest trudna. Korzystając z podejścia W. Tatarkiewicza, podejmuje on problematykę wartości własnej i pochodnej w odniesieniu do wartości ludzkich i rzeczowych. W. Tatarkiewicz zaznaczał, że jedyną wartością własną rzeczy jest wartość estetyczna, ludzie zaś mają różne wartości własne, odnoszące się do: działań, myśli i uczuć (Żuk, 2016, s. 29). Z kolei K. Chałas i M. Łobacz, odwołując się do podziału zaproponowanego przez W. Tatarkiewicza, odnoszą się do wartości: autotelicznych i pochodnych, a w kolejnym podziale wymieniają wartości dotyczące osób oraz rzeczy. Przedstawiając ostatnie wyróżnione i ujmowane przez W. Tatarkiewicza wartości dychotomiczne, wymieniają te, które są skończone oraz nieskończone (1989; za: Chałas, Łobacz, 2020, s. 27). G. Żuk odwołuje się również do typologii zaproponowanej przez R. Ingardena i przedstawia: wartości witalne, wykazujące konotacje z użytecznościowymi (inaczej zwanymi utylitarnymi) i przyjemnościowymi; kulturowe, do których zalicza estetyczne, poznania oraz socjalne (zwane inaczej obyczajowymi), a także moralne (1966; za: Żuk, 2016, s. 29). J. Lipiec prezentuje nieco bardziej rozbudowaną typologię wartości, wymieniając 2 kryteria ich rozróżniania:

ilościowe i jakościowe. W ramach ilościowego kryterium wyróżnia: „wartości osobowe, społeczne i ogólnoludzkie; wartości moralnie pozytywne, negatywne i neutralne; wartości sytuacyjne i powszechne” (zob. Kowalczyk, 2006, s. 139; za: Chałas, Łobacz, 2020, s. 28). W ramach kryterium jakościowego wymienia wartości:

„• egzystencjalne (decydujące o istnieniu); esencjalne (związane ze sposobem bytowania) i ornamentalne (ułatwiający życie człowieka),

- autoteliczne i instrumentalne,
- trwałe i zmienne,
- absolutne i relatywne” (Ibidem, s. 28).

J. Gajda (1997; za: Chałas, Łobacz, 2020) kolejno proponuje kilka rozróżnień wartości, w ramach których daje propozycje ich dychotomicznych podziałów, a wyszczególnia wartości materialne i duchowe, biorąc pod uwagę ich materię (te pierwsze odnosi do rzeczy, a drugie do idei). Uwzględniając powszechność odczuwania wartości, inaczej utożsamianą z ich zasięgiem, wyszczególnia wartości uniwersalne (posiadające zasięg powszechny) i jednostkowe, których odbieranie jest zawężone do kultury, grupy, jednostki. Kolejnym wymiarem uwzględnianym w podziale tego autora jest ten odnoszący się do czasu, co skutkuje wyłanianiem wartości historycznych oraz aktualnych. J. Gajda bierze pod uwagę również trwałość wartości i pisze o tych, które są chwilowe, jak również tych, które są trwałe. Kolejne dychotomiczne rozróżnienie zaproponowane przez niego dotyczy sfery osobowości, którą angażuje dana wartość – wyszczególnione są w tym przypadku wartości intelektualne i uczuciowe. J. Gajda uwzględnia również ocenę wartości (czy są one godne czy nie) i wymienia wartości pozytywne oraz negatywne (1997, s. 12; za: Chałas, Łobacz, 2020, s. 29). Kolejno autor ten pisze o wymiarze egzystencjalnym wartości, opisując wartości witalne (bytowe) i duchowe, do których zalicza: poznawcze, hedonistyczne, moralne, estetyczne (Ibidem, s. 29). K. Chałas i M. Łobacz – odwołując się do socjologicznego ujęcia wartości – proponują dwie kategorie wartości: osobowe i społeczne. W odniesieniu do wartości osobowych rozróżniają wartości ostateczne, jak również wartości życia codziennego. Poczynione rozważania pozwalają unaocznić (choć pobeźnie) znaczną różnorodność podejść związanych z typologią wartości i określaniem poszczególnych ich kategorii. Może to uświadomić znaczące zróżnicowanie i heterogeniczność świata wartości.

Zaprezentowane zagadnienia dotyczące podziałów wartości warto uzupełnić skrótowym opisem ich (przykładowej) hierarchizacji. Dokonała jej U. Ostrowska w oparciu o poglądy M. Gołaszewskiej. Wymienia ona wartość uniwersalną, jaką jest człowieczeństwo (stereotypowe, postulatywne i kreatywne), z którego wyprowadza wartości naczelne: biotyczne, poznawcze, moralne oraz estetyczne. Z kolei z wartości naczelnych wynikają wartości pochodne. Do pierwszej grupy wartości pochodnych zalicza się: użyteczność, stosowność, wydajność, trafność itp. Drugą stanowią: prawda, autentyczność, niezależność, zgodność ze stanem faktycznym itp. Trzecia zawiera następujące wartości pochodne: dobroć, miłość, lojalność, wierność, uczciwość itp. Ostatnia – czwarta – grupa wartości pochodnych to: piękno, brzydota, tragizm, komizm, poetyczność itp. Wymienione wartości integrują się w antroposferze (zob. Ostrowska, 2006, s. 398; za: Chałas, Łobacz, 2020, s. 34). Z zaprezentowanej hierarchizacji wynika, że jeśli za naczelną wartość uzna się człowieczeństwo, to pełny rozwój osoby ludzkiej, dokonujący się dzięki szeroko rozumianej edukacji, będzie stanowił przyczynek do jej osiągnięcia.

Biorąc pod uwagę zagadnienia, którym poświęcona jest niniejsza publikacja, wskazane jest również poczynić rozważania teoretyczne w kontekście współczesnego świata i skomentować przemiany, jakie w wartościach dostrzegają wybrani autorzy. Zmiana kulturowa obserwowalna we współczesnych społeczeństwach przekłada się na złożony proces wychowania. Rozmywanie się różnic między dobrem a złem, relatywizm moralny w świecie globalnym to główne przesłanki, które nie sprzyjają oddziaływaniom pedagogicznym. Różnorodność teorii filozoficznych, ideologii, a nawet koncepcji pedagogicznych, zacieranie granic w wymiarze komunikacyjnym oraz kulturowym to symptomy wielowymiarowości globalizacji. Procesy te determinują w wielu aspektach procesy socjalizacji i wychowania, gdyż we współczesnych społeczeństwach nasilają się sprzeczne ze sobą trendy, np. konsumpcjonizm, indywidualizm, emancypacja niektórych grup społecznych, nowe ruchy religijne, relatywizm wartości przejawiający się w tezie, że nie ma uniwersalnych wartości (Włoch, 2017, s. 58, 59).

Obserwowane we współczesnym świecie rozchwianie ładu moralnego uzasadnia wymóg stawiany wychowaniu w aspekcie aksjologicznym. Zagadnienie to podejmuje B. Dymara, prowadząc rozważania o wydobywaniu wartości z informacyjnego chaosu świata. Uważa, że nieodzowny wydaje się w takiej sytuacji (2003, s. 24):

filtr moralny, w obrębie którego mieszczą się takie cechy jak: rzetelność, uczciwość, odpowiedzialność, tolerancja, zdolność odróżnienia dobra od zła, prawdy od kłamstwa, potrzeb będących podstawą życia i zdrowia do wygórowanych aspiracji i ambicji, ekspansji od działań integracyjnych, korzystnych dla społeczeństwa i 'pojedynczego' człowieka.

Autorka ta dowodzi, że człowiek powinien być wyposażony w filtr logiki i filtr etyki, dlatego proponuje wprowadzenie w edukacji ładu serca i umysłu, który wymaga równowagi pomiędzy poznaniem intelektualnym i emocjonalnym, a oparty jest na wrażliwości emocjonalnej, językowej, poznawczej oraz moralnej (Ibidem, s. 33).

„Fundamentem każdej wspólnoty i społeczeństwa są wartości. Od tego, jakie wartości zostaną uznane za fundament dobrego społeczeństwa i dobrej wspólnoty, zależy to, jaka będzie jakość życia tego społeczeństwa” (Madalińska-Michalak, 2016, s. 11). Na wartościach opiera się umowa społeczna. Wartości traktuje się jako pomoc w wyznaczaniu orientacji życiowej i konkretną wskazówkę do postępowania wobec siebie i świata. Człowiek żyje wśród innych ludzi, a w jego bliższym i dalszym otoczeniu funkcjonują pewne wartości, które określają zachowania godne i niegodne naśladowania. Udział w życiu społecznym pozwala człowiekowi rozróżniać, co moralne, a co niemoralne, prawdziwe i fałszywe, dobre i złe, a w konsekwencji kształtować własne zasady moralne (Kwitok, 2017, s. 167). Namysł nad wartościami w wychowaniu wiąże się ze wzorami i normami, które obowiązują we współczesnym społeczeństwie. Pozwala to analizować zasady, którymi kierują się społeczeństwa we wzajemnej współpracy jednostek i grup, ale też określać, jakie są pożądane, a jakie nieakceptowalne formy zachowań. Pedagogiczna refleksja nad wartościami, które są drogowskazami dla społeczeństwa, jest źródłem stanowienia norm. Życie wartościowe, zgodne z wartościami, jest zogniskowane wokół aksjologii. Dyskurs ten koncentruje się na etycznym wymiarze człowieczeństwa oraz wychowaniu do życia wartościowego. W czasach współczesnych jest to ważne wyzwanie i zadanie edukacji (Madalińska-Michalak, 2016, s. 27).

W katalogu najistotniejszych aksjologicznych zagrożeń cywilizacyjnych W. Furmanek wymienia m.in. stan zagubienia aksjologicznego z powodu rozpadu hierarchii wartości, który wiąże się z brakiem rozumienia wartości, co powoduje chaos, a w efekcie nieprzewidywalne skutki. Coraz częściej też występują zakłócenia w komunikacji międzypokoleniowej, ponieważ wzorce rodziny generacyjnej nie są atrakcyjne dla młodego pokolenia, co powoduje zakłócenia w transmisji podstawowych wartości (Furmanek, 2021, s. 24). Opierając się na poglądach W. Furmanka, można zatem stwierdzić, że istotna wydaje się w dzisiejszym świecie potrzeba ukazywania i definiowania wartości młodemu pokoleniu tak, aby mogły być one uwewnętrzniane i wdrażane do praktyki życia.

Należy pamiętać, że wychowanie jest procesem systematycznego wspomaganie człowieka w jego dążeniach do rozwoju człowieczeństwa, kształtowania go tak, aby potrafił żyć w warunkach współczesności, aby wiedział, jak żyć, ku czemu dążyć, z jakich źródeł czerpać, żeby osiągnąć dojrzałość osobową, w tym dojrzałość aksjologiczną (Furmanek, 2016, s. 86). Życie człowieka jest procesem realizowania wartości, gdyż wybiera on to, co uważa za ważne, co jest godne wysiłku, poświęcenia, co stanowi cel jego dążeń ludzkich. Przyjęty system wartości nadaje kształt i sens życiu człowieka (Cygan, 2013, s. 52).

Nauczyciel jest taką osobą, która może inspirować do refleksji nad wartościami, może pomóc młodemu człowiekowi w odkrywaniu i wskazywaniu cennych wartości. Jako osoba znacząca, profesjonalnie wykonująca zawód i powinności, oddziałuje swoją osobowością nie tylko w obszarze poszerzania oraz pogłębiania wiedzy uczniów, ale w oparciu o swoje kompetencje aksjologiczne potrafi konstruować i planować swoje oddziaływania dotyczące wartości w celach lekcji (Drzeżdżon, 2007, s. 206). Nauczyciel, wychowawca odgrywa ważną rolę w kształtowaniu wartości młodego pokolenia, wykorzystując różne sytuacje do dokonywania wyborów, podejmowania refleksji nad konkretnymi sytuacjami tworzonymi intencjonalnie, uczy odpowiedzialności za konsekwencje swoich wyborów, analizy faktów i zjawisk oraz wyciągania wniosków w kategoriach zachowań aksjologicznych. Poprzez tworzenie sytuacji, w których wychowankowie mogą się wypowiadać za konkretnymi wartościami, poznawać je i rozumieć w kontekstach życiowych faktów, podejmować decyzje o ich akceptowaniu, rozwijają swoją wyobraźnię moralną, która pozwala przewidywać skutki własnych czynów.

Dostrzeganie różnorodności i ambiwalencji świata wartości jest możliwe m.in. dzięki organizowaniu w procesie edukacji sytuacji aksjologicznych. Uczeń postawiony w sytuacji aksjologicznej ma szansę konfrontować swoje dotychczasowe postawy i poglądy z poglądami innych osób, np. nauczyciela czy kolegów z grupy klasowej. Poprzez dyskusję, wymianę argumentów może też lepiej poznawać siebie i innych ludzi, co kształtuje jego dojrzałość i w myśl pedagogiki humanistycznej, w której uczeń jest autonomiczną wartością, uwrażliwia go na potrzeby oraz przeżycia osób, z którymi się spotyka. Doskonalenie siebie ma wartość wychowawczą, co jest istotne z punktu widzenia społecznego, gdyż może zapobiegać lub ograniczać objawy i zachowania niepożądane. Można więc powiedzieć, że zadaniem wychowawcy jest kreowanie sytuacji, w których uczeń będzie miał możliwość poznawania, zrozumienia, przyjęcia lub też odrzucenia i włączenia wartości w system własnych doświadczeń. Rola wychowawcy – przewodnika, inspiratora – polega na wyzwaniu i pobudzaniu młodzieży do życia

według wartości, lecz nauczyciel musi być świadomy swoich działań wychowawczych, znać cel, do którego chce dążyć, a także rozumieć, dlaczego jest to ważne i zasadne. Uzasadnia to konieczność autentycznego obcowania uczniów w procesie wychowania z wartościami i uwrażliwiania ich na nie.

Szkoła jest instytucją, która ma określone zadania, w tym dotyczące kształtowania postaw, wartości, umiejętności społecznych w procesie wychowania młodzieży. Jak zapisano w 2 punkcie 2 załącznika do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, jednym z zadań szkoły podstawowej dla II etapu edukacyjnego jest „wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele)” (<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170000356>, dostęp: 07.10.2022, s. 11) (rozporządzenie zmieniające treść niniejszego dokumentu z dnia 8 marca 2022 roku nie wprowadziło zmian w tym zakresie).

Kolejnym Rozporządzeniem z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia w załączniku 1 zawiera informacje o działalności wychowawczej szkoły, wyprowadzając z niej następujące jej zadania związane ze światem aksjologicznym: „Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji” (<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000467/O/D20180467.pdf>, dostęp: 07.10.2022, s. 6). Można zatem wysunąć stwierdzenie, że:

W XXI w. rosną oczekiwania wobec systemu oświaty i nauczycieli. Placówki edukacyjne oraz pracujący w nich wychowawcy dzieci i młodzieży mają przygotować kolejne pokolenia do wartościowego życia w nieznannej przyszłości. (...) Szkoła jest placówką, w której uczeń może zdobyć wiedzę aksjologiczną, zaspokoić potrzebę zgłębiania prawdy i delectowania się pięknem. Mądrzy i kompetentni nauczyciele stają się przewodnikami po krainie wartości, motywując do refleksji i świadomych wyborów tego, co z perspektywy społecznej jest ważne i cenne (Pasterniak-Kobyłecka, 2018, s. 48).

E. Pasterniak-Kobyłecka, powołując się na K. Obuchowskiego, podaje, że wartości uniwersalne nadają sens ludzkiemu życiu, a bez nich nie jest możliwy rozwój osobowości (Obuchowski, 2000; za: Pasterniak-Kobyłecka, 2018, s. 49).

I. Adamek uważa, że upadek autorytetów, negatywne wzorce w naszym otoczeniu stawiają wychowaniu wymóg, jakim jest stwarzanie warunków przygotowywania do życia człowieka moralnego, szanującego innych. Wśród zadań z tym związanych na plan pierwszy wysuwa się określenie miejsca oraz „jakość” wartości w wychowaniu (Adamek, 2015, s. 185). Powołując się na K. Olbrychta, twierdzi ona także, że w szkole uczeń powinien mieć wsparcie w zakresie uzyskiwania wiedzy o wartościach, doskonalenia umiejętności, wybierania tych właściwych i stymulowania gotowości do podejmowania decyzji o przyjmowaniu postawy wartościującej, kształtowania umiejętności wyboru celów i środków związanych z określonymi wartościami (Olbrycht, 2002, s. 55; za: Adamek, 2015, s. 194). „Przez całe dzieciństwo, adolescencję i dorosłe życie człowiek jest wychowywany do wartości, a wychowanie to ma na celu naturalne wyzwianie i czynienie dobra. Zatem najogólniej zdefiniować wartości możemy jako to wszystko, co stanowi przedmiot potrzeb, postaw, dążeń oraz aspiracji człowieka” (Dudzik, 2012, s. 210; za: Podgórska, 2017, s. 64).

W. Brandeburska na podstawie wyników swoich badań konkluduje, że młodzież zna wartości, ale nadaje im niejednokrotnie odmienne znaczenia. Młodzi mają problemy z wyborem systemu wartości i hierarchizacją tego, co wybierają. Proces wartościowania bywa pobieżny, nie jest poddawany pogłębionej refleksji. Występują rozbieżności między deklarowanymi systemami wartości a dokonywanymi w realnym życiu wyborami. „Młodzi ludzie często nie są przekonani do życia wedle wartości, nawet przez siebie wskazywanych” (Brandeburska, 2013, s. 127). Jednocześnie autorka ta podaje, że badani dawali wyraz przekonaniu, iż mają prawo wyboru wartości, nawet bez odniesienia do wartości społecznie uznawanych lub ich negocjowania (Ibidem, s. 128). Dopełnieniem tych rozważań są wyniki badań E. Wysockiej, która pisze, że wnioski związane z obrazem wartościowania młodego pokolenia nie są optymistyczne. Współczesna młodzież nie chce zmieniać świata, kieruje się przede wszystkim pragmatyzmem, stara się szybko osiągnąć jak najwięcej, urządzić się jak najlepiej. W okresie buntu zatracą się wymiar aksjologiczny (prospołeczny, pozytywny), służący urządzaniu świata i samodoskonaleniu, a coraz silniej ujawnia się wymiar egocentryczny (Wysocka, 2018, s. 206). Autorka ta dodaje, że dla młodego pokolenia największą wartością zaczyna być w życiu to, co uda się zdobyć, mniej zaś istotne jest, kim się staje. Dominacja konformizmu i adaptacja do rzeczywistości sprzyjają ujawnianiu się tendencji instrumentalnych i kreowaniu postaw makiawelistycznych, a w wychowaniu nie o takie efekty chodzi (Ibidem, s. 206).

K. Szmyd (2017b, s. 116) twierdzi, że:

Mając na względzie zachodzące procesy degradacji kondycji aksjologicznej szczególnego znaczenia przypisuje się dziś humanistycznym wartościom ukształtowanym w filogenetycznym rozwoju człowieka i człowieczeństwa, nadając im cechy (miano) aksjologicznej podstawy ludzkiej tożsamości. Do tych kategorii należą takie wartości jak: życie, zdrowie, wolność i godność człowieka, sprawiedliwość i odpowiedzialność, tolerancja, miłość, poczucie wspólnego obowiązku w ramach określonej grupy społecznej, dobro, pracowitość, humanizm, troska o rodzinę, autorytet, świadomość grupy ludzkiej w obrębie różnych formacji i tradycji etnicznych, kulturowych, religijnych itp. W istocie w swoisty sposób stają one na straży tożsamości człowieka.

Autor ten podkreśla też, że przed edukacją staje trudne zadanie przywrócenia specyficznym ludzkim wartościom należytej rangi edukacyjnej i miejsca w procesie wychowania, które budują humanistyczne relacje człowieka z człowiekiem i jego światem. Jawi się tylko pytanie o kondycję szkoły – czy i na ile jest ona gotowa do pracy nad kształtowaniem wartości młodzieży (Ibidem, s. 115). Zasadny wydaje się zatem namysł nad powinnościami nauczyciela w kontekście rangi nadawanej wychowaniu w procesie edukacji (w którym wyraźnie rysuje się przerost nauczania).

W. Brezinka (2007, s. 231) pisze:

współczesna młodzież jest młodzieżą szkolną. Nigdy wcześniej tak wielu ludzi nie musiało spędzać w szkole tak wiele czasu, jak dzieje się to obecnie. Żadna inna instytucja społeczna nie dociera dziś do tak wielu młodych ludzi jak szkoła. Żadna inna nie przetrzymuje ich w swoich murach tak długo. Żadna inna nie wpływa tak szeroko na ich osobowość i ich drogę życiową.

Wychowanie instytucjonalne potrzebuje klarownie zwerbalizowanych celów, określonych mianem efektów. W refleksji pedagogicznej cele pojawiają się jako jeden z głównych elementów edukacji. Edukacja nie może się zatem obejść bez świadomie zdefiniowanych wartości na każdym jej etapie, które porządkują i regulują cały system. Celem edukacji jest takie kształtowanie osobowości człowieka, aby był on gotowy do realizacji wartości i stawał się bardziej dojrzały wewnętrznie (Żuk, 2016, s. 139). Jedną z dróg odkrywania sensu swojego życia jest oparcie się na wartościach, gdyż życie człowieka jest mocno i bezpośrednio związane z hierarchią wartości. Wybór wartości determinuje wybór życiowych celów przez jednostkę. Dzięki temu człowiek może wykorzystać swój potencjał, rozwijać predyspozycje i zdolności. Jest to niezmiernie ważne w okresie dorastania młodzieży szkolnej, ponieważ odnalezienie wartości pomaga im pokonywać kryzysy i stawiać czoła trudnym sytuacjom. W tym okresie rozwojowym pojawia się zdolność do refleksji i namysłu dotyczącej sensu swojego życia i innych osób. Szansę tę powinna wykorzystać szkoła i ukazywać oraz proponować wartości i wzory osobowe, które mogą być indywidualnie odkrywane i akceptowane. Nie można też zapomnieć, że:

W edukacji wartościom przypisuje się liczne funkcje:

- integrują one motywacje w kierunku aktywności, pozwalają perspektywicznie porządkować nasze działania, nadają naszemu życiu sens;
- stanowią kryterium oceny i orientacji oraz porządkują je wedle takich wskazań, jak korzyść, szczęście, prawda, piękno;
- decydują o uczestnictwie jednostki w różnych formach życia zbiorowego – rodzina, ojczyzna, ludzkość;
- stają się źródłem satysfakcji, dostarczają gratyfikacji (Denek, 2005, s. 20-21; za: Frączek, 2014, s. 38).

Warto ponadto podkreślić, że we współczesnym świecie liczne są powody krytycyzmu lub negacji „pedagogiki celów”, która zakłada też świadome projektowanie celów aksjologicznych. Takie skrajne stanowiska są jednak wątpliwe. Mówi się wprost, że podejście teleologiczne jest nie do uniknięcia w wychowaniu, a wychowanie pozbawione celów przestaje być wychowaniem. W wychowaniu jako działaniu o podłożu humanistycznym trzeba wykorzystywać takie elementy i odnajdywać takie siły, które najlepiej służą człowiekowi, pomagając mu w upodmiotowieniu się oraz twórczej samorealizacji (Wiśniewski, 2009, s. 38, 39). Za potrzebą celowego oddziaływania wychowawczego w kontekście wartości przemawia fakt, z którego wynika, że tworzenie sytuacji wychowawczych jest wpisane w rolę szkoły i powinności nauczyciela.

Dokonywanie odniesień aksjologicznych w kontekście utworów muzycznych znajduje uzasadnienie w poglądach J. Golonki-Legut i M. Pryszmont-Ciesielskiej (2018). Autorki te wykorzystały teledysk w procesie edukacyjnym i zaprezentowały możliwości jego analizy dla celów dydaktyczno-wychowawczych. Opierając się na twierdzeniu A. Rysiewiczza, piszą one, że teledysk może być rozumiany jako:

miniaturowych rozmiarów forma telewizyjna, stanowiąca ilustrację piosenki albo innego utworu muzycznego, służąca promocji płyty bądź filmu. Do produkcji wideoklipu używa się najnowocześniejszych technik elektronicznych, grafiki komputerowej, efektów specjalnych, efektów montażowych. Wideoklip stanowi całość dramaturgiczną o skąpej i bardzo luźno zarysowanej fabule, swobodnie interpretującej piosenkę. Cechuje go dynamizm montażowy, kolorystyczny, duża zmienność planów, starające się podążać za rytmem muzyki (Rysiewicz, 2002, s. 105; za: Golonka-Legut, Pryszmont-Ciesielska, 2018, s. 91).

Odnosząc się do różnych płaszczyzn teledysku, można oprzeć się na poglądach M. Banksa, piszącego, że „nauki społeczne są do szpiku kości logocentryczne” (2009, s. 40), co zwraca uwagę na warstwę słowną istniejącą w treściach nauk społecznych. Trzeba jednak zaznaczyć, że ta forma ekspresji zawiera w sobie też inne komponenty podlegające interpretacji: muzykę i obraz. Tak skomponowana całość audiowizualna stanowi autonomiczną jednostkę, która może być poddana analizie (Golonka-Legut, Pryszmont-Ciesielska, 2018, s. 91). J. Golonka-Legut oraz M. Pryszmont-Ciesielska zaznaczają jednak, że „podstawę konstrukcji teledysku stanowi muzyka, która determinuje formę wizualną wideoklipu” (2018, s. 91), formułując jednocześnie uwagę o tym, że teledysk należy odróżnić od utworu instrumentalnego, w którym nie ma obrazu (Ibidem).

Teledyski mogą być interpretowane w ujęciu hermeneutycznym, z uwzględnieniem perspektywy autora (z respektowaniem jego indywidualnej psychiki) i przedstawionych ludzi, lub też w ujęciu semiologicznym i strukturalistycznym sięgać w dziedzinę kultury (Sztompka, 2005, s. 81). Jak zaznacza P. Sztompka, „Podstawowa idea interpretacji semiologicznej zakłada, że obraz (...) jest znakiem lub układem znaków, za którymi kryją się znaczenia kulturowe” (Ibidem, s. 81). Można zatem stwierdzić, że w odniesieniu do teledysków, ich warstwy słownej, muzycznej czy też obrazowej, mogą one być odczytywane przez odbiorców (na zajęciach edukacyjnych: uczniów i nauczyciela) z różnych perspektyw oraz na różnych płaszczyznach. Zarówno nauczyciel, jak też

uczniowie mogą formułować wypowiedzi odnoszące się do prób interpretacji utworów z perspektywy ich twórców czy bohaterów teledysków, a także mówić/pisać treści odnoszące się do ich własnych wrażeń, odczuć, myśli, formułując wnioski w oparciu o otaczającą ich rzeczywistość (Golonka-Legut, Pryszmont-Ciesielska, 2018, s. 91).

W świetle podjętego tematu istotne wydaje się odwołanie do badań dotyczących tego, jakiej muzyki słucha obecnie młodzież. Wyniki interesujących eksploracji badawczych, prowadzonych w 2018 i 2020 roku na grupie młodzieży w wieku 12-17 lat, prezentuje Narodowe Centrum Kultury. Z przeprowadzonych badań wynika, że najczęstszą aktywnością muzyczną młodych ludzi jest słuchanie muzyki dla przyjemności co najmniej raz w tygodniu – deklaruje tak 67% respondentów (file:///C:/Users/Dell/Downloads/komunikat-muzyczne-wybory-mlodziezy2020.pdf, dostęp: 07.10.2022, s. 5). Rap jest drugim najpopularniejszym gatunkiem muzyki wśród młodzieży – wyprzedza go tylko muzyka pop (wskazuje na jego najczęstsze słuchanie w roku 2020 w pytaniu otwartym 22% młodzieży). Jeśli jednak młodzi ludzie odwoływali się w toku procedury badawczej do gatunków muzyki wymienionych w pytaniu zamkniętym wielokrotnego wyboru, wówczas na rap w 2020 roku wskazało 42% badanych jako na ten gatunek, który jest przez nich słuchany z własnego wyboru (Ibidem, s. 1-3). Istotne wydaje się także, że w badaniach zróżnicowano odpowiedzi respondentów ze względu na zmienną płeć – okazuje się, że rap jest nieco częściej słuchany przez chłopców niż dziewczynki (wskazuje na niego 46% chłopców i 39% dziewcząt) (Ibidem, s. 4). Można zatem stwierdzić, że płeć różnicuje słuchanie rapu przez młodzież, ale wartości procentowe dla obu płci różnią się tylko o kilka procent.

Istotnym zagadnieniem jest również rozpatrzenie źródeł, z jakich młodzież czerpie muzykę. Z badań CBOS prowadzonych w 2021 roku na grupie młodzieży – 1 531 uczniów ostatnich klas dziennych szkół ponadpodstawowych (liceów, techników oraz szkół branżowych), bez szkół specjalnych, dotyczących wad i zalet nauki zdalnej, wynika, że przeciętnie 3% respondentów spędza w Internecie 1 godzinę, 10% – 2 godziny, 18% – 3 godziny, a 39% respondentów spędza online 4-5 godzin, 22% – 6-8 godzin, zaś 9% badanych ponad 9 godzin. Młodzi ludzie, pisząc o aktywnościach realizowanych w Internecie, odwoływali się (oprócz innych aktywności – pytanie było wielokrotnego wyboru) do słuchania muzyki – tak odpowiedziało 75% respondentów (https://www.cbos.pl/PL/wydarzenia/91_prezentacja/mlodziez_2021_konferencja_2022_09_20_CBOS.pdf, dostęp: 07.10.2022, s. 10-12). Można zatem stwierdzić, że dla 75% starszej młodzieży Internet jest jednym ze źródeł muzyki w trakcie muzycznej aktywności receptywnej.

Interesujące badania przeprowadził też portal DLA.NASTOLATEK.PL. Warto zauważyć, że data zamieszczenia tekstu na tym portalu to 23 czerwca 2023, zatem są to badania dość aktualne (<https://www.dlanastolatek.pl/jakiej-muzyki-lubi-sluchac-mlodziez/>, dostęp: 23.08.2023). W badaniach wykorzystano metodę ankiety, a wzięło w nich udział 77 dziewcząt i 23 chłopców. Badano opinie ankietowanych w kwestii muzyki, jakiej lubi słuchać młodzież. W ramach pozyskiwania materiału empirycznego odniesiono się m.in. do tego, jak często młodzi ludzie lubią słuchać muzyki. Uzyskane dane faktograficzne są następujące: 72% badanych odpowiedziało, że codziennie wykonuje tę aktywność, 20% zaznaczyło odpowiedź – bardzo często, 7% – sporadycznie, zaś 1% badanych nastolatków odpowiedziało, że muzyki słucha bardzo rzadko. W badaniach poruszono również kwestię tego, czy badani słuchają polskich czy zagranicznych wykonawców. Dla 49% badanych jest to obojętne, 34% preferuje muzykę zagraniczną,

a 17%, słuchając muzyki, wybiera utwory polskich twórców. W toku procedury badawczej poruszono również tematykę gatunku muzyki, który badani szczególnie lubią słuchać. Autorzy, analizując otrzymane wyniki, stwierdzają, że 35% badanych wybiera pop, a dla 22% szczególnie lubianym gatunkiem muzyki jest rap. Spośród badanych 21% wybiera rock, a 7% muzykę klasyczną. 5% respondentów najbardziej lubi słuchać hip-hop, metal szczególnie lubi słuchać również 5% badanych, disco polo zadeklarowało 3% badanych, zaś po 1% respondentów wybrało disco i jazz. Jak stwierdzają autorzy badań, „nikt nie wybrał innych możliwych opcji: reggae, country, techno, house”, co świadczy o tym, że wśród badanych nastolatków gatunki te nie znalazły swoich amatorów (<https://www.dlanastolatek.pl/jakiej-muzyki-lubi-sluchac-mlodziez/>, dostęp: 23.08.2023). Istotne wydają się też dwie inne badane kwestie: tytułów ulubionych piosenek i ich wykonawców oraz nazwy ulubionych zespołów/wykonawców. W wypowiedziach respondentów dotyczących ulubionych wykonawców utworów muzycznych badani młodzi ludzie nie wymienili żadnego rapera (portal cytuje jedynie 14 najczęstszych wypowiedzi). Odnosząc się do kwestii ulubionych utworów, portal podaje 7 najbardziej licznych odpowiedzi badanych – wśród nich są 2 utwory należące do gatunku rap: „Na okrągło”, którego autorem jest Kuban (Jakub Kiełbiński) i „Piękny świat” (wykonują go w wersji oryginalnej oraz autorami tekstu są Gibbs – Mateusz Przybylski i Kiełas). Przytoczone badania koncentrowały się również wokół innych kwestii: najczęstszej formy słuchanej muzyki, tego, czy podczas słuchania badani lubią coś jeść, osób, z którymi najczęściej słuchają muzyki, gdzie jej słuchają, powodów słuchania muzyki. Te aspekty przeprowadzonych przez portal DLA.NASTOLATEK.PL badań nie są jednak istotne z punktu widzenia podjętego przez Autorkę tematu niniejszego opracowania. Ponadto warto zauważyć, że hip-hop jest niejednokrotnie zamiennie stosowanym pojęciem do terminu „rap”, gdyż wiele źródeł wskazuje na to, iż rap może być traktowany jako element kultury hip-hopu (choć w literaturze nie brakuje innych poglądów i rozróżnień terminologicznych między tymi pojęciami). Za M. Kozłowską (2012, s. 120) można stwierdzić, że:

Kultura hip-hopowa wyodrębniła się jako forma wyrazu wzrastającej świadomości młodych Afroamerykanów pod koniec lat siedemdziesiątych w Stanach Zjednoczonych. Stała się alternatywą dla innych możliwości wyrażania i uzewnętrzniania własnych emocji, opinii i przekonań. Zakorzeniła się w codziennym życiu czarnoskórej młodzieży, gdyż stanowiła dla niej możliwość kreowania własnego wizerunku i opowiadania o nim poprzez poszczególne elementy tej kultury, jak rap, dj-ing, graffiti i break dancing.

Uwzględnienie niniejszej uwagi z całą pewnością pozwala sądzić, że rapu/hip-hopu według przedstawionych badań słucha łącznie 27% badanych nastolatków.

Przedstawione analizy badawcze wskazują, że część młodych ludzi słucha rapu/hip-hopu, a Internet jest dla młodzieży jednym ze źródeł treści muzycznych. Według przedłożonych źródeł, rap był słuchany w 2020 roku przez 22% (dane z pytania otwartego) młodzieży lub 42% (dane z pytania zamkniętego). Materiał badawczy uzyskany z Portalu DLA.NASTOLATEK.PL, zamieszczony w roku 2023, pozwala sądzić, że preferencje muzyczne młodzieży dalej koncentrują się na tym gatunku muzycznym – na rap/hip-hop

wskazało łącznie 27% badanych. We wszystkich prezentowanych badaniach rap wypada w grupach respondentów jako drugi w kolejności najczęściej słuchany gatunek muzyczny. Jak zaznacza P. Pałosz (2009, s. 168):

Wyniki badań Rubina i współautorów (1998), Stippa (1990), LeBlanc i współautorów (1988, 1992, 1996) skłaniają do przyjęcia hipotezy o istnieniu w życiu człowieka okresów szczególnie ważnych dla kształtowania się postaw muzycznych (Krosnick, Alwin, 1989), w czasie których jest on szczególnie wrażliwy na zmiany swoich postaw. Po tym okresie gusta muzyczne stają się względnie stałe i odporne na zmianę (Fung i in., 1999-2000; Peery, Peery, 1986).

Autorka odnosi się do wieku ustalania preferencji muzycznych i pisze, że jest on różny w zależności od poszczególnych gatunków muzycznych. Uważa również, że (Ibidem, s. 168):

Istnieją dane z badań podłużnych Northa i Hargreavesa (1997) wskazujące na to, że upodobanie do stylów muzycznych charakteryzujących się większą złożonością pod względem budowy formalnej i użytych środków wyrazowych (jazz i muzyka klasyczna) – w odróżnieniu od stylów relatywnie prostych, tj. rock, pop – pojawia się później w życiu osób badanych.

Z poglądów P. Pałosz i przedstawionych przez nią opinii innych badaczy wynika, że w młodym wieku możliwe jest wytworzenie preferencji muzycznych w odniesieniu do prostszych, popularnych gatunków muzycznych. Utworzenie preferencji muzycznych w odniesieniu do słuchania rapu jest zatem możliwe u młodych osób (choć w artykule nie wymieniono wprost rapu jako prostego gatunku muzycznego). Zaprezentowane poglądy wskazują, że właściwe może wydawać się kreowanie wybierania wartościowych utworów z gatunku rapu/rip-hopu, by tworzone preferencje muzyczne młodzieży mogły się utrwalac za pośrednictwem utworów będących nośnikami pożądanego społecznie przekazu, stanowiących źródło pozytywnych wartości.

Rozdział I. Wartości wychowawcze polskiego rapu – scenariusze zajęć dla uczniów szkół podstawowych

Niniejszy rozdział obejmuje scenariusze zajęć edukacyjnych przeznaczone dla uczniów klas IV-VIII szkół podstawowych. Zostały one pogrupowane w 5 podrozdziałach, ze względu na zakres tematyczny wartości, do jakich się odnoszą. Każdy z zaproponowanych scenariuszy opracowany jest w oparciu o jeden z utworów raperskich. W rozdziale dokonano odniesień do piosenek, których autorami lub współautorami tekstów byli: Kamil Rutkowski, Jakub Birecki, Paweł Ryszard Mikołajewa, Mateusz Paweł Schmidta, Tomasz Marycki, Łukasz Stępień, Jarosław Marek Polak, Michał Matczak, Damian Kępa oraz Marcel Galiński.

Pierwszy podrozdział zawiera 3 scenariusze dotyczące wartości w kontekście przyszłego życia i własnych marzeń. Zawierają one istotne, choć pośrednie, odniesienie do zapisów 2. punktu dokumentu określającego politykę oświatową państwa na rok szkolny 2023/2024, w którym akcentuje się wspomaganie wychowawczej roli rodziny poprzez pomoc w kształtowaniu u wychowanków oraz uczniów stałych sprawności w czynieniu dobra, rzetelną diagnozę potrzeb rozwojowych dzieci i młodzieży, realizację adekwatnego programu wychowawczo-profilaktycznego oraz zajęć wychowania do życia w rodzinie. Położenie akcentu na wychowawczą rolę rodziny, dobro, adekwatny program wychowawczo-profilaktyczny zawiera w sobie pośrednie wskazanie na konieczność odwołania do bogactwa wartości i pokazuje ich znaczenie w szkolnej rzeczywistości. Kolejny – drugi – podrozdział stanowią 2 scenariusze powiązane z tematyką wartości w kontekście domu rodzinnego. W pierwszym eksponowana jest wychowawcza i socjalizacyjna rola rodziny, a w drugim tęsknota za domem rodzinnym, co ma bezpośredni związek z więzią rodzinną. Te zagadnienia są spójne i korespondują z aktualnie planowaną polityką oświatową. W trzecim podrozdziale znajdują się 3 scenariusze metodyczne, nawiązujące do tematyki najbliższych osób z rodziny i tego, dlaczego te osoby mogą być dla innych członków własnych rodzin źródłami pozytywnych wartości. Również ta grupa scenariuszy da się odnieść do zapisu z punktu 2. dokumentu Ministra Edukacji i Nauki, dotyczącego kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2023/2024¹, w którym podkreślona jest wychowawcza rola rodziny. Kolejne 2 scenariusze zawarte są w podrozdziale czwartym i rozpatrują tematykę rzeczywistości PRL, a także życia w latach 90. XX wieku. Mogą one być zastosowane w celu niwelowania różnic międzypokoleniowych istniejących pomiędzy uczniami a ich rodzicami lub dziadkami, mogą pomóc dostrzec różnice w realizowaniu pewnych wartości w minionych czasach i w aktualnej rzeczywistości XXI wieku. Ostatni podrozdział składa się z 3 scenariuszy, skoncentrowanych na poszukiwaniu źródeł wartości: Bogu, Majestacie, transcendentalnej sile w życiu człowieka. Ta grupa scenariuszy nawiązuje do treści przedmiotowych z etyki, religii oraz języka polskiego, wzbogacając je o dodatkowe elementy. Odnosi się pośrednio do zapisu 2. punktu

¹ Kierunki rozwoju polityki oświatowej państwa polskiego nakreślane są corocznie przez Ministra Edukacji i Nauki, zatem ich treść podlega zmianie.

wspomnianego dokumentu ministerialnego, w szczególności aspektu określonego jako „realizacja adekwatnego programu wychowawczo-profilaktycznego” (file:///C:/Users/Dell/Downloads/20230616_Podstawowe_kierunki_realizacji_polityki_o%20C5%9Bwiatowej_pa%20C5%84stwa_w_roku_szkolnym_2023-2024.pdf, dostęp: 01.07.2023, s. 1).

Proponowany zbiór scenariuszy nie stanowi zamkniętej całości w rozumieniu innowacji metodycznej dla szkół podstawowych – może być dowolnie poszerzany, modyfikowany, jak również wykorzystywany w zależności od potrzeb i uwarunkowań metodyczno-organizacyjnych w poszczególnych placówkach edukacyjnych, a także kreatywności nauczyciela i cech zespołu klasowego.

1. Wartości w kontekście przyszłego życia i własnych marzeń

Wizja własnej przyszłości jest istotna dla uczniów wkraczających w okres nastoletni. Młodzi ludzie patrzą w przyszłość niejednokrotnie pełni planów, marzeń i oczekiwań związanych z realizacją własnych zamierzeń. Mogą mieć rozmaite wizje dotyczące własnej przyszłości, wartości, na jakich będą budować swoją egzystencję w trakcie osiągania życiowych celów. By ułatwić im dokonywanie aksjologicznych wyborów, ukierunkować ich myślenie na własne marzenia i cele oraz ich spełnianie w odniesieniu do wartości, które mogą być istotne dla ich przyszłego życia, zaproponowano poniższe scenariusze zajęć edukacyjnych, w których priorytetowe są zagadnienia wychowawcze.

Scenariusz 1.

Temat: *Utwór „Siewca” Kamila Rutkowskiego – Zeusa. Dobre i złe zasiewy w Twoim życiu*

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne zajęć:

- poznanie i rozumienie różnych zasiewów – materialnych i niematerialnych;
- rozwijanie umiejętności wypowiedzania się w formie graficznej/pisemnej i ustnej o zasiewach we własnym życiu;
- kształtowanie gotowości do dokonywania wyborów pomiędzy dobrymi a złymi zasiewami i ich uzasadniania.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie materialne oraz niematerialne zasiewy, a wyraża to, wymieniając nazwy warzyw, kwiatów, owoców w zbiorach oraz opisując słownie zasiewy niematerialne – podając sformułowania konkretnych dobrych oraz złych słów/wypowiedzi i uczynków;
- potrafi tworzyć zbiory dobrych i złych zasiewów materialnych i niematerialnych, opowiadać o nich na forum klasy również w kontekście utworu „Siewca” Kamila Rutkowskiego – Zeusa;
- jest gotowy uzasadnić konieczność dokonywania wyborów dobrych zasiewów niematerialnych – słów, uczynków – we własnym życiu.

Metody nauczania²:

- pogadanka wstępna, giełda pomysłów, pogadanka wprowadzająca nowy materiał, metoda impresyjna, metoda analizy tekstu, metoda ekspresyjna, dyskusja, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne zajęć ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- tekst piosenki z: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,zeus,siewca.html> (dostęp: 21.07.2022);
- teledysk piosenki z: <https://youtu.be/Pu9A5PFQHno> (dostęp: 21.07.2022);
- dla każdego ucznia: kredki, 2 długopisy – zielony i czarny, kserokopie rysunku – roślina;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg zajęć:

Część wstępna:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje pytanie uczniom: Kto to jest siewca? Uczniowie odpowiadają.

3. Giełda pomysłów – forma zbiorowa.

Nauczyciel pyta uczniów: z czym kojarzy się wam słowo „siewca”? Uczniowie wymieniają swoje skojarzenia. Mogą podawać nazwy: aktywności, zawodów, utworów literackich itp. Nauczyciel zapisuje skojarzenia na tablicy.

Część właściwa lekcji:

1. Pogadanka wprowadzająca nowy materiał – forma zbiorowa.

Co można siać? Uczniowie wypisują rodzaje zasiewów, które podają. Można podzielić zasiewy na zbiory – warzywa, owoce, kwiaty itd. Dzieci młodsze mogą podawać różne nazwy roślin, a potem z wypisanych nazw tworzyć zbiory. Uczniowie starsi mogą skorzystać ze stron internetowych sklepów ogrodniczych i wypisywać różne nazwy gatunkowe: warzyw, owoców, kwiatów, ziół itp. Zapisy zbiorów można wykonać w formie graficznej jako okręgi lub ująć je w tabelach z rubrykami. Następnie nauczyciel zadaje pytanie: Co to znaczy: „siać dobro”? Uczniowie komentują. Nauczyciel mówi o innych zasiewach, tych pochodzących z naszego działania (konkretnych uczynków) i słów. Uczniowie starają się wymienić, jak możemy siać dobro przez własne zachowania, uczynki i słowa, podając konkretne przykłady. Jest to wprowadzenie do piosenki.

Ważne: Jeśli scenariusz realizowany jest na lekcji religii, warto/należy odwołać się do Pisma Świętego, do przypowieści o Siewcy (Mt 13, 1-9), by wyjaśnić, że zasiewem może być słowo, w tym Słowo Boże.

² We wszystkich scenariuszach przyjęto klasyfikację metod nauczania za W. Okoniem (*Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, 2003, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, s. 245-274).

2. Metoda impresyjna – prezentacja piosenki, forma zbiorowa.

Po prezentacji piosenki nauczyciel rozdaje jej tekst każdemu uczniowi. Pyta o to, czy i dlaczego teledysk podobał się uczniom, co myślą na temat przesłania zawartego w teledysku. Uczniowie odpowiadają.

3. Metoda analizy tekstu – praca w grupach.

Uczniowie w grupach podkreślają dobre i złe zasiewy, jakie zostały wymienione w tekście piosenki. Dobre – zielonym kolorem, złe – czarnym. Potem uczniowie wymieniają się opiniami na forum klasy. Podsumowanie analizy tekstu możliwe jest na 2 sposoby. Pierwszy sposób: każdy uczeń liczy, ile różnych dobrych, a ile różnych złych zasiewów podkreślił. Drugi sposób: których podkreślił każdy z uczniów ma więcej – zielonych czy czarnych (ta metoda liczenia uwzględnia powtórzenia treści w refrenie).

4. Metoda ekspresyjna – forma jednostkowa.

Uczniowie rysują ziarno i roślinę, która z niego wyrośnie, korzystając z załącznika 1 do scenariusza 1 (s. 20). Dorysowują elementy rośliny do podanego szkicu. Piszą, co chcą siać w swoim życiu i co mają nadzieję z tego wyhodować, otrzymać. Praca powstaje dwuetapowo – najpierw uczniowie kolorują ziarno i piszą, jaki chcą mieć w swoim życiu zasiew, potem kolorują i uzupełniają szkic rośliny. Na roślinie dopisują (na jej płatkach, liściach), co chcą, by im wyrosło z zasiewu, który zasiali. Po zakończonym rysowaniu uczniowie na forum klasy komentują swoje prace.

Ważne: Warto, by nauczyciel przeszedł po klasie i zobaczył, czy zapisy uczniów na zasiewach i ich roślinach są ze sobą logicznie powiązane. Jeśli dostrzeże rozbieżność (np. oczekiwanie bogactwa bez konieczności siania pracy i wysiłku) pożądane będzie udzielenie komentarza.

Część podsumowująca lekcji:

1. Dyskusja – forma zbiorowa.

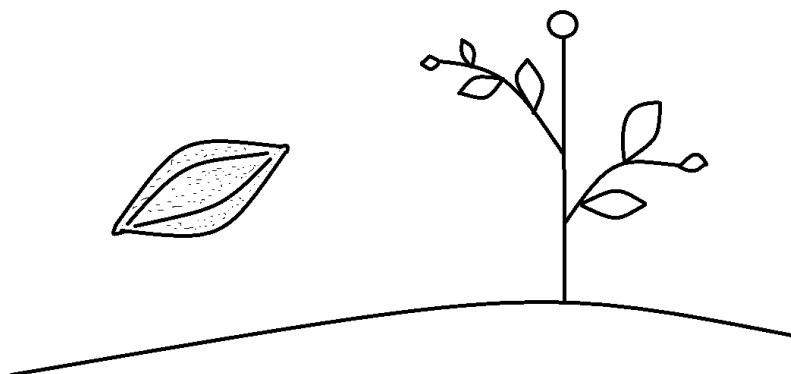
Nauczyciel pyta uczniów: Czy warto siać dobro?, Dlaczego? Uczniowie dyskutują na podany temat.

2. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje pytania uczniom: Co było ciekawego/interesującego na tych zajęciach?, Co chcielibyście/co warto zapamiętać z tych zajęć? Uczniowie odpowiadają.

3. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 1.

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz 2.

Temat: Odniesienie do Wiary, Nadziei i Miłości na podstawie utworu „Siostry” Jakuba Bireckiego – B.R.O.

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- rozwijanie gotowości do kształtowania własnego życia zgodnie z wartościami/cnotami teologalnymi – Wiarą, Nadzieją, Miłością;
- kształtowanie znajomości i rozumienia cnót teologalnych/wartości – Wiary, Nadziei, Miłości.
- kształtowanie umiejętności wypowiedzania się na forum klasy na temat wartości.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wykazuje się znajomością i rozumieniem cnót teologalnych/wartości – Wiary, Nadziei, Miłości poprzez opisanie, co one dają w życiu w kontekście utworu „Siostry” Jakuba Bireckiego – B.R.O.
- potrafi wypowiedzieć się w formie ustnej i poprzez dramę na forum klasy na temat wartości/cnót teologalnych – Wiary, Nadziei, Miłości;
- wykazuje gotowość do kształtowania własnego życia zgodnie z wartościami/cnotami teologalnymi – Wiarą, Nadzieją, Miłością, wyrażając to w dramie oraz wypowiedziach słownych.

Metody nauczania:

- pogadanka wprowadzająca, analiza tekstu, metoda impresyjna, pogadanka wprowadzająca nowy materiał, giełda pomysłów, metoda ekspresyjna: technika dramowa, pogadanka utrwalająca, elementy gry dydaktycznej.

Formy organizacyjne zajęć ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/mantra;4009103.html> (dostęp: 21.07.2022);
- <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/melan%C5%BC%20.html> (dostęp: 21.07.2022);
- <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/karma.htm> (dostęp: 21.07.2022);
- <https://sjp.pl/siostra> (dostęp: 21.07.2022);
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Siostra> (dostęp: 21.07.2022);
- <https://sjp.pwn.pl/sjp/siostra;2520722.html> (dostęp: 21.07.2022);
- tekst piosenki: https://www.tekstowo.pl/piosenka,b_r_o,siostry__prod__puls_.html (dostęp: 21.07.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- wykonanie piosenki: <https://www.youtube.com/watch?v=Pnxkub8XVYw> (dostęp: 21.07.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie utworu.

Przebieg zajęć:

Część wstępna lekcji:

1. Powitanie.

2. Kim jest siostra? – pogadanka wprowadzająca, analiza tekstu – definicji, forma zbiorowa i jednostkowa.

Uczniowie odpowiadają na pytanie nauczyciela. Następnie szukają definicji słownikowej słowa „siostra” – można posłużyć się linkami do definicji z internetowego słownika PWN, internetowej wersji *Słownika języka polskiego* lub Wikipedii.

Wniosek: Siostry mają wspólnych przodków, przodka, pochodzenie.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna – odwołanie do prezentacji piosenki, forma zbiorowa.

Po prezentacji piosenki nauczyciel rozdaje jej tekst każdemu uczniowi. Ewentualnie (jeśli jest taka potrzeba) wyjaśnia słowa występujące w tekście piosenki: melanż, mantra, karma (uczniowie mogą wyszukiwać linki w internetowej encyklopedii PWN). Uczniowie dokonują krótkiej refleksji na temat przesłania piosenki i własnej próby jej interpretacji.

2. Analiza tekstu piosenki z pogadanką wprowadzającą w nowy materiał – forma jednostkowa i zbiorowa.

Co według treści utworu autor zawdzięcza Wierze?, Co zgodnie z treścią utworu jego autor zawdzięcza Nadziei?, Kiedy Nadzieja przyszła do artysty?, Czy Miłość daje esencję życia autorowi? Najpierw uczniowie indywidualnie czytają tekst piosenki i analizują go pod kątem powyższych pytań. Następnie na forum klasy wszyscy słuchają wzajemnie swoich odpowiedzi na postawione pytania.

3. Giełda pomysłów – forma zbiorowa

Czyimi „dziećmi” są Siostry sukcesu – Wiara, Nadzieja, Miłość?, Dlaczego?, Skąd pochodzą – Wiara, Nadzieja, Miłość? Uczniowie odpowiadają, podają skojarzenia. Nauczyciel prosi każdego ucznia o uzasadnienie swojej odpowiedzi.

Ważne: Jeśli teledysk jest komentowany na lekcji religii, warto/należy odwołać się do tekstu: „Tak więc trwają wiara, nadzieja, miłość – te 3: z nich zaś największa jest miłość” (Pismo Święte, 1Kor 13,13). Wówczas należy skomentować te wartości jako cnoty teologalne, których źródłem jest Bóg.

4. Metoda ekspresyjna: technika dramowa – forma grupowa „Wyobraź sobie, że...”; pogadanka wprowadzająca nowy materiał – forma zbiorowa.

Odniesienie do wersetu – „tylko trzy siostry łącznie potrafią dawać szczęście”.

Ważne: Możliwe/konieczne jest ponowne odwołanie do 1Kor 13,13, jeżeli scenariusz realizowany jest w ramach lekcji religii (do decyzji nauczyciela).

Nauczyciel dzieli klasę na 3 grupy. Podaje temat dramy. Scenka dramowa ma dotyczyć sytuacji:

- a) „Wyobraź sobie, że zbliżają się Twoje urodziny i organizujesz imprezę, ale... zniknęła Wiara”;
- b) „Wyobraź sobie, że zbliżają się Twoje urodziny i organizujesz imprezę, ale... zniknęła Nadzieja”;
- c) „Wyobraź sobie, że zbliżają się Twoje urodziny i organizujesz imprezę, ale... zniknęła Miłość”.

Uczniowie podzieleni na 3 grupy mają wymyślić i przedstawić w grupach 3 scenki dramatyczne na podany temat (każda grupa jedną scenkę). W obrębie każdej grupy należy zachęcić uczniów, by przydzielili sobie role: solenizanta, gości, członków jego rodziny itd. Każda grupa dostaje jedno polecenie spośród a), b), c). Po krótkim przygotowaniu następują prezentacje scenek 3 grup na forum klasy. Nauczyciel kończy pracę tą metodą nauczania pytaniami generującymi pogadankę: Która scenka podobała Wam się najbardziej?, Brak której z wartości/cnoty wydaje Wam się najdotkliwszy na podstawie przedstawień kolegów z klasy?, Czy można skutecznie i efektywnie realizować cele i odnosić sukcesy bez którejś wymienionych wartości/cnot?

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca z elementami gry dydaktycznej – forma zbiorowa. Nauczyciel pyta uczniów, która część zajęć najbardziej im się podobała/była wartościowa i dlaczego?
2. Pożegnanie.

Scenariusz 3.

Temat: Odniesienie do spełniania marzeń w toku swojego życia na podstawie utworu „Do utraty sił” Jakuba Bireckiego – B.R.O.

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- rozwijanie znajomości i rozumienia własnych planów życiowych w kontekście spełniania swoich marzeń;
- kształtowanie umiejętności planowania własnego życia w kontekście realizacji marzeń;
- kształtowanie gotowości do podejmowania walki o realizację własnych marzeń w życiu.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie własne plany życiowe w kontekście swoich marzeń i określa je na linii życia;
- ma umiejętność planowania własnego życia w kontekście realizacji swoich marzeń – określa tę realizację etapowo na linii życia;
- wykazuje gotowość do walki o realizację własnych marzeń – ukazuje to w trakcie ćwiczenia linię życia i komentując je w dyskusji.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna, analiza tekstu, metoda problemowa: technika – linia czasu, ćwiczenie, dyskusja, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty piosenki: https://www.tekstowo.pl/piosenka,b_r_o,do_utraty_sil.html (dostęp: 23.07.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk: https://www.youtube.com/watch?v=_rJ20hobP7k (dostęp: 23.07.2022);
- załącznik 1 do scenariusza 3 – linia życia – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel rozmawia z uczniami o ich marzeniach i planach na przeszłość. Pyta, jakie mają hobby, czym się interesują? Uczniowie wypowiadają się na forum klasy.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – forma zbiorowa i jednostkowa.

Najpierw na forum klasy następuje prezentacja teledysku. Potem każdy indywidualnie analizuje tekst i teledysk, aby odpowiedzieć na pytania: Jakie marzenia i hobby mają osoby z teledysku?, Jak autor tekstu zachęca słuchaczy do walki o własne marzenia? Po zakończonej pracy indywidualnej na forum klasy uczniowie podają własne odpowiedzi.

2. Metoda problemowa: technika – linia czasu – forma jednostkowa.

Nauczyciel tłumaczy, jak należy narysować swoją linię życia, posługując się załącznikiem 1 do scenariusza (s. 25). Każdy zaznacza na początku linii życia moment swoich urodzin (może wpisać datę), a tam, gdzie kończy się łuk przyszłości, wpisuje „śmierć” (bez daty). Następnie na linii przyszłości każdy uczeń znaczy, jakie cele/marzenia chce osiągnąć w przyszłości – może określić ich daty lub swój przybliżony wiek ich realizacji. Kolejnym krokiem jest zaznaczenie w przeszłości tego, co już każdy z uczniów zrobił, by móc zrealizować swoje cele w przyszłości na tej części linii, która obrazuje przeszłość. Należy też pod słowem „teraźniejszość” wpisać, co każdy robi teraz, by urealnić swoje marzenia.

3. Ćwiczenie z dyskusją – forma grupowa.

Następnie uczniowie dzielą się na pary i wymieniają liniami życia. Każdy ocenia linię życia kolegi, odpowiadając krytycznie na pytanie: Czy działania podejmowane przez kolegę służą realizacji jego marzeń w przyszłości? Następnie każdy próbuje dla swojego kolegi sformułować radę, jak może on jeszcze lepiej przygotować się do realizacji swoich marzeń. Rada ma być co najmniej jedna, ale może być ich więcej. Potem następuje dyskusja w parach i wymiana koleżeńskich rad.

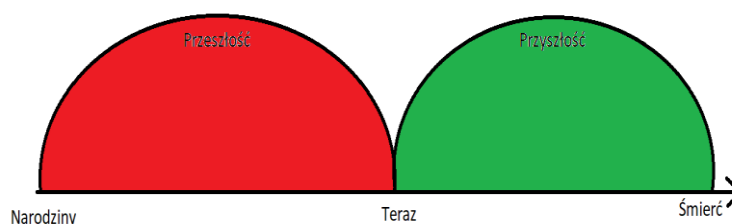
Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel prosi uczniów o wnioski i ciekawe rady dla kolegów, dotyczące tego, jak lepiej mogliby oni przygotowywać się teraz do realizacji własnych marzeń w przyszłości.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 3.

Źródło: opracowanie własne.

Dokonując podsumowującej refleksji nt. przedstawionych scenariuszy, można powołać się na internetowy *Słownik języka polskiego PWN*, zgodnie z którym marzenie to „1. «powstający w wyobraźni ciąg obrazów i myśli odzwierciedlających pragnienia, często nierealne” (za: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/marzenia>, dostęp: 07.08.2022). Takie określenie marzeń wskazuje, że powstają one na gruncie pragnień człowieka oraz mogą być realne lub nierealne, możliwe do spełnienia bądź też nie. Kolejno w tym samym słowniku znajdują się określenia mówiące, że marzenie to: 2. «przedmiot pragnień i dążeń» 3. «ciąg myśli i wyobrażeń powstających podczas snu 4. pot. «o czymś doskonałym».” (za: <https://sjp.pwn.pl/sjp/marzenie;2481549>, dostęp: 07.08.2022). Wskazują one, że marzenia są czymś opartym o pragnienia (co pojawia się ponownie), mogą być marzeniami sennymi i mogą dotyczyć czegoś doskonałego, wzorowego. W takich ujęciach marzenia jawią się jako coś pozytywnego, co może motywować do podejmowania wysiłku, nadawać sens i cel ludzkim dążeniom, ukierunkowywać przyszłe działania.

Podobnie o marzeniach pisze M. Mądry, odnosząc się do definicji B. Dymary, że marzenia to „aktywność wyobrazeniowo-myślowa, której przedmiotem jest zaspokojenie pragnień, dążeń, zamierzeń dotyczących własnego życia, często ściśle osobistego” (Dymara, 1999, s. 31; za: Mądry, 2010, s. 90). Marzenia zatem mają sprzyjać osiągnięciu celów, realizacji planów życiowych, odnoszą się do samorealizacji oraz osobistych pragnień człowieka. Ich spełnianie ma związek z nadawaniem sensu swemu życiu i samorealizacją. Ponieważ marzenia mogą dotyczyć też, jak zaznacza się w definicjach słownikowych, czegoś doskonałego, znajdują one powiązanie ze światem wartości, szczególnie tych pozytywnych, których realizacja w życiu wzbogaca ludzką egzystencję o nowe walory i znaczenie.

Jak zaznacza M. Mądry, „Marzenia i plany ustalane są w procesie projektowania przyszłości. Określają je takie szczegółowe zagadnienia, jak: zakres i zasięg czasowy, cechy i właściwości, determinanty, emocjonalne i poznawcze ustosunkowanie się jednostki i społeczeństwa wobec nich, występowanie zależności między planami i marzeniami” (2010, s. 88). Marzenia oraz plany pomagają konkretyzować zamiary odnoszące się do przeszłości, urealniać je i urzeczywistniać. Odnosząc marzenia do świata wartości, można stwierdzić, że ich urealnianie, urzeczywistnianie i określanie ich determinantów może przyczynić się do budowania bardziej dojrzałej osobowości, posiadającej samoświadomość w hierarchii wartości.

2. Wartości związane z domem rodzinnym

Dom to miejsce najbliższe każdemu człowiekowi. To dom – nieważne, czy jego funkcje spełnia mieszkanie w bloku, dom jednorodzinny, lokum w kamienicy czy inny budynek – jest tym miejscem, w którym człowiek mieszka razem z członkami rodziny, opiekunami – w ramach grup społecznych, które są niezwykle istotne w życiu. To życie rodzinne w domu jest tym, co niejednokrotnie najsilniej zapada w pamięć i z czym trwale człowiek łączy bardzo silne emocje i najżywsze wspomnienia. Wiąż pomiędzy młodym człowiekiem a jego domem można kształtować w procesie wychowawczym mającym miejsce w rodzinie, ale również w trakcie edukacji formalnej w szkole. Temu mają służyć zaproponowane scenariusze zajęć, w których założono, że poprzez kontakt z muzyką i treściami tekstów, jakie one ze sobą niosą, możliwe jest uwrażliwienie uczniów na budowanie więzi w środowiskach ich zamieszkania, a przede wszystkim z osobami, z którymi razem przebywają w domu rodzinnym i mają bliskie relacje.

Scenariusz 1.

Temat: Utwór „Dom” Jakuba Bireckiego – B.R.O. inspiracją do rozważań o wartościach wyniesionych z domu rodzinnego

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- poznawanie oraz rozumienie wartości i własnych zachowań wyniesionych z domu rodzinnego;
- kształtowanie umiejętności wypowiedzenia się na temat wartości wyniesionych z domu rodzinnego;
- rozwijanie gotowości do oceny wartości oraz zachowań wyniesionych z domu rodzinnego w kategorii ich przydatności lub nieprzydatności do dalszego życia.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wykazuje się znajomością i rozumieniem wartości wyniesionych z domu poprzez ich komentowanie w kontekście utworu „Dom” Jakuba Bireckiego – B.R.O.;
- potrafi wypowiadać się na temat wartości wyniesionych z domu rodzinnego w kontekście utworu „Dom” Jakuba Bireckiego – B.R.O.;
- wykazuje gotowość do oceny wartości i zachowań wyniesionych z domu rodzinnego w kategorii przydatności i nieprzydatności do dalszego życia poprzez wskazanie, co chciałby zachować w swoim życiu z tego, co wyniósł z domu.

Metody nauczania:

- metoda ekspresyjna: technika treningu relaksacyjnego z pogadanką wstępną, metoda impresyjna i analiza tekstu, metoda problemowa: technika kosza i walizeczki, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- definicja słownikowa słowa „ostoja”, np. z: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/ostoja.html> (dostęp: 21.07.2022);
- tekst piosenki: https://www.tekstowo.pl/piosenka,b_r_o,dom.html (dostęp: 21.07.2022)
– ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- wykonanie piosenki: <https://www.youtube.com/watch?v=0K2X6dPBoTg> (dostęp: 21.07.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie utworu;
- załącznik 1 do scenariusza 1 – skserowany tyle razy, ilu jest uczniów;
- różnokolorowe kredki – tyle sztuk, ilu jest uczniów – minimum 3 kolory dla każdego;
- dużo niewielkich rozmiarów kolorowych karteczek – w 3 kolorach – co najmniej po kilka dla każdego ucznia;
- mały plastikowy kosz, walizeczka zabawkowa – rekwizyty do metody kosz i walizeczka.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Co myślisz, gdy mówisz „dom”? – metoda ekspresyjna: technika – trening relaksacyjny z pogadanką wstępną – forma jednostkowa i zbiorowa.

Każdy uczeń zamyka oczy i kilkakrotnie wymawia słowo „dom” po cichu lub w myślach, koncentrując się na odczuciach swojego ciała i tym, co myśli. Następnie nauczyciel zadaje pytania: Co czuło Twoje ciało (ręce, nogi, plecy), gdy mówiłeś „dom”? Co przyszło Ci na myśl, gdy powiedziałeś/łaś słowo „dom”? Czy dom jest dla Was miłym miejscem? Uczniowie udzielają odpowiedzi.

Część właściwa lekcji:

1. Odwołanie do prezentacji wykonania i tekstu piosenki – metoda impresyjna – forma zbiorowa i analiza tekstu – forma grupowa.

Po prezentacji wykonania piosenki przed całą klasą i krótkim wysłuchaniu komentarzy uczniów na jego temat (np. czy im się podobał, co jest w nim inspirującego), nauczyciel dzieli uczniów na grupy 2-4-osobowe i daje polecenie przeanalizowania tekstu piosenki, aby odpowiedzieć na pytania. Odpowiedzi na te pytania uczniowie podkreślają w tekście różnymi kolorami kredek: Co autor mówi, że robi się w domu?, Jakie swoje cechy pokazuje autor w domu i mówiąc o domu?, Co autor mówi, że można otrzymywać w domu od innych domowników?

2. Metoda problemowa: technika kosza i walizeczki – forma zbiorowa.

Nauczyciel rozdaje na każdą ławkę po kilkanaście karteczek w 3 kolorach. Na karteczkach w różnych kolorach uczestnicy piszą (jeden napis na jednej karteczce): Co robią w domu? – pierwszy kolor; Jacy są w domu? – drugi kolor; Co otrzymują od domowników? – trzeci kolor. Następnie nauczyciel pyta uczniów i daje im adekwatne do pytań polecenia: Co chcielibyście zabrać ze sobą w przyszłość z waszego domu? – to wrzucie do walizeczki, O czym chcielibyście zapomnieć z domowych doświadczeń? – to wrzucie do kosza. Uczniowie podchodzą do kosza i walizeczki stojących na środku sali i wrzucają karteczki.

Ważne: Warto odczytać karteczki z walizeczki – pozwoli to pokazać na forum klasy, jakie pozytywne doświadczenia z domów rodzinnych uczniowie chcieliby przenieść do swoich przyszłych domów. Za zgodą WSZYSTKICH uczniów można odczytać też zawartość kosza (tu wymagana jest zgoda wszystkich – ktoś mógł wrzucić zapis świadczący o pochodzeniu np. z rodziny dysfunkcyjnej i może nie życzyć sobie ujawniania na forum klasy swojej odpowiedzi). Warto zniszczyć w obecności uczniów w niszczarce zawartość kosza, jak również walizeczki z tych zajęć, ponieważ zawiera ona osobiste informacje o uczniach.

Cześć podsumowująca lekcji:

1. Metoda ekspresyjna – forma jednostkowa.

Każdy z uczestników pisze na kartce: Podziękowania dla rodzinnego domu, kończąc zdanie:

„Mój Drogi Domie,
dziękuję Ci za to, że

.....
.....

Przepraszam Cię za to, że czasami

.....
.....

Z wyrazami szacunku,

Twój/Twoja na zawsze

2. Pożegnanie i wyrażenie opinii przez uczestników zajęć – pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Każdy z uczniów mówi na forum grupy, co dla niego było najbardziej wartościowe na zajęciach.

Załącznik 1. Scenariusz 1.

„Mój Drogi Domie,
dziękuję Ci za to, że

.....
.....

Przepraszam Cię za to, że czasami

.....
.....

Z wyrazami szacunku,

Twój/Twoja na zawsze

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz 2.

Temat: Utwór „Dom” – którego autorami są Łukasz Stępień i Jarosław Marek Polak, impulsem do rozważań o wartościach/kryteriach związanych z oceną miejsca, które ma się stać naszym domem

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości/kryteriów wpływających na nasze oceny dotyczące miejsc, które są/mają być domami;
- kształtowanie umiejętności dokonywania ocen miejsc, do których można się przeprowadzić;
- rozwijanie gotowości do świadomego, dojrzałego i odpowiedzialnego dokonywania ocen rzeczywistości.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wykazuje się znajomością i rozumieniem wartości/kryteriów wpływających na oceny dotyczące miejsc, do których można się przeprowadzić pod wpływem inspiracji poznanego utworu „Dom”.
- potrafi podjąć decyzję i dokonać wyboru miejsca, które ma być domem po przeprowadzce, kierując się wybranymi kryteriami;
- wykazuje gotowość do świadomego podejmowania decyzji przez uzasadnianie ważności wartości/kryteriów decydujących o ocenie miejsc, które mogą stać się domem po przeprowadzce.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna, metoda problemowa: technika – tabela decyzyjna, objaśnienie, dyskusja, pogadanka wprowadzająca nowy materiał, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne zajęć ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- ksero tabeli decyzyjnej – tyle razy, ile jest uczniów – załącznik 1 do scenariusza 2;
- teledysk piosenki – <https://youtu.be/KsBJjKOlpkw> (dostęp: 21.07.2022);
- tekst piosenki – załącznik 2 do scenariusza 2;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa:

Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Gdzie można mieszkać?, Co może pełnić funkcję domu/domostwa?, Jakie mogą być zalety życia w mieszkaniu?, Jakie mogą być wady życia w mieszkaniu?, Jakie mogą być zalety posiadania domu?, Jakie mogą być wady mieszkania w domu? Uczniowie odpowiadają.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna – forma zbiorowa.

Nauczyciel rozdaje uczniom tekst piosenki i daje czas na ciche przeczytanie go. W trakcie zajęć następuje odtwarzanie teledysku, następnie uczniowie dzielą się opiniami o teledysku i mogą powiedzieć, czy piosenka im się podoba czy nie i dlaczego.

2. Metoda problemowa: technika – tabela decyzyjna z objaśnieniem – forma jednostkowa. Nauczyciel rozdaje uczniom tabele decyzyjne i nauczyciel objaśnia, że uczniowie mają indywidualnie ocenić każdą z propozycji miejsca przeprowadzki w świetle konkretnych kryteriów. 2 kryteria mają podane, 3 mogą dowolnie dopisać, zgodnie z tym, jakimi wartościami/kryteriami sami chcieliby się kierować, wybierając miejsce, które miałyby być ich domem po przeprowadzce. Uczniowie indywidualnie oceniają każdą propozycję domostwa – wpisują własne kryteria. Następnie nauczyciel wyjaśnia sposób liczenia punktów dla każdego z domostw. Uczniowie liczą punkty. Decydują, w oparciu o przydzieloną przez siebie punktację, które domostwo po przeprowadzce chcieliby mieć, gdyż ma najwięcej atutów/pozytywów i tym samym jest najbardziej wartościowe i dla nich atrakcyjne.

3. Dyskusja – forma grupowa.

Nauczyciel dzieli klasę na 4-osobowe zespoły (lub większe). Uczniowie w obrębie każdego zespołu mają uzgodnić, jakimi dodatkowymi kryteriami kierowali się w wyborze typu domostwa, w którym chcieliby mieszkać po przeprowadzce i wspólnie mają wybrać 3 najważniejsze kryteria. Mogą to zrobić np. przez głosowanie. Im liczniejsze grupy, tym decyzja jest trudniejsza.

4. Pogadanka wprowadzająca nowy materiał – forma zbiorowa.

Nauczyciel rozmawia z uczniami o tym, czy trudno jest dobierać kryteria przy podejmowaniu decyzji dotyczących wyborów miejsc zamieszkania, czy wszystkie kryteria zawsze są tak samo ważne.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel pyta uczniów, co w podejmowaniu decyzji odnośnie do miejsc, które mogłyby być ich domem, było dla nich najtrudniejsze i dlaczego. Uczniowie odpowiadają.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 2.

Kategorie	Kryteria					
	Cena	Wygoda
Duży dom z ogrodem pod miastem						
Mały dom pod miastem						
Duże mieszkanie w mieście						
Małe mieszkanie w mieście						

Punktacja ++ bardzo pozytywna ocena (lub 2)

+ pozytywna ocena (lub 1)

0 neutralna ocena

- negatywna ocena (lub-1)

-- bardzo negatywna ocena (lub -2)

*Liczenie punktów dla każdego z domostw (dla każdej kategorii): liczby sumujemy. Gdy uczniowie nie znają liczb ujemnych: skreślamy dla danego domostwa pary: + i -. Gdy wykreśli się wszystkie pary, zostaną: same 0 lub 0 z przewagą +, lub 0 z przewagą -, same + albo same -. Gdy uczniowie znają liczby ujemne: plusy dodajemy, a minusy odejmujemy od łącznej liczby plusów. Wówczas liczymy, ile zostało + lub - , które nie zostały przy danym domostwie zrównoważone znakiem przeciwnym (0 nie zmienia wartości punktów). Wówczas punkty danego domostwa zapisujemy np. ++ , gdy zostały 2 plusy, a --- , gdy zostały 3 minusy.

Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 2. Scenariusz 2.

Spisanie tekstu: Joanna Jachimowicz³

Kleszcz Refren:

Z wielkim oknem na świat. Z wielkim oknem, jee aha jee aha jee
Z wielkim oknem, o. (tło: zbuduję nam)
Aha, je. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Z wielkim oknem na świat. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Nie znajdą nigdy nas. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Emocje złe i strach. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Wytrzyma milion lat. Wy-trzy-ma milion lat. (w tle: Zbuduję nam dom)

Sydney Polak:

Najpierw znalazłem ziemię, na której spotkałem zrozumienie.
Ogrodziłem teren.
Żeby mi żaden postronny koleżka nie wchodził w bajerę.
I wygrałem ten challenge.
Nie było łatwo, bo ludzi toczy zazdrość.
Szczególnie tych, których nie stać na lojalność.
Dlatego wartość mierz nie najlepszą kartą.
I patrz, kto stoi obok, gdy pieniądze nie pachną.
A gdy już byłem pewien, że to właśnie ta, z którą do końca życia chcę budzić się co dnia,
Zacząłem razem z nią projektować dom,
Zdawać się na jej gust. Planować każdy kąt.
Nie będzie w naszym domu miejsca
Na głupi blichtr, nie będzie tutaj fontann, ani Rolls-Royce'a.
Latają mi te midasowe sny.
Są dobre tylko dla tych, którzy nie potrafią żyć.
Zamieszka z nami szczęście, będziesz się czuła bezpiecznie.
Każde z nas będzie chciało wracać tu.
Będzie tu nasza mała przystań. Będziemy tu zawijać ze wzburzonych mórz.
Zaprawa z uczuć, ściany z naszych marzeń.
Biała dachówka – potem to skojarzysz,
A w środku nasze pasje i nasze sny –
taki właśnie dom wybuduje ci.

Kleszcz:

Z wielkim oknem, o.
Aha, je. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Z wielkim oknem na świat. Zbuduję nam, zbuduję nam dom. (tło: zbuduję nam)
Nie znajdą nigdy nas. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Emocje złe i strach. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Wytrzyma milion lat. Wy-trzy-ma milion lat. (w tle: Zbuduję nam dom)

³ Według źródeł internetowych nie udostępniono jeszcze w nich tekstu piosenki (stan na dzień 10.07.2023).

Kleszcz:

Wiesz, dom zbuduję,
takie miejsce, które czuje, stale kwitnie, bóle zniweluje.
Tu jest miejsce nasze i guubi zasięg.
Tylko my poza ciałem i czasem.
Czujesz spokój, pachnie lasem.
Blask w oku – my tu razem.
Zbuduję go z energii, nie z cegieł.
Zły wilk go nie zdmuchnie, zbuduję go dla ciebie.
Oto dom uśmiechem nawiedzony.
Obok domu pola, na nich plony, co na nich – pomysł.
I narysuj, do których będzie pełno magii i słów.
Rysuj, do których będą piękne chwile,
abyśmy znów mogli być razem i zmyć tam złą skazę,
mieć bazę i plażę, pustynię, oazę.
Siebie nawzajem. I nie da się uciec.
Zamknąłem drzwi i pożarłem klucze.

Kleszcz:

Aha, je. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Z wielkim oknem na świat. Zbuduję nam, zbuduję nam dom. (tło: zbuduję nam)
Nie znajdą nigdy nas. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Emocje złe i strach. Zbuduję nam, zbuduję nam dom.
Wytrzyma milion lat. Wy-trzy-ma milion lat. (w tle: Zbuduję nam dom)
Wy-trzy-ma milion lat. (w tle: Zbuduję nam dom, zbuduje nam dom)

Zarysowaną w przedstawionych scenariuszach tematykę można podsumować stwierdzeniem M. Dudy, że „Dom to nade wszystko miejsce zapewniające schronienie. To ono konstytuuje naszą przestrzeń życia codziennego; wyznacza granice naszej odrębności; zapewnia realizację potrzeb. W domu możemy konstatować siebie, ukazywać swoje prawdziwe oblicze. Dom daje możliwość odpoczynku, relaksu, regeneracji sił” (2017, s. 26). Takie statyczne podejście do domu jako stabilnej ostoji ludzkiej egzystencji prezentuje pierwszy z prezentowanych scenariuszy. W drugim podkreśla się bardziej dynamiczne traktowanie miejsca zamieszkania, bliskie sformułowaniu współczesnej oikologii, że:

Dom jest efektem dotarcia dokądś, przyjscia, ale nie da się absolutyzować owego stanu (choć budynki mają trwałe fundamenty). Nie ma w nim rdzenności, elementarnego pierwszeństwa zamieszkania. Czyli w istocie etymologicznie ujęta oikologia może przejawiać się w określeniach, które przychodzenie, dążenie, zdążanie, przybliżanie traktują jako podstawową przestrzeń znaczeń” (Sławek 2013, s. 170; za: Ibidem, s. 29).

Dążenie to uwidacznia się w przekonaniu o konieczności budowania domu, choć i drugi ze scenariuszy zawiera znamienne odniesienia do stabilności domu i jego rozumienia jako ostoji (liczne odniesienia do emocji i uczuć). W zaprezentowanej propozycji ujęto zatem dynamizm podejścia do miejsca zamieszkania będącego domem, co koresponduje ze zmiennością i dynamizmem współczesnej rzeczywistości społecznej.

3. Najbliższe osoby źródłem pozytywnych wartości w życiu każdego człowieka

Najbliżsi ludzie dla każdego człowieka to zazwyczaj jednocześnie osoby z jego rodziny lub opiekunowie, którzy tworzą z nim rodzinę. Istnienie rodzin, a w ich ramach osób znaczących, jest źródłem wartości kształtujących przyszłą egzystencję każdej osoby. Każdy człowiek, w tym również, a może przede wszystkim młody, może uczyć się wartości od osób mu bliskich przez wychowanie, a także w trakcie socjalizacji poprzez naśladownictwo, obserwację i wyciąganie wniosków z zachowań i postępowania osób z otoczenia rodzinnego. W codziennym życiu rodzinnym sytuacje przydarzające się najbliższym osobom mogą prowadzić do refleksji aksjologicznej i wzbogacić świat wartości każdego z członków rodziny. Ten aspekt życia z osobami bliskimi rozpatrywany jest w zaprezentowanych scenariuszach, które mogą stać się pomocą w projektowaniu procesu wychowania w szkołach podstawowych w kontekście umacniania więzi młodzieży z osobami im bliskimi, czerpania od nich wartości i doświadczenia dzięki ich obecności różnorodnych zdarzeń, wymiany poglądów i myśli, które budują konstruktywne odniesienia do otaczającej rzeczywistości.

Scenariusz 1.

Temat: *Utwór „Skrzydła” Jakuba Bireckiego – B.R.O. podstawą do rozważań o wartościach zawdzięczanych najbliższym nam osobom⁴*

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości zawdzięczanych naszym najbliższym;
- kształtowanie umiejętności oceniania, jak utrata najbliższych osób może zmienić życie człowieka;
- rozwijanie gotowości do budowania w życiu pozytywnych relacji z najbliższymi osobami.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości, jakie zawdzięcza najbliższym osobom i uzewnętrznia to w wypowiedziach;
- potrafi ocenić, jak utrata najbliższych członków rodziny może wpłynąć na losy człowieka – na podstawie teledysku do utworu „Skrzydła”;
- wykazuje w toku dyskusji gotowość do budowania pozytywnych relacji z osobami najbliższymi.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna z opisem, praca z tekstem, metoda przypadku angażująca myślenie pytajne, dyskusja.

Formy organizacyjne zajęć ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

⁴ Konsultacja medyczna: dr n. med. Witold Woch.

Środki dydaktyczne:

- ksero załącznika 1 do scenariusza 1 – tyle razy, ilu jest uczniów;
- teksty piosenki: https://www.tekstowo.pl/piosenka,b_r_o,skrzydla.html (dostęp: 24.07.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk piosenki: <https://www.youtube.com/watch?v=tuO0-kyYmO8> (dostęp: 24.07.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Jakich wartości uczą was najbliżsi? Wymieńcie kilka, Za przestrzeganie jakich wartości podziwiacie waszych najbliższych?, Co chcielibyście naśladować z postępowania najbliższych Wam osób?

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z opisem – forma zbiorowa.

Nauczyciel odtwarza w klasie szkolnej teledysk do piosenki „Skrzydła”. Zadaje pytania do metody impresyjnej i opisu: Jak można rozumieć tytuł utworu, co wydarzyło się w teledysku?, Jak może skomentować fabułę tekstu? Uczniowie w swobodnych wypowiedziach odnoszą się do fabuły teledysku.

2. Praca z tekstem – forma jednostkowa.

Następnie nauczyciel rozdaje uczniom tekst piosenki i daje polecenie, żeby uczniowie podkreślili w tekście piosenki to, co artysta zawdzięcza swoim najbliższym. Po wykonaniu pracy uczniowie dzielą się swoimi komentarzami.

3. Metoda przypadku angażująca myślenie pytajne – forma grupowa.

Każdy uczeń otrzymuje załącznik 1 do scenariusza – jest to opis przypadku zainspirowanego teledyskiem utworu „Skrzydła” Jakuba Bireckiego – B.R.O. Nauczyciel dzieli klasę na 4-osobowe grupy. Uczniowie w grupach uzupełniają załącznik, odpowiadają na pytania zawarte w metodzie przypadku.

Część podsumowująca lekcji:

1. Dyskusja – forma zbiorowa.

Nauczyciel pyta uczniów: Jakie problemy mogą wystąpić w realizowaniu wartości życiowych w sytuacji utraty najbliższych? Prosi, żeby uczniowie odpowiedzieli na podstawie tego, co wpisali do załącznika.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 1.

Marek ma 13 lat. Jego rodzice zginęli w wypadku samochodowym. Teraz opiekuje się nim dziadek. Marek zamieszkał z dziadkiem na stałe, musiał zmienić miejsce zamieszkania i szkołę.

Odpowiedzcie na pytania, uzupełniając tabakę, posłużcie się własną wyobraźnią:

	Pytanie/Polecenie	Odpowiedź
Pytania dotyczące dziadka Marka	Ile lat ma dziadek Marka?	
	W jakiej miejscowości mieszka dziadek z Markiem?	
	Czy dziadek Marka jest zamożny?	
	Czy dziadek Marka ma problemy zdrowotne, jeśli tak, jakie?	
	Jakie problemy może mieć dziadek Marka z wychowywaniem chłopca po śmierci jego rodziców?	
	Jakie wartości może przekazać Markowi dziadek?	
Wasze rady dla dziadka Marka		
Pytania dotyczące Marka	W jakim mieście mieszkał Marek z rodzicami?	
	Czy i jakie problemy ma Marek w nowej szkole?	
	Jakie uczucia ma Marek po śmierci rodziców?	
	Jakie relacje ma Marek z dziadkiem?	
	Jakie zainteresowania ma Marek i jak śmierć rodziców wpłynęła na ich realizację?	
	Jakie swoje wartości może przekazać dziadkowi Marek?	
Wasze rady dla Marka		

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz 2⁵.

Temat: *Utwór „Twój fire” Tomasza Maryckiego – K2 impulsem do rozważań o wartościach, o jakie wzbogacamy się w sytuacjach choroby naszych najbliższych*

Klasa: IV-VIII.

Ważne informacje: W teledysku do utworu wystąpili: Tomasz Marcyki, Patrycja Marycka, Natan Marycki, Grażyna Słowik, Renata Kosiba, Iwona Gara. Asysta: Wiktoria Czechowska, Anna Grabowska. Jest to utwór napisany przez artystę na podstawie jego osobistych doświadczeń – ciężkiej choroby jego syna. Jak podają źródła internetowe: „Twój fire” to utwór o walce z chorobą kilkuletniego syna K2. Dziecko cierpiało równocześnie na zapalenie opon mózgowych i sepsę. Jak opowiada K2, jego syn „jedną nogą był już w innym świecie”. Na szczęście wszystko skończyło się pomyślnie. Dziś syn K2 jest zdrowy i wygląda tak, jakby tragiczna historia nigdy nie miała miejsca. K2 postanowił napisać o tym utwór, dedykując go synkowi i żonie, którzy w poniższym klipie odegrali samych siebie” (za: <https://dyktafonografika.com/k2-prezentuje-osobisty-klip-twoj-fire/>, dostęp: 25.07.2022).

Cele ogólne:

- poznanie oraz rozumienie wartości, o jakie się wzbogacamy, kiedy pomagamy i wspieramy najbliższych w ich chorobie;
- rozwijanie umiejętności odpowiedzialnego działania w sytuacji choroby członka rodziny;
- rozwijanie gotowości do pomagania w wykonywaniu obowiązków domowych w sytuacji choroby najbliższych.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wykazuje się znajomością i rozumieniem wartości, o jakie się wzbogaci w trakcie okazywania pomocy najbliższym w chorobie – przez sformułowanie słownego komentarza;
- potrafi wykazać się odpowiedzialnymi działaniami w sytuacji choroby członka rodziny – opíše te działania;
- wykazuje się gotowością do pomagania w wykonywaniu obowiązków domowych w sytuacji choroby członka rodziny poprzez deklarację słowną i jej uzasadnienie/umotywowanie.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda przypadków, pogadanka wprowadzająca nowy materiał, giełda pomysłów, metoda problemowa: technika – tarcza strzelecka.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- tekst piosenki: https://www.tekstowo.pl/piosenka,k2,twoj_fire.html (dostęp: 24.07.2022)
- ksero tyle razy, ilu jest uczniów;

⁵ Konsultacja medyczna: dr n. med. Witold Woch.

- teledysk piosenki: <https://www.youtube.com/watch?v=4x0w5484TU4> (dostęp: 25.07.2022);
- załączniki 1 i 2 do scenariusza 2 – ksero obu załączników łącznie tyle razy, ilu jest uczniów;
- zabawka – tarcza strzelecka na piłeczki – rzepy;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Powitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Czy zdarzyło się tak, że ktoś w Waszej rodzinie był chory przez 2 tygodnie lub dłużej?, Kto się rozchorował?, Jak choroba tej osoby wpłynęła na Wasze życie, obowiązki?, Jak pomagacie w domu w spełnianiu obowiązków, gdy ktoś z domowników choruje?, Co konkretnie robicie?

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna – forma zbiorowa z analizą tekstu w formie jednostkowej.

Nauczyciel prezentuje utwór na tablicy multimedialnej lub przez inny środek dydaktyczny, następnie każdy uczeń ma możliwość odnieść się do tego, jak rozumie jego treść. Kolejno uczniowie indywidualnie czytają treść tekstu utworu (z rozdanych przez nauczyciela kartek) i mogą formułować uwagi dotyczące tego, jak rozumieją jego tekst i przesłanie. Na forum klasy dzielą się swoimi wnioskami.

2. Metoda przypadków – forma jednostkowa, potem grupowa.

Nauczyciel dzieli klasę na 2 części. Z każdej części klasy wyróżnia kilkusobowe grupy uczniów. Grupy z jednej części klasy otrzymują załącznik 1, a z drugiej załącznik 2. Uczniowie we wszystkich grupach mają pracować nad rozwiązaniem przypadków opisanych na otrzymanych załącznikach, zgodnie z pytaniami/poleceniami na nich zamieszczonymi. Każdy uczeń powinien uzupełnić własny załącznik w miejscach przeznaczonych na odpowiedzi.

3. Pogadanka wprowadzająca nowy materiał – forma zbiorowa.

Po zakończonej pracy nauczyciel prosi o prezentację pracy członków grup. Dokonywane jest porównanie: wpisanych obowiązków, ich liczby, przewidywanych problemów w realizacji przyjętych zadań.

4. Giełda pomysłów – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje pytanie: Jak zmieniamy się pod wpływem pomagania innym w chorobie? Wypisywanie swoich skojarzeń i propozycji.

Część podsumowująca lekcji:

1. Metoda problemowa: technika – tarcza strzelecka, forma zbiorowa.

Każdy uczeń ocenia metodą strzału w tarczę strzelecką, na ile podobały mu się/były wartościowe zajęcia (adekwatnie do punktów na tarczy – zabawce przyniesionej przez nauczyciela, tarcze są różne, zazwyczaj w środku jest liczba 100).

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 2.

Sytuacja: Twoja mama zachorowała na zapalenie płuc. Ma 2 tygodnie zwolnienia lekarskiego, bardzo źle się czuje. Nie może wykonywać żadnych obowiązków zawodowych i domowych. Jej samopoczucie jest tak złe, że wymaga opieki przez te 2 tygodnie. Pozostali członkowie rodziny muszą zastanowić się nad rozdzieleniem między siebie obowiązków, które zazwyczaj wykonywała mama i zastanowić się, kto i w jakim zakresie będzie się nią opiekował w czasie choroby. Analiza sytuacji według zagadnień ujętych w tabeli.

	Pytanie/Polecenie	Odpowiedź
Praca indywidualna	Jakie obowiązki wykonuje Twoja mama w domu? Wypisz je.	
	Przy realizacji których obowiązków mamy będziesz pomagał/a podczas jej choroby?	
Praca grupowa	W realizacji ilu obowiązków mamy zadeklarowały pomoc osoby z Waszej grupy w trakcie jej choroby? Wpiszcie liczby.	
	Wypiszcie te obowiązki mamy, przy których nikt z Waszej grupy nie chciałby pomagać (z różnych powodów, np. są zbyt trudne dla Was, kto inny by się nimi zajął itp.).	
	Czy przewidujecie jakieś trudności w trakcie pomocy w realizacji obowiązków mamy w czasie jej choroby?	

Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 2. Scenariusz 2.

Sytuacja: Twoja mama wyjechała do sanatorium na 3 tygodnie. Na ten czas rodzina musi zastanowić się nad realizacją tych obowiązków domowych, które zazwyczaj wykonywała mama. Trzeba je rozdzielić między domowników. Analiza sytuacji według zagadnień ujętych w tabeli.

	Pytanie/Polecenie	Odpowiedź
Praca indywidualna	Jakie obowiązki wykonuje Twoja mama w domu? Wypisz je.	
	Przy realizacji których obowiązków mamy będziesz pomagał/a podczas jej pobytu w sanatorium?	
Praca grupowa	W realizacji ilu obowiązków mamy zadeklarowały pomoc osoby z Waszej grupy w trakcie jej pobytu w sanatorium? Wpiszcie liczby.	
	Wypiszcie te obowiązki mamy, przy których nikt z Waszej grupy nie chciałby pomagać (z różnych powodów, np. są zbyt trudne dla Was, ktoś inny by się nimi zajął itp.).	
	Czy przewidujecie jakieś trudności w trakcie pomocy w realizacji obowiązków mamy w czasie jej pobytu w sanatorium?	

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz 3.

Temat: *Utwór „Niebo istnieje”, którego autorem jest Łukasz Stępień – Kleszcz, podstawą do refleksji o wartościach, jakie otrzymujemy od naszych ojców*

Ważne: Jeśli w grupie znajdują się osoby niewychowywane przez ojców (które nie pamiętają własnych ojców), mogą odnosić się do innych ważnych dla siebie osób-opiekunów, wychowawców, dziadków, ojczymów itd.

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- poznanie i rozmienienie wartości, które przekazuje nam ojciec;
- rozwijanie umiejętności refleksyjnego oceniania, jakie cechy powinien posiadać dobry ojciec;
- rozwijanie gotowości do budowania pozytywnych relacji z własnym ojcem.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- potrafi opisać i wyjaśnić, jakie wartości przekazał mu jego ojciec;
- potrafi, tworząc piramidę priorytetów, uszeregować pożądane cechy dobrego ojca od mniej ważnych do najważniejszej, może to czynić w oparciu o teledysk i treść utworu „Niebo istnieje”, którego autorem jest Łukasz Stępień – Kleszcz;
- potrafi opisać poprzez kalambury, jak będzie spędzał czas z własnym ojcem w tym tygodniu (lub w najbliższym czasie).

Metody nauczania:

- pogadanka występna, metoda impresyjna z elementami analizy tekstu, dyskusja: technika – piramida priorytetów, kalambury – zabawa dydaktyczna.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- tekst utworu „Niebo istnieje”: <https://teksciory.interia.pl/kleszcz-x-paulina-sykut-jezyna-niebo-istnieje-tekst-piosenki,t,691675.html> (dostęp: 26.07.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów.

Ważne: w tekście znajduje się słowo „horry”. Jest to prawdopodobna aluzja do tytułu albumu (i utworu z niego) tego artysty o tytule „horRYM JESTem”. Propozycja dla nauczyciela – wymienić to słowo na „chory” z adnotacją celowej zmiany tekstu lub zostawić taki zapis i wykorzystać go do wykonania polecenia: „Proszę odnaleźć w tekście utworu wyraz zapisany nieoprawnie ortograficznie i napisać jego poprawną pisownię”. Oba rozwiązania wymagają podania uczniom prawdopodobnej przyczyny umieszczenia przez autora takiego zapisu w tekście utworu.

- teledysk piosenki: https://www.youtube.com/watch?v=O_pHnUnYJNo (dostęp: 26.07.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku;
- załącznik 1 do scenariusza 3 – ksero (po 2 na jednego ucznia).

Przebieg lekcji:

Część wstępna:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Jak często spędzacie czas z ojcami?, Jak spędzacie czas z ojcami?, Co lubicie z nimi robić najbardziej? Uczniowie odpowiadają.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – forma zbiorowa, analiza tekstu może być w formie jednostkowej.

Nauczyciel dokonuje prezentacji teledysku piosenki „Niebo istnieje” Kleszcza. Zadaje pytanie: Co artysta robi ze swoim synem? Odpowiedzcie na podstawie kadrów z teledysku. Uczniowie odpowiadają. Następnie zadaje to samo pytanie, ale w oparciu o tekst piosenki – uczniowie odszukują odpowiedzi w słowach piosenki. Kolejno nauczyciel zadaje pytanie: Co chce przekazać na przyszłość artysta swojemu synowi – jak myślicie? Odpowiedzcie na podstawie teledysku i treści piosenki. Co może oznaczać słowo „zanodowolony”, którego autor użył w piosence? Uczniowie odpowiadają.

*Ważne: W teledysku do utworu występuje Łukasz Stępień z kilkuletnim chłopcem – prawdopodobna jest aluzja do dziecięcych neologizmów.

2. Jakie cechy powinien mieć według Was dobry ojciec? – metoda dyskusji: technika – piramida priorytetów – forma jednostkowa, potem grupowa.

Nauczyciel daje polecenie, by każdy samodzielnie zapisał 10 cech, jakie powinien mieć dobry ojciec. Następnie prosi o uszeregowanie ich od mniej ważnych do najważniejszej tak, by powstała piramida cech aż do takiej cechy, która jest priorytetem. 4 cechy na poziomie najniższym są mniej ważne niż 3 znajdujące się wyżej, te z kolei są mniej ważne niż 2 kolejne znajdujące się na jeszcze wyższym poziomie piramidy. Ta cecha, która leży najwyżej w piramidzie, jest najważniejsza w byciu ojcem – jest priorytetem. Następnie uczniowie łączą się w 4-osobowe grupy i mają uzgodnić wspólną wersję piramidy cech – mają się porozumieć i dojść do kompromisu, które cechy wpiszą na poszczególnych miejscach. Po wykonaniu zadania – prezentacja piramid na forum klasy. Odczytanie cech dobrego ojca.

Część podsumowująca lekcji:

1. Kalambury – forma zbiorowa.

Uczniowie pokazują na forum klasy, jak spędzą czas z ojcem w tym tygodniu (lub w najbliższym czasie – dla uczniów, których ojcowie nie mieszkają z nimi na stałe). Reszta klasy odgaduje, jaką czynność pokazuje kolega.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 3.

Piramida priorytetów

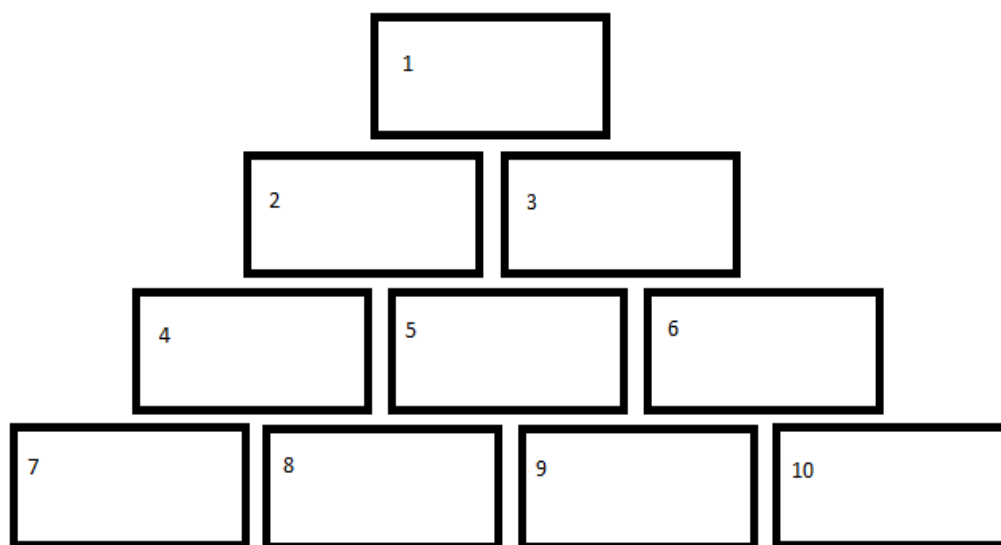
1 to najważniejsza cecha, priorytet

Im wyższa liczba, tym mniej ważna cecha.

Cechy 7, 8, 9, 10 są najmniej istotne z wymienionych – ma być ich 4.

Cechy 4, 5, 6 są bardziej istotne niż te z poziomu najniższego, ale mniej ważne niż 2 i 3.

Cechy 2 i 3 są ważniejsze niż 4, 5, 6, ale mniej ważne niż cecha 1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Efektywne i atrakcyjne metody pracy z dziećmi*, M. Jąder-Taboń, 2016, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 107.

Konkludując rozważania dotyczące treści scenariuszy odnoszących się do środowiska rodzinnego i osób najbliższych, można stwierdzić, że wartości związane z tymi środowiskami społecznymi są niezwykle istotne. Jak pisze B. Maj o rodzinie: „W niej jednostka może znaleźć wsparcie, akceptację, miłość i uznanie, ale również może być przez nią odrzucona” (2011, s. 10). Dodaje też, że to, co ludzie mogą wynieść z domu rodzinnego, ma istotny wpływ na ich dalsze losy, a opisuje ten fakt następująco: „Rodzinne zasady kształtują życie jej członków, niejednokrotnie je determinują” (Ibidem). Zaproponowane w przedstawionej części opracowania scenariusze mogą stać się pomocą w budowaniu więzi rodzinnych i otwieraniu uczniów na przekonanie, że w środowisku rodzinnym młody człowiek dokonuje właściwej selekcji wartości, kształtuje wartości kulturowane w społeczeństwie (Szyszka, 2011; za: Szymczyk, 2017, s. 7). Wartości wynoszone z rodzinnych środowisk mogą być zatem fundamentem i gwarantem trwałości całego systemu społecznego oraz warunkiem jego pozytywnego rozwoju.

4. Rzeczywistość PRL i lat 90. XX wieku źródłem wartości łączących pokolenia

Różnice międzygeneracyjne mogą być znacznym utrudnieniem w skutecznym projektowaniu procesu wychowawczego. Rodzice oraz dziadkowie, chcąc efektywnie kształtować młode pokolenie, muszą starać się dokonywać odniesień do sposobu widzenia świata, jaki mają współcześni młodzi ludzie. Nie jest to jednak proste. Doświadczenia przeszłych pokoleń znacząco odbiegają od tych, jakie oferuje młodym ludziom współczesna rzeczywistość. Przedstawione w tym podrozdziale scenariusze stanowią propozycję mogącą sprzyjać zbliżaniu do siebie światów posiadanych przez ludzi młodych oraz tych tkwiących w świadomości starszych pokoleń – ich rodziców czy dziadków. Prezentują młodzieży obrazy z czasów młodości ich rodziców – w scenariuszu 1 – końca komuny, zaś w scenariuszu 2 – lat 90. XX wieku. Mogą zatem stać się inspiracją do rozmów o przeszłości, a także wartościach, jakie dominowały w tamtym czasie i ich źródłach.

Scenariusz 1.

Temat: Utwór „Czarne lustro” Pawła Ryszarda Mikołajewa – Popka oraz Mateusza Pawła Schmidta – Matheo podstawą do refleksji o wartościach, jakie możemy czerpać z przeszłości – czasu dzieciństwa i młodości naszych rodziców oraz dziadków

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości, które możemy czerpać z przeszłości – czasu dzieciństwa i młodości naszych rodziców oraz dziadków;
- rozwijanie umiejętności formułowania refleksji dotyczących tego, jak inni przedstawiają wartości współczesnego świata – czasu dzieciństwa i młodości naszych rodziców oraz dziadków;
- rozwijanie gotowości wzbudzania szacunku do przeszłości – czasu dzieciństwa i młodości naszych rodziców oraz dziadków.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości, jakie może czerpać z lat młodości własnych rodziców oraz dziadków poprzez ich opis;
- potrafi wyrazić słownie refleksję na temat tego, jak Poppek przedstawia wartości współczesnych ludzi – na podstawie analizy utworu „Czarne lustro”;
- wykazuje gotowość do wyrażania szacunku do przeszłości przez słowne wypowiedzi na temat wartości, jakie ona może nieść ze sobą.

Metody nauczania:

- pogadanka wprowadzająca, metoda impresyjna, analiza tekstu z ćwiczeniem – wywiad z Popkiem.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- tekst piosenki: <https://teksciory.interia.pl/popek-x-matheo-czarne-lustro-tekst-piosenki,t,668412.html> (dostęp: 27.07.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- wykonanie piosenki: <https://www.youtube.com/watch?v=Wc603ROE0T0> (dostęp: 27.07.2022);
- załącznik 1 do scenariusza 1 – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- plastikowy mikrofon – zabawka;
- zabawka – tarcza strzelecka na piłeczki – rzepy;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie utworu.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Powitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Czy rozmawialiście z rodzicami o czasach ich młodości?, Co opowiadali Wam rodzice o czasach, w których byli mali?, Jakie opowieści rodziców pamiętacie?, Czy rozmawialiście z dziadkami o czasach, w których byli młodzi?, Co wiecie o życiu w tamtych czasach?

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna – forma zbiorowa.

Nauczyciel powołuje się na odtwarzanie przez uczniów w domach wykonania piosenki. Uczniowie po indywidualnym jej odsłuchaniu wypowiadają własne opinie odnośnie do jej treści. Nauczyciel może zadać pytania: Co może oznaczać zwrot „czarne lustro” w odniesieniu do tekstu piosenki?, Czy od swoich rodziców lub dziadków słyszeliście podobne opinie na temat czasów dawnych lub współczesnych?

2. Analiza tekstu z ćwiczeniem – wywiad z Popkiem – forma grupowa.

Nauczyciel rozdaje każdemu uczniowi załącznik 1 do scenariusza 1 (s. 45-47). Następnie prosi uczniów, by dobrali się na pary. Uczniowie w parach odszukują w tekście utworu wersy będące odpowiedzią na zadane artysty pytania. Wpisują w odpowiednie miejsca treść tych wersów piosenki do załącznika 1. Następnie nauczyciel prosi uczniów, aby wspólnie z kolegami z pary na podstawie wpisanych wersów tekstu sformułowali i zapisali możliwe odpowiedzi artysty na zadane pytania tak, by ich treść była zgodna z wersami piosenki. Daje też polecenie wymyślenia 3 pytań, jakie każda para uczniów chciałaby zadać artyście oraz przypuszczalne odpowiedzi na nie, których mógłby udzielić artysta.

3. Metoda problemowa: technika – drama – forma zbiorowa.

Pary uczniów na forum klasy odgrywają przeprowadzany wywiad z Popkiem – włączają do wywiadu również zaproponowane przez siebie pytania. Osoba odgrywająca rolę artysty podaje konkretną odpowiedź.

Część podsumowująca lekcji:

1. Metoda problemowa: technika: tarcza strzelecka – forma zbiorowa.

Nauczyciel i uczniowie oceniają wywiady par odegrane na środku klasy, przydzielając punkty (adekwatnie do punktacji z posiadanej tarczy). Grupa, która otrzyma najwięcej punktów, wygrywa. Nagrodą są oklaski od całej klasy.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 1.

Wypisz z tekstu piosenki odpowiedzi na zadane pytania i poniżej napisz na ich podstawie możliwe odpowiedzi artysty. Prawdopodobne wypowiedzi artysty proszę napisać w 1. osobie liczby pojedynczej.

Część wywiadu z Popkiem dotycząca czasów „jego rodziców”:

1. Jakie telewizory były za czasów Pana rodziców?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

2. Czy można było kupować tyle produktów w sklepach, ile się chciało i potrzebowało?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

3. Jak przekazywało się wtedy wiadomości na odległość?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

4. Jakie samochody ludzie uważali wtedy za luksus?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

5. Jak bawiły się wtedy dzieci i jak spędzały czas wolny?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

6. Czy ludzie w tamtych czasach uważali, że rzeczy, które posiadają, są dla nich najważniejsze?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

Część wywiadu z Popkiem dotycząca czasów współczesnych:

1. Jaką wagę współcześnie ludzie przywiązują do posiadania pieniędzy i dóbr materialnych?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

2. Czym jest dla współczesnego człowieka telefon komórkowy?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

3. Jaką wagę obecnie przywiązujemy do wirtualnego świata i Internetu?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

4. Jak się przemieszczamy? Czy pojazdy są dla nas ważne?

Tekst piosenki:

.....
.....

Odpowiedź Popka:

.....
.....

Poznałaś/poznałeś na podstawie tekstu utworu niektóre poglądy Popka. Zastanów się, jakie inne pytania można mu zadać. (Postaraj się zadać pytania, na które można odpowiedzieć na podstawie tekstu utworu.)

Twoje pytania, które chciałabyś/chciałbyś zadać artyście w wywiadzie:

- 1.....
- 2.....
- 3.....

Napisz Twoje propozycje odpowiedzi na pytania, które chciałabyś/chciałbyś zadać artyście. Jak sądzisz, co odpowiedziałby Popek?:

Odpowiedź na pytanie 1

.....
.....

Odpowiedź na pytanie 2

.....
.....

Odpowiedź na pytanie 3

.....
.....

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz 2.

Temat: Utwór „Repley” Tomasza Maryckiego – K2 impulsem do rozważań na temat wartości, o jakie możemy się wzbogacić, sięgając do lat 90. XX wieku

Klasa: IV-VIII.

Ważne: Dzień wcześniej należy zadać uczniom w ramach zadania domowego przeprowadzenie rozmowy z rodzicami o latach 90. ubiegłego wieku. Poprosić ich, aby w rozmowie uwzględnili następujące pytania: Jaki był transport, samochody w latach 90.?, Jakie zwyczaje panowały w szkole w latach 90.?, Jak wtedy bawiły się dzieci?, Jaki był styl życia w latach 90.?, Jakie były zwyczaje w domach rodzinnych?

Cele ogólne:

- poznanie wartości, które możemy czerpać z przeszłości;
- rozwijanie umiejętności formułowania refleksji dotyczących tego, jakie wartości mieli w przeszłości ludzie;
- rozwijanie gotowości wzbudzania szacunku do przeszłości.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna wartości, o jakie możemy się wzbogacić, czerpiąc z lat 90. XX wieku, na podstawie analizy utworu „Repley” i wypowiedzi własnych rodziców;

- potrafi wyrazić słownie swoją refleksję na temat tego, jakie wartości istniały w latach 90. ubiegłego wieku w odniesieniu do ludzkich doświadczeń związanych ze: szkołą, transportem, zabawą, stylem życia.
- wykazuje gotowość do wyrażania szacunku do przeszłości z lat 90. XX wieku poprzez słowne wypowiedzi na temat wartości, jakie ona może nieść ze sobą.

Metody nauczania:

- pogadanka wprowadzająca, metoda impresyjna z analizą tekstu; metoda ekspresyjna: technika – sesja plakatowa z opowiadaniem twórczym; metoda problemowa – technika: tarcza strzelecka.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,k2,replay.html> (dostęp: 28.07.2022)
– ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=vEvhaNgxSQY> (dostęp: 28.07.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku;
- 4 kartony, co najmniej 4 komplety kredek, długopisy dla każdego ucznia, każdy uczeń ma mieć ponadto 3 kolory długopisów lub kredek do zaznaczania fraz w tekście piosenki;
- tarcza strzelecka na piłeczki – rzepy (zabawka).

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Jakie informacje pozyskaliście od rodziców o latach 90. XX wieku?, Czy rodzice chętnie Wam opowiadali o swojej młodości?, Czy są jakieś rzeczy, które Was zaskoczyły lub zaciekały w tych opowieściach/wspomnieniach, a jeśli tak, to jakie?

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna – forma zbiorowa.

Nauczyciel odtwarza teledysk utworu „Repley”. Zadaje pytania do rozmowy w ramach metody impresyjnej: Co oznacza słowo „repley”?, Jakie macie odczucia po obejrzeniu teledysku?, Czego można dowiedzieć się o latach 90. ubiegłego stulecia z teledysku?, Czy teledysk wam się podobał, dlaczego? Uczniowie odpowiadają, argumentując swoje wypowiedzi.

2. Analiza tekstu – forma jednostkowa.

Uczniowie samodzielnie analizują treść teledysku, podkreślając – każdy aspekt innym kolorem – w tekście frazy odnoszące się do: zabawy, szkoły, stylu życia. Nauczyciel kontroluje pracę.

3. Metoda ekspresyjna: technika – sesja plakatu z opowiadaniem twórczym – forma grupowa.

Nauczyciel dzieli uczniów na 4 grupy. Rozdaje uczniom po jednym plakacie. Na plakatach widnieją początki zdań, a zadaniem każdej grupy jest dokończyć zdanie. Każdy członek danej grupy powinien dokończyć sformułowanie zawarte na plakacie jednym zaproponowanym przez siebie zdaniem. Liczba zdań na plakacie zależy od liczby członków grupy. Początki zdań na plakatach:

1. W latach 90. w szkole.....
2. W latach 90. jeździło się
3. W latach 90. dzieci bawiły się
4. W latach 90. było

Ewentualnie: W trakcie pisania zdań przez członków grupy pozostali mogą ozdabiać plakat adekwatnymi rysunkami, wówczas plakaty będą ciekawsze. Dodanie tego elementu zależy od czasu, jaki zostanie poświęcony na pozostałe elementy lekcji.

Część podsumowująca lekcji:

1. Metoda problemowa – technika: tarcza strzelecka – oceniamy plakaty przez przydzielanie im punktów na tarczy. Plakat, który otrzyma najwięcej punktów, uznany będzie za najlepszy. Członkowie grupy pracującej nad plakatem w nagrodę otrzymują oklaski.

2. Pożegnanie.

Analizując przekazy z lat 90. XX wieku można powiedzieć, że pojawiają się odniesienia dotyczące problemów nękających ludność w tamtym okresie. Niektórzy zauważają, że lata komunizmu to ścieranie się w Polsce licznych tendencji, takich jak „skutki transformacji rodziny w dobie socjalistycznej industrializacji, urbanizacji i przyspieszonego rozwoju społeczeństwa masowego” (Klich-Kluczevska, 2015, s. 10). B. Klich-Kluczevska zwraca uwagę na istnienie utartych w społeczeństwie norm postępowania i funkcjonowanie rozmaitych tabu na gruncie rodzinnego życia z tamtych lat (np. tabu rozwodów czy związków nieformalnych). W Europie dokonują się w tym czasie przemiany w sposobie postrzegania seksualności, co sprzyja ewolucji w rodzinach. B. Śliwerski pisze zaś o pedagogice lat 90., że stała się ona otwarta na nowe wartości. Ujmuje tę myśl następująco: „Pedagogika w krajach postsocjalistycznych stała się wraz z przełomem ustrojowym początku lat 90. XX w. nauką zorientowaną na wartości pluralizmu i demokracji, na społeczeństwo otwarte, na różnice, wielość i obcość, na poszanowanie indywidualnej wolności i uspołecznienie” (Śliwerski, 2012, s. 17). W tak sformułowanym zapisie ujawnia się zaznaczenie współistnienia różnorodności i wielości wartości, akcentowanie wolności w wychowaniu może natomiast przejawiać się też w wolnościowym podejściu do sfery aksjologicznej oraz legitymizacji dokonywania osobistych wyborów w obrębie wartości przez każdego człowieka. Zwiększa to konieczność budowania przez wychowawców postawy dojrzałości u młodych osób tak, aby efekty ich aksjologicznych wyborów mogły owocować w życiu z pożytkiem społecznym.

5. Źródła wartości jako przedmiot refleksji nad sensem życia

Czas adolescencji jest okresem stawiania wielu pytań. Jedne z nich są związane z sensem wyboru określonej hierarchii wartości i jej uzasadnianie. Osobiste wybory dotyczące świata wartości często zależą od uświadamiania sobie ich źródła. Młodzi ludzie niejednokrotnie mogą pytać również o sens istnienia świata lub szukać w nim odpowiedzi na nurtujące ich pytania, nie tylko te dotyczące funkcjonowania w aspekcie materialnym, ale również aksjologicznym. Takim odniesieniem może służyć prezentacja w niniejszym podrozdziale 3 scenariuszy, z których w każdym proponowane są nieco inne odwołania do transcendentnego przekraczania rzeczywistości, w której żyjemy.

Scenariusz 1.

Temat: *Utwór „Żółte flamastry, grube katechetki” Michała Matczaka – Maty podstawą do rozważań o własnej relacji z Bogiem*

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie własnej relacji z Bogiem;
- kształtowanie umiejętności opisywania własnego stosunku, jaki ma się w życiu do Boga;
- kształtowanie gotowości do wyrażania tolerancji względem osób mających odmienny od naszego stosunek do Boga.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie własną relację z Bogiem przez jej opis w odniesieniu do utworu „Żółte flamastry, grube katechetki” Michała Matczaka;
- posiada umiejętność graficznego przedstawiania własnej relacji do Boga;
- wykazuje gotowości do wyrażania tolerancji względem osób mających odmienny od naszego stosunek do Boga poprzez wypowiedzi słowne.

Metody nauczania:

- dyskusja, metoda impresyjna z analizą tekstu; instruktaż (ewentualnie pokaz z opisem), metoda ekspresyjna: technika – mapa myśli, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: <https://teksciory.interia.pl/mata-zolte-flamastry-i-grube-katechetki-tekst-piosenki,t,676161.html> (dostęp: 28.07.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=tXKh6P10vSY> (dostęp: 28.07.2022);
- linki do przykładowych rysunków map myśli: <https://jaksieuczyc.pl/jak-tworzyc-mapy-mysli/>; <https://portal.librus.pl/artykuly/mapy-mysli-od-czego-zaczac>;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku;
- załącznik 1 do scenariusza 1 – skserowany tyle razy, ilu jest uczniów, arkusze papieru – tyle ile, jest grup 4-osobowych w klasie, jeden komplet kredek na ucznia.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Dyskusja – forma zbiorowa.

Jak sądzicie, co jest źródłem wartości, których przestrzegamy w życiu?, Czy Bóg dla ludzi może być źródłem wartości? Uczniowie formułują własne odpowiedzi.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – forma zbiorowa do metody impresyjnej oraz jednostkowa do analizy tekstu.

Nauczyciel odtwarza teledysk utworu pt. „Żółte flamastry, grube katechetki”. Potem zadaje pytania do rozmowy w ramach metody impresyjnej: Jakie macie odczucia po obejrzeniu teledysku?, Czego można dowiedzieć się o życiu małego Michała Matczaka z teledysku i tekstu piosenki?, Czy teledysk Wam się podobał i dlaczego? Uczniowie odpowiadają na podstawie obejrzanego teledysku i dokonują samodzielnie analizy tekstu, uwzględniając w swoich wypowiedziach tekst z treści utworu.

2. Instruktaż z analizą tekstu – forma zbiorowa.

Nauczyciel tłumaczy, jak wykonać mapę myśli w oparciu o załącznik 1 do scenariusza 1 (s. 52). Uczniowie słuchają instrukcji. (Ewentualnie nauczyciel pokazuje graficzne mapy myśli z załączonych linków i opisuje ich elementy w oparciu o znajdujące się pod linkami przykłady.)

3. Metoda ekspresyjna: technika – mapa myśli – forma grupowa.

Nauczyciel dzieli klasę na grupy 4-osobowe. Każdej daje jeden duży arkusz papieru. Poleca narysować mapę myśli odnoszącą się do własnych relacji z Bogiem posiadanych przez członków grupy. W środku mapy ma widnieć słowo „Bóg”. Po narysowaniu map powinna nastąpić prezentacja ich i omówienie na forum klasy.

Ważne: Jeżeli w klasie znajdują się osoby będące ateistami, można zaproponować im narysowanie głównych linii na mapie myśli ze słowami np. „pytania”, „wątpliwości” itp. Nie jest istotne, czy osoby w jednej grupie wyznają tę samą religię, mają to samo wyznanie (wówczas mapa myśli będzie ciekawsza, a jej tworzenie pozwoli uczniom wyrazić tolerancję względem poglądów kolegów). Należy też uwzględnić możliwość graficznego i słownego obrazowania poglądów nie do końca ujawnianych na forum grupy (np. jak narysować i zobrazować hasłowo poglądy „Nie chcę nic powiedzieć”, „To moja sprawa” itp.).

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje uczniom pytania, jak współpracowało im się z kolegami w grupie przy tworzeniu map myśli, a następnie wypowiadają się oni, czy i dlaczego podobały im się lub były ciekawe zajęcia.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 1.

Tony Buzan „Mapy twoich myśli” za: file:///C:/Users/Dell/AppData/Local/Temp/B.%20Buzan%20-%20Mapy%20Twoich%20my%20C5%9Bli.pdf (dostęp: 28.07.2023)

Jak rysować mapę myśli?

Poniższe rady zawierają tylko kilka wskazówek autora książki, jak tworzyć mapę myśli. Mam nadzieję, że będą dla Ciebie pomocne w konstruowaniu Twojej mapy myśli.

AKCENTOWANIE

1. Zawsze w centrum umieszczaj rysunek.
2. Rysunki stosuj na całej mapie.
3. Stosuj różne kolory.

SKOJARZENIA

1. Stosuj znaki umowne, żeby pokazać skojarzenia.
2. Połącz strzałkami powiązane ze sobą zagadnienia.

PRZEJRZYSTOŚĆ

1. Główne linie muszą dochodzić do centralnego rysunku.
2. Główne linie – ramiona powinny być pogrubione.
3. Linie muszą się ze sobą łączyć.
4. Na każdej linii pisze się tylko jedno słowo.

DBAJ O WŁASNY STYL!

Źródło: opracowanie własne na podstawie: file:///C:/Users/Dell/AppData/Local/Temp/B.%20Buzan%20-%20Mapy%20Twoich%20my%20C5%9Bli.pdf (dostęp: 28.07.2023).

Scenariusz 2.

***Temat: Utwór „Potęga majestatu” – Damiana Kępy i Marcela Galińskiego –
Bas Tajpana i Junior Stressa podstawą do rozważań o wartościach czerpanych
z otaczającego nas świata***

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości, jakie możemy czerpać z obserwacji świata;
- kształtowanie umiejętności opisywania wartości, jakie możemy czerpać z obserwacji otaczającego nas świata;
- kształtowanie gotowości do wyrażania szacunku względem osób przedstawiających odmienne poglądy na temat wartości.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości, jakie możemy czerpać z obserwacji świata poprzez ich opis, komentując utwór „Potęga majestatu” Bas Tajpana i Junior Stressa;
- posiada umiejętność graficznego i słownego opisu wartości, jakie możemy czerpać z obserwacji otaczającego nas świata;
- wykazuje gotowości do wyrażania szacunku względem osób przedstawiających odmienne poglądy na temat wartości poprzez wypowiedzi słowne.

Metody nauczania:

- giełda pomysłów, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda ekspresyjna: technika – sesja plakatowa, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: https://www.tekstowo.pl/piosenka,bas_tajpan_ft__jr__stress,potega_majestatu.html (dostęp: 29.07.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=hwK7zsp5MMY> (dostęp: 29.07.2022);
- arkusze papieru – tyle, ile będzie haseł po burzy mózgów, komplety kredek – tyle, ilu jest uczniów;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Giełda pomysłów – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje pytanie, które inspiruje do wymyślania skojarzeń i pomysłów: Czego możemy dowiedzieć się z obserwacji otaczającego nas świata? Uczniowie odpowiadają. Nauczyciel pisze na tablicy wszystkie skojarzenia, które podają uczniowie.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, do analizy tekstu – jednostkowa.

Nauczyciel odtwarza teledysk utworu „Potęga majestatu” i zadaje pytania do metody impresyjnej: Jak można rozumieć tytuł utworu?, Jak rozumiecie teledysk do utworu? Po dokonaniu analizy treści uczniowie na forum klasy opowiadają, czego jeszcze mogą dowiedzieć się z obserwacji świata, który ich otacza na temat potęgi Stwórcy świata.

Ważne: Jeśli scenariusz omawiany jest w odniesieniu do podstawy programowej z religii, warto/należy odwołać się do Katechizmu Kościoła Katolickiego, do akapitów 279-301. Ma to związek z werselem piosenki „On jest wszystkim, wszystko jest Nim”. Szczególnie istotny wydaje się akapit 300, w którym podkreśla się, że: „Bóg jest nieskończenie większy od wszystkich swych dzieł”, jest w stosunku do swojego stworzenia transcendentalny i w nim obecny (KKK, 300). Nie jest to stanowisko tożsame z poglądem panteizmu. Jak podaje *Leksykon pojęć kościelnych i teologicznych* „Panteizm (gr. „doktryna głosząca, że wszystko Bogiem”). (...) absolutne bycie boga jest identyczne ze światem (kosmosem, naturą)” (Vorgrimler, 2005, s. 254).

2. Giełda pomysłów – forma zbiorowa.

Uczniowie na podstawie utworu uzupełniają listę własnych skojarzeń, znajdującą się na tablicy. Następnie nauczyciel pomaga uczniom pogrupować skojarzenia wokół 4-6 haseł głównych. Uczniowie wraz z nauczycielem na podstawie zaproponowanych skojarzeń budują listę haseł (wymyślają ich nazwy tak, żeby obejmowały wszystkie skojarzenia należące do danej grupy).

3. Metoda ekspresyjna: technika – sesja plakatów – forma grupowa.

Nauczyciel dzieli klasę na tyle zespołów, ile jest haseł głównych na tablicy. Zadaniem uczniów z każdej grupy jest wykonanie plakatu na temat przydzielonego im hasła, odpowiadającego na pytanie: Czego dowiadujemy się z otaczającego nas świata? Na plakatach mogą być słowa i rysunki. Plakat powinien obejmować wszystkie skojarzenia zaliczone do danego hasła, które są napisane na tablicy. Warto nie mazać tablicy przez cały czas pracy grup. Po zakończonej pracy powinna nastąpić prezentacja plakatów i ich omówienie np. przez wybranego członka grupy na forum klasy.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Uczniowie rozmawiają z nauczycielem o tym, co uznają za najbardziej wartościowe w zajęciach. Nauczyciel zadaje pytanie: Co wartościowego jest w Waszych plakatach? Wskażcie, proszę, w każdym plakacie po jednym najbardziej wartościowym elemencie.

2. Pożegnanie.

Scenariusz 3.

Temat: Utwór „Nie płacz”, którego autorem jest Łukasz Stępień – Kleszcz, podstawą do refleksji nad wartościami mogącymi wynikać z faktu śmiertelności człowieka

Klasa: IV-VIII.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości związanych z przeżywaniem faktu śmiertelności człowieka, wynikających ze śmiertelności człowieka;
- doskonalenie umiejętności opisywania wartości, jakie wynikają z faktu śmiertelności człowieka;
- wykazywanie gotowości do wyrażania szacunku w stosunku do zmarłych osób.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości, jakie można czerpać z przeżywania faktu śmiertelności człowieka poprzez ich opis w komentarzu do utworu „Nie płacz” Kleszcza;
- posiada umiejętność graficznego i słownego opisu wartości, jakie można czerpać z przeżywania faktu śmiertelności człowieka;
- jest gotów do wyrażania szacunku względem osób zmarłych przez wypowiedzi słowne.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, giełda pomysłów, metoda impresyjna z analizą tekstu, objaśnienie z instruktążem, metoda ekspresyjna: technika – rybi szkielet, metoda problemowa: technika – kosz i walizeczka.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: https://www.tekstowo.pl/piosenka,kleszcz__dino,nie_placz.html (dostęp: 01.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: https://www.youtube.com/watch?v=TuCdRtz_Gfs (dostęp: 01.08.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku;
- załącznik 1 do scenariusza 3 – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- dla każdego ucznia długopisy lub kredki – czarne i czerwone;
- mały plastikowy kosz na biurko i zabawkowa walizeczka – rekwizyty do metody kosza i walizeczki;
- dużo kolorowych karteczek – w 2 kolorach (dla każdego ucznia co najmniej po jednej z każdego koloru);
- ewentualnie: graficzny obraz rybiego szkieletu – po uzupełnieniu: <https://notatek.pl/nauczanie-technika-rybi-szkielet> (dostęp: 01.08.2022).

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Czy straciliście kogoś bliskiego?, Jak przeżywaliście śmierć bliskiej Wam osoby?

3. Burza mózgów – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje pytanie: Z czym kojarzy Wam się słowo „śmierć”? Nauczyciel pisze propozycje uczniów na tablicy.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa. Do analizy tekstu – jednostkowa.

Nauczyciel dokonuje projekcji teledysku. Uczniowie po obejrzeniu teledysku utworu mówią na forum klasy o różnych aspektach śmierci w nim ukazanych i własnych odczuciach związanych z projekcją piosenki. Potem czytają tekst piosenki, podkreślając w nim negatywne i pozytywne aspekty śmierci (negatywne – na czarno, pozytywne – na czerwono).

2. Objaśnienie z instruktażem – forma zbiorowa.

Nauczyciel objaśnia uczniom, jak pracuje się metodą rybiego szkieletu. Prezentuje grafikę z linku: <https://notatek.pl/nauczanie-technika-rybi-szkielet>. Słownie udziela instruktażu, jak uzupełnić załącznik 1 do scenariusza 3 (s. 56) w odniesieniu do tematu: „Śmierć w życiu człowieka”.

3. Metoda ekspresyjna: technika – rybi szkielet – forma grupowa.

Uczniowie podzieleni na 4-osobowe grupy uzupełniają na podstawie teledysku i treści utworu „Nie płacz” schemat rybiego szkieletu (załącznik 1 do scenariusza 3, s. 56). Tworzą grupowe notatki (każdy uczeń ma swój egzemplarz – pisze na swoim załączniku, zgodnie z ustaleniami grupowymi). Uczniowie: najpierw ustalają nazwy haseł głównych, a do każdego z nich wypisują aspekty negatywne i pozytywne. Hasła główne znaczą na głównych,

dużych ościach ryby, aspekty na poziomych do kręgosłupa ryby małych liniach. Warto zachęcić uczniów, by podali jak najwięcej haseł głównych i ich aspektów. Po zakończonej pracy – omówienie i prezentacja prac grupowych uczniów na forum klasy.

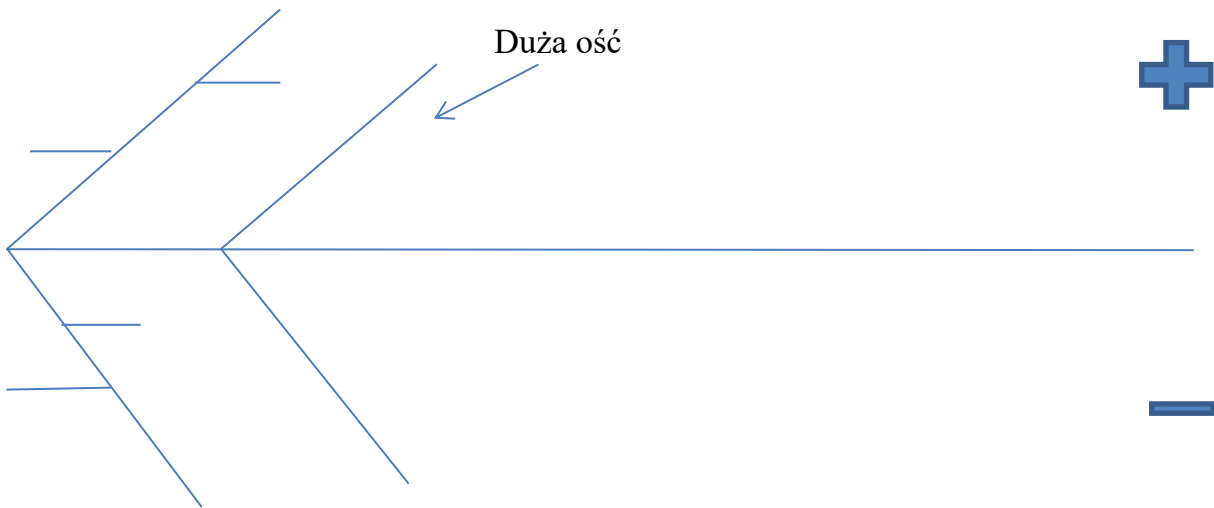
Część podsumowująca lekcji:

1. Metoda problemowa – technika: kosz i walizeczka – forma zbiorowa.

Uczniowie zapisują na kolorowych kartkach (w jednym kolorze), co z lekcji chcieliby zabrać w przyszłość, w swoje dalsze życie – te propozycje zostawiają w walizeczce. Kolejno na kolorowych karteczkach w drugim kolorze piszą, co na lekcji im się nie podobało i, ich zdaniem, nie było wartościowe. Karteczki w drugim kolorze wrzucają do kosza. Gest ten oznacza, że tego, co napisali na kartkach, nie chcieliby zabrać w swoje dalsze życie.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 3.

Na kręgosłupie ryby wpisz temat pracy. Na dużych ościach pisz hasła – swoje skojarzenia z tematem pracy. W dół pisz te elementy/aspekty haseł, które są negatywne, w górę – pozytywne. Każdy aspekt haseł głównych zaznacz liniami równoległymi do kręgosłupa ryby (tak jak pokazano na pierwszej dużej ości).

Ważne: możesz dorysować (i dopisać) tyle haseł głównych, ile chcesz, a do każdego z nich tyle małych linii równoległych do kręgosłupa ryby, ile tylko uda Ci się wymyślić. Życzę kreatywnej pracy!

Przykład:

Temat: Telewizja.

Hasła do głównych ości, np. seriale, reklamy, filmy przygodowe, bajki.

Przykładowe wpisy do hasła: seriale, do wpisania na małe poziome linie na +, np. są wciągające, są ciekawe, są o życiu..., na małe poziome linie na -, np.: często są długie, pochłaniają czas, trudno się od nich oderwać... itd. rozpisujemy podobnie resztę haseł.

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do powyższych scenariuszy można poczynić końcowe refleksje i stwierdzić, że rozważania nad sensem życia, źródłami wartości, wartościami ukrytymi w otaczającym świecie czy sensem śmierci mogą być inspirujące na drodze do stawania się coraz dojrzałszym człowiekiem. Mogą również pobudzać młodzież do formułowania wartościowych pytań i poszukiwania na nie odpowiedzi. Taka aktywność młodych ludzi sprzyja odnajdywaniu przez nich sensu życia. Jak pisze A. Płoszczyńiec: „sens życia” zawęży się do sensu określającego jednostkowe życie ludzkie (a nie np. życie gatunku lub wspólnoty) oraz stanowi rezultat ludzkiego działania” (2017, s. 44). Autor ten zaznacza dalej, że przez sens życia rozumie się taki „sens, który nadajemy sobie (resp. swojemu życiu)” (Ibidem, s. 45). Odnosząc się do faktu przeżywania życia i cudzej śmierci (choć komentuje to w kontekście wojny), pisze on:

Wojna nie jest częścią mojego życia, tak samo jak śmierć innego człowieka, diagnoza czy uchwała instytucji. „Częścią” mojego życia może być to, że w takim a takim czasie przebywałem w miejscu, w którym trwała wojna oraz to, że wobec konfliktu jakoś ustosunkowałem się (np. walczyłem, kolaborowałem itp.). Śmierć innego człowieka również nie jest zdarzeniem z mojego życia, ale czyjaś śmierć może wpłynąć na moje życie i postępowanie (Ibidem, s. 46).

Przytoczone powyżej refleksje A. Płoszczyńca mogą znaleźć odzwierciedlenie we współczesnej rzeczywistości stawiania sobie przez młodych ludzi pytań dotyczących sensu wartości, ich źródeł w kontekście wojny w Ukrainie czy rozmaitych tragedii jej towarzyszących, w tym śmierci. Może to sprzyjać podejmowaniu z młodzieżą refleksji dotyczących ich osobistego przeżywania życiowych zdarzeń czy tworzenia indywidualnych, emocjonalnych i aksjologicznych odniesień do tego, co ich spotyka w otaczającym świecie społecznym bliższym (w tym w ich rodzinach) i dalszym. Rodzą się zatem pytania o źródła odniesień do otaczającego świata, jego emocjonalne przeżywanie, zadawanie pytań o motywy istnienia w świecie pewnych wydarzeń, faktów i naszych odpowiedzi na nie w formie myśli, wrażeń, emocji. Analizie tych skutków przemian istniejących w otaczającej rzeczywistości mogą służyć zaproponowane w tym podrozdziale scenariusze, których tematyka dotyka ważnych pytań i istotnych kwestii umocowanych aksjologicznie, może być podstawą do podjęcia z młodzieżą istotnych kwestii wychowawczych.

Konkludując treść niniejszego rozdziału, można zaznaczyć, że zaproponowane w scenariuszach zajęć wychowawczych wartości ukierunkowane wokół: przyszłego życia i własnych marzeń, domu rodzinnego, najbliższych osób, rzeczywistości PRL i lat 90. XX wieku, źródeł wartości i sensu życia pozwalają wyróżnić konkretne wartości pochodne (lub ich grupy). Deskrypcje ujęć definicyjnych, typologicznych oraz hierarchizujących wartości, dokonane we wstępie niniejszego opracowania, pozwalają skonkludować, że podjęta tematyka koncentruje się na wartości uniwersalnej, nadającej wychowaniu do wartości ściśle antropocentryczną wizję, ujmując różnorodnie jej aspekty, np. ujęcie temporalne (ukierunkowanie na przeszłość, teraźniejszość i przyszłość). Problematyka większości podrozdziałów koncentruje się wokół wartości mogących mieć zarówno uniwersalny, grupowy, jak i jednostkowy zasięg. W trakcie realizacji zajęć w oparciu o proponowane scenariusze uczniowie wokół grup wartości pochodnych mogą wymieniać zarówno wartości jednakowe dla nich wszystkich, jak i różne, wskazując, że będą to

w ich grupie klasowej wartości jednostkowe, indywidualne, nie zaś wspólne, grupowe. Taki układ zaproponowanych treści o ukierunkowaniu aksjologicznym buduje przestrzeń do dodatkowych refleksji o charakterze aksjologicznym, sytuując wychowanie wokół takich wartości, jak: tolerancja, różnorodność czy też szacunek dla poglądów drugiego człowieka. Przyjęcie homogeniczności i heterogeniczności w obrębie posiadanych wartości u uczniów może stać się przyczynkiem do uświadamiania im różnorodnych uwarunkowań, związanych z indywidualnym budowaniem hierarchii wartości i wpływać na, chociaż częściowe, podejmowanie przez nich dążeń związanych ze świadomym kreowaniem, modyfikowaniem różnych czynników, np. wyboru kolegów, miejsc spędzania wolnego czasu, określania własnych marzeń itp. Podjęty wysiłek poznawczy, związany z rozwijaniem sfery emocjonalno-wolicjonalnej przez uczniów, a kierowany przez nauczyciela, ma szansę przerodzić się w większą świadomość własnego człowieczeństwa uczniów, jego pełniejszy rozwój, co jest naczelnym celem nie tylko formalnego, szkolnego, ale też każdego wychowania.

Rozdział II. Wartości wychowawcze polskiego rapu w scenariuszach dla uczniów szkół ponadpodstawowych

Rozdział II opracowania zawiera propozycje scenariuszy wychowawczych, skierowanych do uczniów szkół ponadpodstawowych – liceów i techników. Każdy ze scenariuszy posiada odniesienie do jednego utworu raperskiego – tekstu piosenki oraz jej wykonania instrumentalnego bądź też teledysku. W rozdziale znajduje się łącznie 12 scenariuszy odnoszących się do 12 różnych utworów. Są to utwory następujących autorów tekstów: Sebastiana Salberta, Łukasza Stępnia, Aleksandra Kozłowskiego, Katarzyny Wilk, Mateusza Danieckiego, Damiana Kępy, Wojciecha Sosnowskiego i Rafała Artura Poniedziałkiego.

Zaproponowane w II rozdziale scenariusze pogrupowane są w 3 podrozdziałach. Każdy z podrozdziałów daje się odnieść do zapisów 2. punktu dokumentu dotyczącego polityki oświatowej państwa na rok szkolny 2023/2024, ukierunkowanego przede wszystkim na „realizację adekwatnego programu wychowawczo-profilaktycznego” (file:///C:/Users/Dell/Downloads/20230616_Podstawowe_kierunki_realizacji_polityki_o%20o%C5%9Bwiatowej_pa%C5%84stwa_w_roku_szkolnym_2023-2024.pdf, dostęp: 01.07.2023, s. 1). Realizacja ta poruszana jest w przygotowanych materiałach metodycznych w aspekcie wartości związanych z sensem naszego życia i jego poszukiwaniem, co jest przedmiotem odniesień 5 scenariuszy w podrozdziale pierwszym. Kolejną realizacją programu wychowawczo-profilaktycznego może być rozpatrywanie w aspekcie wartości związanych z kruchością ludzkiej egzystencji, do czego odniesienia znajdują się w tematyce 3 scenariuszy z podrozdziału drugiego. Ostatni, trzeci, podrozdział omawianego rozdziału, to refleksja dotycząca wartości w rozpatrywana w aspekcie różnorodnych przejawów konsumpcjonizmu i jego skutków, co zawiera się w 4 proponowanych scenariuszach.

Tematyka rozdziału drugiego tego opracowania posiada odniesienia do zagadnień wzbogacających treści przedmiotowe z zakresu języka polskiego⁶, geografii, religii, etyki, odnosząc się do kwestii wychowawczych, poszerzając je i uzupełniając. Zaproponowane scenariusze mogą być wykorzystywane w szkołach wybiórczo, zarówno jako urozmaicenie lekcji przedmiotowych, jak i stanowić pewną całość i zostać zaadaptowane w szkole – po odpowiednim przygotowaniu dokumentacyjnym i modyfikacji, np. do przeprowadzania innowacji wychowawczej. Scenariusze nie stanowią innowacji wychowawczej w rozumieniu prawa oświatowego, ale mogą być przykładem wykorzystania utworów kultury masowej do kształtowania wrażliwości estetycznej i etycznej młodego pokolenia i implementacji utworów słuchanych przez młodzież do procesu wychowawczego odbywającego się w ramach edukacji formalnej. Teledyski i wykonania piosenek uczniowie odtwarzają w domach indywidualnie, a na zajęciach nauczyciel odwołuje się do ich treści.

⁶ Zarówno „Ślepców” M. Maeterlincka, „Latarnika” H. Sienkiewicza, „Mieć czy być” E. Fromma nie ma w wykazie lektur obowiązujących do egzaminu maturalnego z języka polskiego, zgodnie z Informatorem Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (za: http://www.oke.krakow.pl/inf/filedata/files/Informator_EM2023_jezyk_polski_PP.pdf, dostęp: 01.08.2022, s. 9-10).

1. Wartości związane z poszukiwaniem sensu życia

Poszukiwanie sensu własnego życia jest nieodłącznym elementem ludzkiej egzystencji. Intensyfikuje się w okresie nastoletnim, kiedy młodzież poszukuje kierunków własnego rozwoju, swojej drogi życiowej i chce planować przyszłość bądź działania. Zaproponowane w tym podrozdziale utwory odnoszą się do tego, jakie wartości kształtują sens życia młodych ludzi. Poruszane będą również kwestie ról, jakie młodzi ludzie pragną w życiu pełnić i jak komunikują się z innymi w trakcie ich przejmowania, o jakich osobach mogą mówić, iż nadają one sens ich życiu oraz co uznają w życiu za ważne. Tematyka ta znajduje odniesienie w zaproponowanych kilku scenariuszach, z których każdy może być wykorzystany odrębnie, ale mogą one stanowić zamkniętą całość, by odnieść się do problemu kształtowania swoich życiowych dążeń i kreowania własnej egzystencji przez młodych ludzi.

Scenariusz 1.

Temat: Utwór „Ślepcy”, autorstwa Sebastiana Salberta podstawą do refleksji nad wartościami, jakie kształtują sens życia młodych ludzi

Warto wiedzieć:

Sebastian Salbert, szerszej publiczności znany jako Rahim, raper takich formacji, jak Paktofonika i Pokahontaz, otrzymał odznakę honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej”.

„Dalszy ciąg wróżę las rąk w górze/podziemny krąg służę w nim tej subkulturze/jak Ytong w murze, wąż w nowej skórze/i o i o i oby jak najdłużej” – napisał na Facebooku Rahim, cytując swoje wersy z utworu Re’trans’misja Pokahontaz i udostępnił zdjęcie odznaczenia od ministra (<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-12-13/raper-rahim-odznaczony-przez-ministra-kultury/>, dostęp: 06.08.2022).

Źródło: opracowano na podstawie źródła internetowe z 13.12.2019 (dostęp: 06.08.2022).

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości, jakie kształtują sens życia młodych ludzi;
- kształtowanie umiejętności opisywania wartości, jakie kształtują sens życia młodych ludzi;
- kształtowanie gotowości do wyrażania szacunku względem wartości, jakie kształtują sens życia młodych ludzi.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości, jakie kształtują sens życia młodych ludzi, przez ich opis, odnosząc się do utworu „Ślepcy” Rahima;
- posiada umiejętność graficznego i słownego opisu wartości, jakie kształtują sens życia młodych ludzi;
- wykazuje gotowości do wyrażania szacunku względem wartości, jakie kształtują sens życia innych młodych ludzi poprzez wypowiedzi słowne.

Metody nauczania:

- giełda pomysłów, analiza tekstu, metoda impresyjna, metoda ekspresyjna – technika: sesja plakatów, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,rahim,slepcy.html> (dostęp: 04.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=1955sGuK37k> (dostęp: 04.08.2022);
- definicje słowa wartość, np. z internetowego słownika języka polskiego oraz internetowej encyklopedii PWN: <https://sjp.pwn.pl/sjp/wartosc;2534732.html> (dostęp: 04.08.2022); <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wartosc;3994143.html> (dostęp: 04.08.2022);
- arkusze papieru na postery – tyle kartek, ile będzie w klasie grup 4-osobowych;
- kredki – tyle kompletów, ilu jest uczniów;
- długopisy w różnych kolorach – po 4-6 kolorów dla każdego ucznia;
- ewentualnie: reprodukcja obrazu „Ślepcy” Pietera Bruegla (starszego), np. z linku: <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/pieter-bruegel-slepcy/> (dostęp: 04.08.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Giełda pomysłów – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje pytanie: Z czym kojarzy się wam słowo „wartość”? Nauczyciel pisze na środku tablicy słowo „wartość”, uczniowie podają do niego skojarzenia. Nauczyciel zapisuje je na tablicy.

3. Analiza tekstu – forma jednostkowa lub zbiorowa.

Nauczyciel rozdaje uczniom definicje słowa „wartość” z encyklopedii oraz słownika – indywidualna forma pracy. Uczniowie mają dokonać analizy treściowej definicji, po czym na forum klasy komentują, w jakim stopniu ich skojarzenia były zbieżne ze znaczeniem słownikowym podanego słowa.

Opcjonalnie można zastosować formę pracy zbiorowej – jeden z uczniów na tablicy multimedialnej odszukuje w internetowym słowniku języka polskiego i internetowej encyklopedii PWN (lub w tradycyjnej wersji encyklopedii i słownika) znaczenie słowa „wartość”, a uczniowie wspólnie określają podobieństwa pomiędzy znaczeniami encyklopedycznym i słownikowym a skojarzeniami podanymi przez uczniów podczas zajęć w klasie.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – forma zbiorowa do metody impresyjnej oraz jednostkowa do analizy tekstu.

Nauczyciel dokonuje projekcji teledysku utworu „Ślepcy” Sebastiana Salberta – Rahima. Pyta uczniów o odczucia z nim związane, a także o to, czy teledysk i piosenka ich zaintrygowały i dlaczego.

Ważne: Nauczyciel może wspomnieć, że utwór można interpretować w odniesieniu do „Ślepców” Pietera Bruegla (starszego) i „Ślepców” Maurice’a Maeterlincka (można zaprezentować uczniom obraz Pietera Bruegla i wyświetlić go na tablicy multimedialnej). Jeśli uczniowie z własnej inicjatywy nawiążą do wspomnianych utworów ich refleksje, mogą stać się bogatsze, zaś lekcja może nabrać dodatkowych walorów związanych z poszerzaniem wiedzy o sztuce malarskiej i literaturze.

Po swobodnych wypowiedziach uczniów nauczyciel prosi ich o uważne przeczytanie tekstu utworu i zastanowienie się, co autor sądzi o wartościach posiadanych przez współczesnych ludzi. Uczniowie mogą podkreślać w tekście konkretne fragmenty, które o tym mówią.

2. Metoda ekspresyjna – technika: sesja plakatowa – forma grupowa.

Nauczyciel dzieli uczniów na 5 grup. Każdej grupie daje jeden duży arkusz papieru, a dla każdego ucznia komplet kredek i kolorowe długopisy. Grupy mają zaprojektować plakaty zawierające dokończenia zdań:

Grupa 1:

Moje najważniejsze wartości to...

Grupa 2:

W swoim życiu najwięcej czasu poświęcam na...

Grupa 3:

Ludzi cenię, ponieważ...

Grupa 4:

Najważniejsze dla mnie jest...

Grupa 5:

Oddałbym życie za...

Każdy uczeń z grupy ma dopisać swoje zakończenie do zdania znajdującego się na plakacie grupy. Uczniowie w obrębie grupy powinni zaproponować też ilustracje graficzne plakatu, zobrazować to, co napisali.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel prosi uczniów, by powiedzieli, co na lekcji było dla nich najbardziej wartościowe, a co nieistotne i dlaczego?

2. Pożegnanie.

Scenariusz 2.

Temat: *Utwór „Ziemski teatr”, którego autorem jest Łukasz Stępień – Kleszcz, podstawą do podjęcia rozważań dotyczących wartości w kontekście celu życia*

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości w kontekście celu życia;
- kształtowanie umiejętności opisywania wartości rozpatrywanych w kontekście celu życia;
- kształtowanie gotowości do wyrażania szacunku względem wartości innych osób w kontekście celu ich życia.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości rozpatrywane w kontekście celu życia poprzez ich opis w odniesieniu do utworu „Ziemski teatr”;
- wykazuje umiejętność graficznego i słownego opisu wartości rozpatrywanych w kontekście celu życia;
- wykazuje gotowości do wyrażania szacunku względem wartości innych osób w kontekście celu ich życia poprzez wypowiedzi słowne.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna z analizą tekstu, objaśnienie z instruktażem, metoda problemowa – technika: SMART, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: <https://teksciory.interia.pl/kleszcz-dino-ziemski-teatr-tekst-piosenki,t,660697.html> (dostęp: 05.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=LAijv375Dbo> (dostęp: 05.08.2022);
- dodatkowy link z innym wykonaniem: https://www.youtube.com/watch?v=EE X_q2hf3Y8 (dostęp: 05.08.2022);
- ksero załącznika 1 do scenariusza 2 – tyle razy, ilu jest uczniów;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Powitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Jakie macie cele w życiu?, Co chcielibyście osiągnąć w życiu?, Jakie cele stawiacie sobie w tym roku szkolnym?

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – forma zbiorowa do metody impresyjnej oraz jednostkowa do analizy tekstu.

Nauczyciel prezentuje na tablicy multimedialnej (lub przez inny środek dydaktyczny) teledysk do utworu „Ziemski teatr”. Uczniowie oglądają teledysk, następnie omawiają go. Nauczyciel pyta uczniów o odczucia dotyczące utworu: Czy Wam się podobał, jak go zrozumieliście, jak można rozumieć tytuł utworu „Ziemski teatr” i jak ten tytuł można interpretować w kontekście teledysku? Uczniowie odpowiadają. Potem indywidualnie czytają treść utworu i analizują ją w aspekcie tego, jak autor rozumie cel życia ludzkiego. Później na forum klasy uczniowie wyrażają swoje opinie.

2. Objaśnienie z instruktażem – forma zbiorowa i grupowa.

Nauczyciel rozdaje uczniom załącznik 1 do scenariusza 2 (s. 64) i objaśnia wszystkim uczniom, jak można opracowywać realizację swoich życiowych celów w metodzie SMART. Potem w grupach 4-osobowych uczniowie analizują treść załącznika 1 i wymieniają się uwagami.

3. Metoda problemowa – technika: SMART – forma jednostkowa.

Każdy uczeń indywidualnie wybiera sobie jeden ze swoich życiowych celów i rozpisuje go zgodnie z metodą SMART. Cele te mogą być różne: zdanie matury, zorganizowanie urodzinowej imprezy, zorganizowanie wyjazdu wakacyjnego itp. Po zakończeniu pracy uczniowie na forum klasy prezentują swoje cele i wymieniają konkretne działania zmierzające do ich realizacji.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel prosi uczniów, by powiedzieli, co na lekcji podobało im się najbardziej, a co najmniej i dlaczego. Nauczyciel może dodatkowo polecić odsłuchanie innej wersji utworu z linku: https://www.youtube.com/watch?v=EEX_q2hf3Y8.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 2.

Technika SMART

SMART to akronim od słów:

S – specific – skonkretyzowany,

M – motivational – motywujący,

A – attainable – osiągalny,

R – relevant – istotny,

T – time-bound – określony w czasie.

1. **Skonkretyzowany** cel, czyli taki, że powinieneś/aś wiedzieć, co chcesz osiągnąć. Powinieneś/aś również móc konkretnie powiedzieć, co sprawi, iż osiągniesz cel. Po czym poznasz, że osiągnąłeś/aś to, co zamierzałeś/łaś?
2. **Motywujący** cel to taki, który zachęca Cię do działania, jest ciekawy, inspirujący.

3. **Osiągalny** cel to taki, który jest dla Ciebie realny do osiągnięcia. Musisz ufać, że jesteś w stanie podołać wszystkim wymogom dążenia do niego i dasz radę dotrzeć do wyznaczonego celu. Osiągalność celu może dać Ci wiarę w sukces!
4. **Istotny** cel powinien być ważny dla Ciebie. Co zmieni w Twoim życiu jego realizacja?, Co dzięki jego osiągnięciu zdobędziesz?, O co on Cię wzbogaci (materialnie, duchowo, emocjonalnie)?
5. **Określony w czasie** cel oznacza, że realizacja celu powinna mieć ramy czasowe. Powinienieś/aś wyznaczyć sobie ostateczną datę, po której stwierdzisz, czy osiągnąłeś swój cel czy nie.

Proszę opisać teraz swój cel zgodnie z techniką SMART:

1. Mój skonkretyzowany cel to.....
2. Motywuje on mnie dlatego, że.....
3. Jestem w stanie go osiągnąć, ponieważ.....
4. Mój cel jest dla mnie istotny i ważny, ponieważ.....
5. Mój cel chcę osiągnąć do (oznacz datę)

Źródło: opracowanie własne na podstawie https://doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/2_1/formulowanie_celow_wg_smart.pdf (dostęp: 04.08.2022) i https://mfiles.pl/pl/index.php/Zasada_SMART (dostęp: 04.08.2022).

Scenariusz 3.

Temat: Utwór „Latarnia morska”, którego autorem jest Łukasz Stepień – Kleszcz, odniesieniem do wartości, jakimi się kierujemy w trakcie przejmowania ról w grupie i komunikowania się z innymi

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości, jakimi się kierujemy w trakcie przejmowania ról w grupie i komunikowania się z innymi;
- kształtowanie umiejętności opisywania wartości, jakimi się kierujemy w trakcie przejmowania ról w grupie i komunikowania się z innymi;
- kształtowanie gotowości do wyrażania szacunku w stosunku do innych osób z grupy.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości, jakimi się kierujemy w trakcie przejmowania ról w grupie i komunikowania się z innymi, poprzez ich opis słowny w odniesieniu do utworu „Latarnia morska”;
- posiada umiejętność niewerbalnego wyrażania wartości, jakimi się kierujemy w trakcie przejmowania ról w grupie i komunikowania się z innymi;
- wykazuje gotowości do wyrażania szacunku względem innych osób z grupy w trakcie niewerbalnej komunikacji z nimi, odgrywając role na bezludnej wyspie.

Metody nauczania:

- giełda pomysłów, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda ekspresyjna: technika – wizualizacja, metoda ekspresyjna: technika pantomimy „Bezludna wyspa” z elementami pogadanki, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: <https://teksciory.interia.pl/kleszcz-dino-latarnia-morska-tekst-piosenki,t,661005.html> (dostęp: 05.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=LI9CVBQRpqc> (dostęp: 05.08.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Giełda pomysłów – forma zbiorowa.

Nauczyciel poleca uczniom wymienić skojarzenia do wyrażenia „latarnia morska”, po czym zapisuje je na tablicy.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, a do analizy tekstu forma grupowa.

Nauczyciel dokonuje prezentacji teledysku utworu. Pyta uczniów o odczucia z nim związane: Czy Wam się podobał?, Co czuliście podczas słuchania?, Jak rozumiecie jego tekst? Treść utworu uczniowie analizują w parach. Nauczyciel pyta również, jak rozumieją znaczenie tytułu utworu. Uczniowie na forum klasy dzielą się swoimi przemyśleniami, interpretują tytuł utworu w kontekście jego treści i tego, co wcześniej napisano na tablicy odnośnie do skojarzeń ze sformułowaniem „latarnia morska”.

2. Metoda ekspresyjna – technika: wizualizacja – forma zbiorowa.

Nauczyciel wprowadza uczniów w mającą się odbyć później pantomimę przez wizualizację. Rozpoczyna czytanie tekstu:

„Wyobraźcie sobie, że cała wasza klasa uczestniczy w rejsie po morzu. Wasz rejs jest niezwykle atrakcyjny, zawijacie po drodze do wielu portów, zwiedzacie wybrzeże. Niestety, podczas jednej z nocy latarnie morskie nie zostały włączone. Był huragan i fale zniosły Was daleko w morze. Nie dotarliście do właściwego portu i kolejnego planowanego miejsca postoju. Wylądowaliście na bezludnej wyspie. Statek nie rozbił się całkowicie, ale jego silnik nie działa, szczęście jednak jest takie, że da się uratować część waszych bagaży. Z powodu nieznanymi, tropikalnymi wirusami w waszej grupie panuje epidemia. Cała grupa cierpi teraz na długotrwałe zapalenie krtani nieznanego pochodzenia – nikt nie może mówić. Możecie porozumiewać się ze sobą tylko na migi, bez słów, poprzez komunikację niewerbalną. Postarajcie się podzielić obowiązki na wyspie, wyznaczyć zadania... Ale uwaga – nie wolno mówić! Po kilku minutach udzielę dalszych wskazówek”.

3. Metoda ekspresyjna: technika pantomimy „Bezludna wyspa” z elementami pogadanki – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje pytania: (pytanie dodatkowe: Czy znacie jakąś książkę, w której główny bohater – latarnik – nie zapalił latarni we właściwym czasie? Odpowiedzią – jedną z możliwych – jest „Latarnik” H. Sienkiewicza). Wzdłuż wybrzeża jakiego kontynentu odbywała się Wasza podróż?, W jakim porcie byliście przed rozbiciem statku? – swobodne wypowiedzi uczniów. Potem następuje przygotowanie sali do pantomimy. W sali dobrze jest zsunąć ławki lub zrobić te zajęcia na sali gimnastycznej, ponieważ grupa potrzebuje przestrzeni. Nauczyciel udziela instrukcji na początku:

- Jest pierwszy dzień po rozbiciu statku, przydzielcie sobie role grupowe i podzielcie zadania.
- Po 2 tygodniach od rozbicia się statku...
- Po miesiącu od rozbicia się statku...
- Po 3 miesiącach od rozbicia statku....
- Statek ratunkowy na horyzoncie! I co dalej?

Ważne: Scenariusz pantomimy można wzbogacić o elementy: zranienia jednego z rozbitków, konfliktu i godzenia się pokłóconych, zgubienia jednego z ważnych dla grupy przedmiotów. Można też, dla uatrakcyjnienia pantomimy, polecić przynieść każdemu uczniowi jeden przedmiot codziennego użytku na zajęcia (taki, który mógłby stanowić część bagażu uczestnika rejsu) – przedmioty te mogą posłużyć jako rekwizyty.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel pyta uczniów, czy porozumiewanie się bez słów było dla nich trudne, co było dla najtrudniejsze, a co najłatwiejsze do ustalenia i pokazania gestem. Uczniowie wyrażają swoje opinie.

2. Pożegnanie.

Scenariusz 4.

Temat: Utwór „Biel mej duszy”, którego autorem jest Łukasz Stepien – Kleszcz, podstawą do odniesień względem wartości, jakie niosą dla nas osoby biorące udział w tworzeniu naszego sensu życia

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznawanie i rozumienie wartości, jakie niosą dla nas osoby biorące udział w tworzeniu naszego sensu życia;
- kształtowanie umiejętności opisywania wartości, jakie niosą dla nas osoby biorące udział w tworzeniu naszego sensu życia;
- kształtowanie gotowości do wyrażania szacunku względem wartości, jakie inni uczniowie z klasy posiadają w kontekście osób, które są dla nich źródłami ich sensu życia.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości, jakie niosą dla nas osoby biorące udział w tworzeniu naszego sensu życia, rozpatrywanych w kontekście utworu „Biel mej duszy”, którego autorem jest Kleszcz;
- posiada umiejętność słownego opisu wartości, jakie niosą dla nas osoby biorące udział w tworzeniu naszego sensu życia;
- wykazuje gotowości do wyrażania szacunku przez wypowiedzi słowne względem wartości, jakie inni uczniowie z klasy posiadają w kontekście osób, które są dla nich nośnikami ich sensu życia.

Metody nauczania:

- metoda problemowa: technika – wizualizacja z pogadanką wstępną, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda ekspresyjna, metoda problemowa – technika: kosz i walizeczka.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: <https://teksciory.interia.pl/kleszcz-biel-mej-duszy-tekst-piosenki,t,690531.html> (dostęp: 06.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk do utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=xAMEnp9DgTU> (dostęp: 06.08.2022);
- różnokolorowe kredki – tyle sztuk, ile jest uczniów (minimum 3 kolory);
- dużo niewielkich rozmiarów kolorowych karteczek – w 2 kolorach – co najmniej po kilka dla każdego ucznia;
- mały plastikowy kosz, walizeczka zabawkowa – rekwizyty do metody kosz i walizeczka;
- ksero załącznika 1 do scenariusza 4 – tyle razy, ilu jest uczniów;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Metoda problemowa – technika: wizualizacja z pogadanką wstępną – forma zbiorowa. By uświadomić uczniom cele i zadania lekcji, nauczyciel mówi, że dziś będą rozmawiać o osobach, które przyczyniają się do tworzenia ich sensu życia, są dla nich ważne. Po tym wprowadzaniu nauczyciel mówi, co będą sobie wyobrażać. Uczniowie mają usiąść wygodnie w ławkach i zamknąć oczy.

„Wyobraź sobie, że masz się dziś zobaczyć z osobą dla Ciebie ważną. Jest to ktoś, komu dużo zawdzięczasz. Bardzo lubisz rozmowy i spotkania z tą osobą. Lubisz jej słuchać, cenisz jej rady i styl życia. Żywisz w stosunku do tej osoby dużo pozytywnych uczuć, jak jesteś przy tej osobie, czujesz się dobrze – jak, zastanów się...? Poczuj te uczucia. A teraz wyobraź sobie, że tej osoby by nagle zabrakło w Twoim życiu. Co czułbyś wtedy?”

Poczuj te uczucia. Wsłuchaj się w siebie. Ponownie pomyśl o tej osobie, że masz się dziś z nią zobaczyć. Co czujesz? Jakie myśli przychodzą ci do głowy? Co dzieje się z Twoim ciałem? Co czujesz? Jakie ogarniają Cię emocje? Wsłuchaj się w swoje uczucia. Wyobraź sobie tę osobę. Wyobraź sobie, że ona jest koło Ciebie. I... otwórz oczy”.

Nauczyciel pyta uczniów: O kim pomyśleliście?, Co czuliście, gdy myśleliście o tych osobach?, Jakich doznawaliście emocji/odczuć na myśl o spotkaniu z wyobrażanymi osobami?, Jak poczuliście się, gdy wyobraziliście sobie, że tych osób mogłoby zabraknąć Waszym w życiu? Uczniowie odpowiadają.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, do analizy tekstu forma grupowa.

Nauczyciel odtwarza wykonanie utworu „Biel mej duszy” Kleszcza. Inspiruje poprzez metodę impresyjną rozmowę na forum klasy dotyczącą utworu, czy i dlaczego podobał się uczniom, jak rozumieją jego tytuł, kto jest „bielą duszy” dla artysty? Po wysłuchaniu odpowiedzi dzieli uczniów na pary i daje polecenie uważnego przeczytania tekstu, jak również zaznaczenia w nim tego, co artysta zawdzięcza osobie będącej dla niego „bielą duszy”.

2. Metoda problemowa: technika: kosz i walizeczka – forma jednostkowa i zbiorowa. Najpierw uczniowie indywidualnie na kolorowych kartkach piszą, co zawdzięczają osobom, które są „bielą ich dusz”. Na kartkach w jednym kolorze piszą, co chcieliby od nich zabrać w przyszłość. Na kartkach w innym kolorze zapisują to, co otrzymali od tej osoby, ale nie chcieliby tego naśladować w swoim przyszłym życiu, w swojej przyszłości. Po indywidualnym wykonaniu zadania uczniowie do kosza wyrzucają karteczki jednego koloru, a do walizeczki te, w kolorze na którym są napisane rzeczy, które chcieliby zabrać w swoją przyszłość. Nauczyciel odczytuje, co uczniowie wrzucili do walizeczki. Powstaje zbiorowa lista rzeczy, wartości, jakie uczniowie zawdzięczają znaczącym osobom w ich życiu, takich, które chcieliby naśladować. Za zgodą całej klasy można odczytać również zawartość kosza. Tu jednak wymagana jest zgoda wszystkich uczniów. Jeśli ktoś (choć jedna osoba) nie zgodzi się na przeczytanie kartek z kosza, może to oznaczać, że wrzuciła do kosza osobiste wyznanie, którego nie chce ujawniać na forum klasy.

Część podsumowująca lekcji:

1. Metoda ekspresyjna – forma jednostkowa.

Uczniowie indywidualnie wyrażają własne uczucia i opisują wartości, jakie zawdzięczają osobom dla nich ważnym, uzupełniając załącznik 1 do scenariusza 4 (s. 70). Wybrani uczniowie mogą odczytać swoje prace.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 4.

Droga/i (wpisz, kto to).....,
jesteś dla mnie ważny/ważna, ponieważ
Bardzo Cię cenię za
Dziękuję Ci za to, że
Jesteś „bielą mojej duszy”, ponieważ
Przekazałaś/łeś mi to, że
Obiecuję Ci
Zawsze będę nosił/a Cię w swoim sercu.
Twój/Twoja.....

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz 5.

Temat: *Utwór „Ważne”, autorstwa Katarzyny Wilk, wykonany we współpracy z Jackiem Leszkiem Mejerem – Mezo, jako odniesienie do dobra i najważniejszych wartości w życiu*

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości dobra oraz tych, które młodzi ludzie uznają za najważniejsze w ich życiu;
- doskonalenie umiejętności opisywania wartości dobra i tych, które młodzi ludzie uznają za najważniejsze w ich życiu;
- kształtowanie gotowości do wyrażania szacunku względem innych ludzi, którzy posiadają inne wartości jako najważniejsze w swoim życiu.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości dobra i te, które młodzi ludzie uznają za najważniejsze w ich życiu w odniesieniu do utworu „Ważne”;
- posiada umiejętność słownego i graficznego opisywania oraz obrazowania zalet wartości dobra i tych, które młodzi ludzie uznają za najważniejsze w ich życiu;
- wykazuje gotowości do wyrażania szacunku względem innych osób z klasy, które posiadają inne wartości jako najważniejsze w swoim życiu.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna z analizą tekstu, instruktaż, metoda ekspresyjna – technika: plakaty, metoda problemowa – technika: tarcza strzelecka.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: https://www.tekstowo.pl/piosenka,mezo___kasia_wilk,wazne.html (dostęp: 05.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;

- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=iLafKDM-E9U> (dostęp: 07.08.2022);
- arkusze papieru – tyle, ile jest grup 4-osobowych w klasie;
- komplety kredek i flamastrów – dla każdego ucznia;
- zabawkowa tarcza strzelecka na rzepy – do metody tarcza strzelecka;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel zadaje uczniom pytania inspirujące rozmowę: Czym jest dla Was dobro?, Jak rozumiecie optymizm?, Jakie wartości cenicie w życiu?, Jakie wartości, według Was, cenią dziś młodzi ludzie? Uczniowie odpowiadają na pytania, rozmawiają ze sobą i z nauczycielem na podjęte tematy.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, a do analizy tekstu jednostkowa.

Nauczyciel odtwarza teledysk utworu – zadaje uczniom pytania do metody impresyjnej: Jak rozumiecie tytuł utworu?, Co podobało Wam się w utworze?, Jakie macie refleksje po wysłuchaniu utworu? Potem nauczyciel daje polecenie przeczytania uważnie tekstu utworu i podkreślenia tego, co w nim jest wymienione jako ważne w życiu. Uczniowie po indywidualnym wykonaniu zadania dzielą się refleksjami na forum klasy.

2. Instruktaż – forma zbiorowa, metoda ekspresyjna – technika: plakaty reklamowe – forma grupowa.

Nauczyciel dzieli uczniów na 4-osobowe grupy. Każdej grupie rozdaje arkusze papieru. Uczniowie powinni mieć kredki, flamastry. Nauczyciel udziela instruktażu, jak wykonać poster lub reklamę najważniejszej grupowej wartości.

Plakat/ reklama powinien zawierać:

1. Hasło reklamowe z nazwą najważniejszej dla członków grupy wartości.
2. Logo nawiązujące do treści wartości reklamowanej przez poster.
3. Zalety wynikające dla młodych ludzi z kierowania się w życiu tą wartością.

Po udzieleniu instruktażu dla całej klasy, grupy debatują nad wyborem wartości, jaką chcą zareklamować i wykonują prace. Po jej zakończeniu następuje prezentacja posterów na forum klasy i podanie argumentów uzasadniających, dlaczego wybrali konkretną wartość.

Część podsumowująca lekcji:

1. Metoda problemowa – technika: tarcza strzelecka – forma zbiorowa.

Uczniowie (którzy chcą, nie muszą wszyscy) przez przyczepianie rzepa – piłki do tarczy – zabawki w wybranym miejscu przydzielają każdemu posterowi punkty i oceniają, jak bardzo dany poster im się podobał (na tarczach zabawkach, największą liczbą jest zazwyczaj 100). Uzasadniają swoje wypowiedzi.

2. Pożegnanie.

Refleksje poczynione w scenariuszach 1-5 można podsumować słowami R. Klamuta, który stwierdza: „Człowiek już od najdawniejszych czasów zadawał sobie pytanie o swoje miejsce w świecie – kim jest i dokąd zmierza” (1998, s. 97). Autor ten, rozpatrując psychologiczne ujęcie sensu życia, zaznacza, że sens życia ma ujęcia statyczne i dynamiczne. Statyczne opisuje następująco: „Poczucia sensu życia nie można odnosić do egzystencji jako życia w ogóle; jest to stan podmiotu, konkretnej osoby ludzkiej, wyrażający się dobrym samopoczuciem, zadowoleniem, związanym z pozytywną oceną działań i realizacją właściwych celów” (Ibidem, s. 97-98). Powołując się na zdanie K. Popielskiego, R. Klamut podaje (Popielski, 1993, s. 202; za: Klamut, 1998), że poczucie sensu życia w ujęciu dynamicznym nie może być raz na zawsze osiągnięte, ale jest doświadczane z różną intensywnością na odmiennych etapach życia. Jego doświadczanie zależy od: wyboru określonych wartości w życiu, zaangażowania w realizację wybranych przez jednostkę wartości w życiu oraz podejmowania kolejnych celów w życiu. Autor ten twierdzi, w oparciu o poglądy K. Popielskiego, że im bardziej wskazana przez jednostkę wartość jest ważna, bliższa wartości bezwzględnej, tym poczucie sensu życia osoby zgodnie z nią działającej będzie wyższe. Kolejno, im poziom zaangażowania w realizacji wybranych wartości jest wyższy, tym wyższe doświadczanie sensu życia. R. Klamut uważa, że osiągnięcie celów i brak wyznaczania kolejnych może przyczynić się do spadku poczucia sensu życia (Ibidem).

P. Kozera-Mikuła, odnosząc się natomiast do teologicznego ujęcia sensu życia, powołuje się na zdanie I. Heszen-Niejodek, która określa je jako duchowość (Heszen, 2005; za: Kozera-Mikuła, 2020, s. 12). Również w ujęciu teologicznym odniesienie do wartości w budowaniu własnego sensu życia jest dominujące. Kontynuując odwołanie do poglądów I. Heszen-Niejodek, P. Kozera-Mikuła formułuje tę myśl następująco: „określa ją jako transcendencję będącą swoistym „ruchem w górę”, którego kierunek wyznaczony jest poprzez wartości osoby dotyczące sfery niematerialnej. W obrębie osoby transcendencja polega na samorealizacji, samodoskonaleniu, rozwoju osobistym, w wymiarze zaś szerszym jest to kierowanie się ku Wyższej Istocie czy wybranym wartościom” (Ibidem).

W zaprezentowanych rozważaniach uwidacznia się wyraźne odwołanie do świata wartości i aksjologii, bez której kreowanie sensu życia jawi się jako niemożliwe. Ich właściwy wybór, angażowanie się w ich realizację oraz konstruowanie życiowych celów i ich osiąganie w oparciu o wyznaczone wartości wydaje się kluczowe dla ustawicznego usensowienia własnej egzystencji.

W oparciu o zaprezentowane w scenariuszach 1-5 propozycje metodyczne nauczyciele oraz wychowawcy mogą za pośrednictwem utworów kultury masowej wprowadzać młodzież w świat wartości nadających życiu właściwy kierunek, a także odpowiedni sens.

2. Wartości związane z kruchością ludzkiej egzystencji w scenariuszach wychowawczych

W niniejszym podrozdziale podjęta została tematyka wartości w kontekście kruchości ludzkiej natury w wymiarach: moralnym, intelektualnym i fizycznym. Kruchość ludzkiej egzystencji, jej przemijalność wynika z tematu śmierci, kruchości życia oraz dokonywanych wyborów czy niestabilności ludzkich postanowień. Egzystencjalne trudności i napięcia, z jakimi człowiek styka się w swoim życiu są okazją do zadawania sobie pytań o wartości, jakimi trzeba kierować się w życiu i o to, jak wartości mogą dawać siłę do pokonywania własnych ograniczeń i dokonywania wielkich rzeczy w życiu, mimo istnienia własnych słabości i ograniczeń. Szukaniu wartości kluczowych w oparciu się kruchości ludzkiego życia i jej doświadczaniu z pożytkiem dla siebie i innych mogą służyć zaprezentowane poniżej scenariusze wychowawcze. Poruszają one tematykę napięcia między wartościami materializmu i idealizmu, ale też wartości, jakie może nieść walka z przyczynami naszych porażek i niepowodzeń. Znajdują się tu też rozważania w aspektach kruchości fizycznego życia oraz wartości, jakie mogą ujawnić się w życiu w momencie, kiedy uświadomimy sobie nieuchronną śmiertelność jednostki, w tym niebezpieczeństwo utraty lub choroby najbliższych osób.

Scenariusz 1.

Temat: Napięcie między wartościami materializmu i idealizmu ukazane w utworze „Dużo nie wiem”, którego autorami tekstu są Łukasz Stępień – Kleszcz i Sebastian Salbert – Rahim

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznawanie i rozumienie wartości wynikających z materializmu i idealizmu;
- doskonalenie umiejętności opisywania wartości wynikających z materializmu i idealizmu;
- kształtowanie gotowości do dokonywania wyboru pomiędzy wartościami wynikającymi z materializmu i idealizmu.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości wynikające z materializmu i idealizmu poprzez ich opis słowny w odniesieniu do utworu „Dużo nie wiem”;
- posiada umiejętność słownego opisywania i obrazowania zalet oraz wad wartości wynikających z materializmu i idealizmu na podstawie refleksji nad utworem „Dużo nie wiem”;
- wykazuje gotowość do dokonywania wyboru między wartościami wynikającymi z materializmu i idealizmu poprzez słowną deklarację w odniesieniu do utworu „Dużo nie wiem” w trakcie dyskusji na forum klasy.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna z analizą tekstu, instruktaż, dyskusja „za i przeciw”, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: https://www.tekstowo.pl/piosenka,kleszcz,duzo_nie_wiem_ft__rahim.html (dostęp: 08.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: https://www.youtube.com/watch?v=9_yk4iQ-mm0 (dostęp: 08.08.2022);
- załącznik 1 do scenariusza 1 – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- ksero załącznika 2 do scenariusza 1 – małych kartek do głosowania, tyle razy, ilu jest uczniów;
- plastikowa miska;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa.

Nauczyciel rozmawia z uczniami o tym, czy współcześni ludzie cenią sobie bardziej wartości materialne czy duchowe. Przypomina o poglądach filozoficznych, które są podstawą materializmu oraz idealizmu, służą do reprezentowania tych 2 znacząco odmiennych postaw życiowych.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, do analizy tekstu – grupowa.

Nauczyciel odwołuje się do prezentacji teledysku utworu. Potem daje polecenie przeczytania tekstu i podkreślenia w nim głównych problemów, jakie mają autorzy tekstu – jakie pytania stawiają sobie i słuchaczom. Analiza tekstu odbywa się w parach. Po jego prezentacji inicjowana jest rozmowa kierowana z uczniami w ramach metody impresyjnej poprzez pytania: Jak rozumiecie tytuł teledysku?, Jak rozumiecie werset z refrenu „mieć czy być, nie rozumiem nic” – do poglądów jakiego filozofa europejskiego/jakiej znanej osoby może to być nawiązanie (do jakiej książki/dzieła, jakiego autora?⁷), Jak myślicie, czy refren piosenki i pytanie o „mieć czy być” jest aktualne również dla Was – młodych ludzi? Uczniowie dzielą się refleksjami i swoimi opiniami.

2. Instruktaż – forma zbiorowa.

Nauczyciel instruuje uczniów, jak będzie przebiegała dyskusja „za i przeciw”:

- a) Podział klasy na dwie grupy – osoby będące na czas dyskusji zwolennikami materializmu i osoby odgrywające na czas dyskusji zwolenników idealizmu.

⁷ Erich Fromm, „Mieć czy być?” – książka napisana w 1976 roku (za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Mie%C4%87_czy_by%C4%87%3F) (dostęp: 08.08.2022) ma liczne wznowienia.

Istotny może być też fragment „Pragnienie, by żyć lepiej, nie jest niczym złym, ale błędem jest styl życia, który wyżej stawia dążenie do tego, by mieć, aniżeli być, i chce więcej mieć nie po to, aby bardziej być, lecz by doznać w życiu jak najwięcej przyjemności” (por. SOBÓR WAT. II, Konst. duszp. o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes, 35; PAWEŁ VI, Enc. Populorum progressio, 19, s. 266 n. za: Jan Paweł II, CENTESIMUS ANNUS, za: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html (dostęp: 03.04.2023).

Ważne: Podział na grupy dokonywany jest arbitralnie, nie ma znaczenia, jakie osobiste poglądy mają poszczególni uczniowie. Takie rozwiązanie wymusi na uczniach ćwiczenie podawania argumentów zgodnych i niezgodnych z własnym poglądem.

- b) Czas na przygotowanie argumentów dla obu grup. Grupa zwolenników materializmu przygotowuje i pisze na kartkach wady idealizmu i zalety materializmu. Grupa idealistów wypisuje zalety idealizmu i wady materializmu.
- c) Czas na dyskusję. Przypomnienie zasad kulturalnej dyskusji (rozdzanie uczniom ksero załącznika 1 do scenariusza 1, s. 75).
- d) Podsumowanie dyskusji – tajne głosowanie – kto jest za materializmem, a kto za idealizmem.

Uczniowie słuchają instruktażu, nauczyciel rozdaje kartki z zasadami kulturalnej dyskusji, każdy uczeń dostaje od nauczyciela załącznik 1.

3. Dyskusja „za i przeciw” – forma zbiorowa.

Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy: zwolenników materializmu i idealizmu. Rozpoczyna dyskusję, podając jej temat: „Materializm kontra idealizm”. Poleca wyciągnąć kartki oraz ołówki lub długopisy, by uczniowie mogli notować argumenty do dyskusji. Następnie nauczyciel prowadzi dyskusję (jest jej moderatorem). Uczniowie uczestniczą w dyskusji. Po zakończeniu dyskusji przeprowadzane jest przez nauczyciela tajne głosowanie – uczniowie piszą na kartkach (załącznik 2 do scenariusza 1, s. 75), czy są zwolennikami materializmu czy idealizmu – teraz podają odpowiedzi zgodnie z własnym światopoglądem. Nauczyciel zbiera kartki do głosowania do plastikowej miski.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel zlicza głosy – podaje wynik głosowania, mówi na forum klasy, ilu uczniów jest zwolennikami materializmu, a ilu idealizmu. Uczniowie wspólnie z nauczycielem zastanawiają się, jak można skomentować wynik głosowania.

Załącznik 1. Scenariusz 1.

Zasady kulturalnej dyskusji:

1. Nie wolno przerywać mówiącym.
2. Zgłaszamy chęć wyrażenia opinii przez podniesienie ręki.
3. Osobę, która ma wyrazić opinię, wskazuje nauczyciel (lub inny moderator dyskusji).
4. Argumenty podajemy naprzemiennie – raz osoba z jednej grupy, raz z drugiej grupy.
5. Nie wolno monopolizować dyskusji – każdy ma prawo głosu.
6. Nie używamy wulgaryzmów, przezwisk.
7. Nie wyśmiewamy cudzych poglądów.
8. Nie podnosimy głosu.

Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 2. Scenariusz 1.

Kartka do głosowania

Materializm/idealizm

*Niepotrzebne skreślić.

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz 2.

Temat: Refleksje nad wartościami, jakie może nieść walka z przyczynami naszych upadków na podstawie utworu „Każdą porażkę obracam w sukces”, którego autorami tekstu są Wojciech Sosnowski – Sokół i Rafał Artur Poniedziałki – Pono

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości, jakie może nieść walka z przyczynami własnych porażek;
- doskonalenie umiejętności opisywania wartości, jakie może nieść walka z przyczynami własnych porażek;
- kształtowanie gotowości do pokonywania przyczyn własnych porażek i czerpania z tego pozytywnych wartości.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości, jakie może nieść walka z przyczynami naszych porażek na podstawie utworu „Każdą porażkę obracam w sukces” poprzez ich opis;
- potrafi słownie opisać wartości, jakie może nieść walka z przyczynami własnych porażek na podstawie utworu „Każdą porażkę obracam w sukces”;
- wykazuje gotowości pokonywania przyczyn własnych porażek i czerpania z tego pozytywnych wartości poprzez słowną aktywność na forum klasy w oparciu o utwór „Każdą porażkę obracam w sukces” i własne doświadczenia życiowe.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda dyskusji – technika: kula śnieżna, metoda impresyjna z analizą tekstu, instruktaż, metoda problemowa – technika: trójkąta, dyskusja „za i przeciw” pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- tekst utworu https://www.tekstowo.pl/piosenka,sokol___pono,kazda_porazke_obracam_w_sukces.html (dostęp: 27.03.2023);
- wykonanie utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=neKYaSpuCog> (dostęp: 27.03.2023) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- ksero załącznika 1 do scenariusza 2 – tyle razy, ilu jest uczniów;
- definicje słowa „porażka” za wersjami internetowymi słowników, np. za: <https://sjp.pl/pora%C5%BCka> (dostęp: 09.08.2022) – ksero wydrukowane dla każdego ucznia;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Pogadanka wstępna z metodą dyskusji – technika kuli śnieżnej – forma jednostkowa, potem grupowa, następnie zbiorowa.

Nauczyciel poleca każdemu uczniowi napisać określenia pojęcia „porażka”. Potem daje polecenie, by uczniowie w parach uzgadniali wspólną wersję sformułowania, następnie by połączyli się w czwórki, potem w ósemki, szesnastki, a później by pracowała już cała klasa. Nauczyciel nadzoruje pracę, formułowanie określenia przez uczniów w klasie i prawidłowe łączenie się w grupy. Na koniec pracy powinno powstać jedno, wspólnie uzgodnione, określenie słowa „porażka”.

Część właściwa lekcji:

1. Analiza tekstu – forma jednostkowa lub zbiorowa.

Uczniowie, korzystając z definicji słownikowych (np. <https://sjp.pl/pora%C5%BCka>), definiują słowo „porażka”. Porównują definicję słownikową z określeniem sformułowanym na forum klasy. Jeśli pracują na wydrukach definicji, robią to indywidualnie, a jeśli nie – nauczyciel uruchamia tablicę multimedialną i wybrany uczeń wyszukuje definicje. Komentarze dokonywane są na forum klasy przez zgłaszających się uczniów.

2. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, do analizy tekstu – grupowa.

Nauczyciel dokonuje projekcji teledysku utworu „Każdą porażkę obracam w sukces”. Daje polecenie uczniom przeczytania w parach tekstu utworu pod kątem rozumienia w nim słowa „porażka”. Nauczyciel pyta uczniów po zakończonej analizie tekstu: Jak rozumiecie tytuł utworu?, Czy Wam też w życiu zdarzają się porażki?, Jakich porażek doświadczacie w życiu?, O jakich porażkach śpiewali, Waszym zdaniem, artyści?

3. Instruktaż i metoda problemowa: technika trójkąta – do instruktażu forma zbiorowa, do techniki trójkąta, forma indywidualna i grupowa.

Nauczyciel instruuje uczniów (w oparciu o poniższe 6 punktów i załącznik 1 do scenariusza 2), jak będzie przebiegała praca techniką trójkąta. Następnie:

1. Pyta uczniów w klasie, jakie są, według nich, powody ich porażek życiowych.
2. Uczniowie podają powody, nauczyciel wypisuje je na tablicy.
3. Potem każdy uczeń podchodzi do tablicy i rysuje kropkę przy tym powodzie, który jest, w jego opinii, najistotniejszy dla jego własnych porażek w życiu.
4. Nauczyciel zaznacza na tablicy 3 powody porażek, które miały najwięcej wskazań od uczniów w klasie (mają najwięcej kropek).
5. Nauczyciel dzieli uczniów na 3 grupy. Każdy uczeń w każdej grupie otrzymuje załącznik 1 do scenariusza 2. Uczniowie z grupy 1 pracują nad powodem porażek, który otrzymał najwięcej wskazań od uczniów w klasie (ten powód uczniowie z grupy 1. wpisują w środek trójkąta na swoje załączniki). Uczniowie z 2. grupy wpisują powód porażek, którego liczba wskazań uczniowskich była druga w kolejności. Uczniowie z grupy 3. wpisują na swoje załączniki w środki trójkątów powód, który był trzeci pod względem liczby wskazań uczniowskich.
6. Następnie praca odbywa się zgodnie z instrukcją zapisaną w załączniku 1 do scenariusza 2, zapisaną w punktach 1-4.

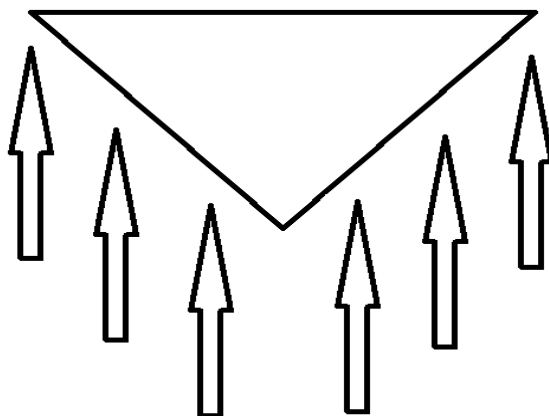
Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel prosi uczniów, by na forum odczytali efekty prac swoich grup. Następnie daje polecenie, by uczniowie wyrazili opinie na temat tego, jakie sposoby eliminujące przyczyny porażek życiowych mogą być dla nich najtrudniejsze do realizacji. Nauczyciel pyta również, jakie wartości mogą realizować, walcząc ze swoimi porażkami, słabościami, złymi nawykami. Uczniowie wypowiadają swoje opinie, nauczyciel kieruje rozmową, dbając o przestrzeganie zasad poprawnej komunikacji i kultury osobistej.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 2. „Technika trójkąta”

1. W środku trójkąta wpisz, jaki problem rozpatrujesz. Teraz powinieneś wpisać nazwę powodu porażek, złych nawyków, wad, który analizuje Twoja grupa.
2. Po lewej stronie, poniżej strzałek, wpisz 3 przyczyny podtrzymujące trwanie problemu wpisanego w środek trójkąta. Teraz zastanów się nad tym, co sprawia, że Wasze porażki, wady, złe nawyki wciąż trwają. Co podtrzymuje trwanie tego powodu Waszych porażek, wad i złych nawyków, który jest wpisany w środek trójkąta?
3. Po prawej stronie, poniżej strzałek, wpisz 3 sposoby eliminowania przyczyn problemu, który jest wpisany w środku trójkąta. Teraz powinnaś/powinieneś zastanowić się nad tym, co sprawia, że Wasze porażki, wady, złe nawyki mogą być pokonywane. Co Wam pomaga je eliminować i zwalczać? Do każdej przyczyny wpisanej po lewej stronie wypisz sposób na jej eliminację.
4. Jeśli chcecie dopisać więcej przyczyn, dorysujcie więcej strzałek po lewej i prawej stronie oraz dopiszcie komentarze pod nimi.
Ważne: strzałek po lewej i prawej stronie powinno być tyle samo. Do każdej przyczyny problemu zapisanego w środku trójkąta ma być zapisany jeden sposób jej eliminowania.

Źródło: opracowanie własne na podstawie http://www.zet.edu.pl/sites/default/files/metody_aktywizujace.pdf (dostęp: 10.10.2022)⁸.

⁸ W niniejszym opracowaniu technika trójkąta jest nazywana *techniką*, chociaż w opracowaniu A. Czepiżak oraz M. Wądołowskiego nazywana jest metodą. Uczyniono tak dlatego, że w ramach klasyfikacji metod W. Okonia nie figuruje taka metoda nauczania.

Scenariusz 3.

Temat: *Refleksje nad wartościami związanymi z ludzką śmiertelnością i możliwością utraty lub choroby najbliższych osób, inspirowane utworem „Dance macabre”, którego autorami tekstu są Mateusz Daniecki – Buka i Sebastian Salbert – Rahim⁹*

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości związanych z ludzką śmiertelnością i możliwością utraty lub choroby najbliższych osób;
- nabywanie umiejętności opisywania wartości związanych z ludzką śmiertelnością i możliwością utraty lub choroby najbliższych osób;
- kształtowanie gotowości do czerpania wartości rozwojowych z przeżywania możliwości utraty własnych najbliższych lub ich choroby.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości związane z ludzką śmiertelnością i możliwością utraty lub choroby najbliższych osób w oparciu o utwór „Dance macabre” poprzez ich opis;
- posiada umiejętność słownego i niewerbalnego opisywania wartości związanych z ludzką śmiertelnością i możliwością utraty lub choroby najbliższych osób;
- wykazuje gotowości do czerpania wartości rozwojowych z przeżywania możliwości utraty własnych najbliższych lub ich choroby poprzez ekspresję dramową na forum klasy.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda ekspresyjna: technika – drama, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: https://www.tekstowo.pl/piosenka,buka,danse_macabre__ft__rahim_.html (dostęp: 10.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- wykonanie utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=bJZkyomUP9o> (dostęp: 10.08.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie utworu;
- ewentualnie: <https://sjp.pl/danse+macabre> (dostęp: 10.08.2022), https://pl.wikipedia.org/wiki/Taniec_%C5%9Bmierci (dostęp: 10.08.2022), https://pl.wikipedia.org/wiki/Stwardnienie_rozsiane (dostęp: 10.08.2022).

⁹ Konsultacja medyczna: dr n.med. Witold Woch.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Powitanie.

2. Pogadanka wstępna – forma zbiorowa (ewentualnie analiza tekstu).

Co oznacza fraza „dance macabre”? Z jakimi epokami literackimi wiążemy motyw dance macabre? Nauczyciel słucha swobodnych wypowiedzi uczniów. Jeśli uczniowie nie potrafią udzielić odpowiedzi, wyznaczony uczeń może wyszukać odpowiednie informacje na tablicy multimedialnej, korzystając z podanych linków (<https://sjp.pl/danse+macabre> lub https://pl.wikipedia.org/wiki/Taniec_%C5%9Bmierci) lub wykorzystując inne.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, do analizy tekstu – jednostkowa.

Nauczyciel odtwarza wykonanie utworu „Dance macabre”. Rozmawia z uczniami o tym, jak rozumieją tytuł utworu w kontekście jego treści. Pyta, czy utwór im się podobał. Wysłuchuje opinii uczniów na temat utworu. Kolejno nauczyciel daje polecenie, aby uczniowie samodzielnie przeczytali tekst utworu, podkreślając w nim fragmenty, które nawiązują do motywu „dane macabre”. Następnie uczniowie odczytują swoje odpowiedzi na forum klasy.

2. Metoda ekspresyjna: technika – drama – forma grupowa.

Nauczyciel dzieli uczniów na 3 grupy. Każda z grup otrzymuje inny temat scenki dramowej. W obrębie każdej z grup uczniowie będą odgrywali scenki w parach – dobrze jest tak dobrać grupy, by miały one parzystą liczbę osób, a jeśli to nie jest możliwe, można zaproponować wystąpienie w parze jakiejś osobie więcej niż raz. Pary nie muszą być różnej płci – wczuwanie się w sposób myślenia osób odmiennej płci doda kolejnych walorów wychowawczych temu zadaniu. Pary przygotowują się do odegrania dramy we własnym gronie, a jeśli ktoś chce wystąpić więcej niż raz, ponieważ grupa nie ma parzystej liczby osób, wtedy cała trójka razem układa dialog.

Polecenie dla par z 1 grupy:

„Marian i Elżbieta mają po 35 lat. Są małżeństwem od 10 lat. Właśnie dowiadują się, że Elżbieta jest chora na nowotwór. Czeka ją długotrwałe leczenie o niepewnym rokowaniu. Małżeństwo ma 2 dzieci: 8-letniego syna i 3-letnią córkę. Marian właśnie wyszedł z gabinetu lekarskiego, lekarz poinformował go o stanie zdrowia małżonki. Przeprowadźcie rozmowę, wcielając się w role Mariana i Elżbiety w tej sytuacji. Jak przeprowadzisz rozmowę z żoną, wcielając się w rolę Mariana?, Jak skomentujesz do osoby z klasy odgrywającej rolę Elżbiety słowa lekarza? Uwzględnij w sytuacji fakt, że lekarz już rozmawiał z Twoją żoną. Postarajcie się w dialogu ukazać emocje małżonków. Co mogą czuć w tej sytuacji?”

Polecenie dla 2 grupy:

„Iga i Maciek mają po 25 lat. Znają się już 4 lata, niedawno odbyły się ich zaręczyny. Obie rodziny z niecierpliwością oczekują na ich ślub. Data ślubu została ustalona na za rok. Zakochani są bardzo szczęśliwi. Ale... Niestety, samopoczucie narzeczonego pogarsza się. Badania w szpitalu wykazują chorobę – stwardnienie rozsiane (SM). Na teraz, według lekarzy, choroba ma postać rzutowo-remisyjną (warto sprawdzić, co to za choroba! –

link, który można wykorzystać: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stwardnienie_rozsiane). Narzeczony właśnie wyszedł po diagnostyce ze szpitala. Przeprowadźcie rozmowę na temat przyszłości, wcielając się w role narzeczonych w tej sytuacji. Postarajcie się uzewnętrznić w swoim zachowaniu emocje, jakie mogą czuć narzeczeni”.

Polecenie dla 3 grupy:

„Aneta i Romek właśnie się poznali. Romek myśli: „To właśnie ONA. Moja wymarzona dziewczyna. Jak z bajki. Ja chyba też jej się podobam”. Młodzi są bardzo zakochani. Jest tylko jedno ale... Romek jest przed operacją i po niej będzie jeździł na wózku inwalidzkim do końca życia lub będzie musiał mieć protezę nogi. Operacji nie da się uniknąć. Jak ma to powiedzieć swojej ukochanej? Przeprowadźcie rozmowę na ten temat, wcielając się w role Anety i Romana. Ukażcie emocje towarzyszące tej rozmowie”.

Po czasie przygotowania uczniowie w parach odgrywają dialogi na forum klasy.

Ważne: Należy dbać o zasady kultury osobistej, a jest to istotne szczególnie, jeśli uczniowie doborą się w pary jednej płci i będą odgrywali role damskie i męskie w ramach takich par.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Uczniowie wyrażają opinie na temat tego, co było dla nich najprostsze i najtrudniejsze w odegraniu scenek o takiej tematyce. Mówią, na polecenie nauczyciela, o jakie wartości człowiek może się wzbogacić, gdy wyobraża sobie sytuacje życiowe związane z ciężką chorobą bliskiej osoby.

2. Pożegnanie.

Konkludując, można stwierdzić, że kruchość oraz ulotność istnienia niepokoi człowieka od zarania dziejów. Część autorów, rozpatrując to zagadnienie z perspektywy chrześcijańskiej, łączy kruchość ludzkiego życia z powierzeniem się Bogu. W. Popielewski, opierając się na tekstach Pisma świętego Starego Testamentu, pisze: „Księgi Mądrości Syracha zawiera pewien szczególny rys, który całą pociechę człowiekowi – zmagającemu się z tajemnicą własnej kruchości i przemijania – każe upatrywać w Bogu” (2009, s. 61). Autor, w oparciu o drugą część Księgi Syracha, tak opisuje egzystencjalną sytuację człowieka: „miłosierdzie Boga przejawia się w tym, iż znając słabość człowieka, nie jest On jedynie obserwatorem i Sędzią jego losów. Przeciwnie – Bóg okazuje się pełnym współczucia Pocieszycielem i Wsparciem” (Ibidem, s. 64-65). W tak sformułowanym twierdzeniu W. Popielewskiego zaznacza się wiara w Boskie miłosierdzie i jego zrozumienie dla ludzkiej słabości, co przekłada się na Boskie wsparcie i pocieszenie w trudach ludzkiego życia. T. Sznajderski, poruszając aspekty śmierci z perspektywy egzystencjalizmu, odwołuje się do poglądów E. Fromma i pisze: „Człowiek jest jedynym bytem, dla którego własne istnienie jest problemem, który on sam musi rozwiązać. Jest jedynym, który może wyobrazić sobie swój kres – swoją śmierć” (2020, s. 134). W aspekcie ludzkich trudności, upadków autor ten odwołuje się do jednej z dychotomii egzystencjalizmu: „Życie człowieka determinuje między innymi alternatywa między rozwojem a regresem, między osiągnięciem pozycji egzystencji czysto ludzkiej bądź upadkiem do poziomu zwierzęcia” (Sznajderski, 2020, s. 134). Upadki te autor komentuje

w aspekcie realizacji potrzeb wyłącznie instynktownych, wynikających z ciała, zamiast tych, „które wyrastają ze szczególnego charakteru ludzkiego istnienia” (Sznajderski, 2020, s. 134). Zaprezentowane dychotomie egzystencjalistyczne ukazują sytuację człowieka żyjącego ze świadomością własnej śmiertelności i jego ustawiczne narażenie na upadki czy porażki, gdy zacznie poddawać swoją egzystencję jedynie pod realizację potrzeb cielesnych. Takie ujęcie ludzkiej natury stawia przed człowiekiem zadania intelektualne oraz moralne i zmusza tym bardziej do wysiłku osoby dorosłe, by starały się w duchu odpowiedzialności kształtować młode pokolenie tak, żeby było ono w stanie w toku swego życia odpowiedzialnie stawiać czoła tym dychotomiom i podejmować słuszne życiowe wybory.

Zaprezentowane fragmenty z literatury przedmiotu sugerują, że refleksje filozoficzne dotyczące kruchości ludzkiej egzystencji mogą być różnorodne, dając również współcześnie pole do rozmaitych odniesień wychowawczych w aspekcie projektowania procesu kształtowania osobowości ludzi młodych. Zaprezentowane w powyższym podrozdziale scenariusze są propozycją mogącą pogłębić, a może też uatrakcyjnić włączanie tego wymiaru ludzkiego życia do procesu wychowania w szkołach ponadpodstawowych.

3. Wartości w odniesieniu do różnych wymiarów konsumpcjonizmu i jego skutków w scenariuszach wychowawczych

Konsumpcyjny styl życia może wydawać się bardzo atrakcyjny dla współczesnych ludzi, w tym również dla młodego pokolenia. Ma on zalety, ale także wiele skutków niepożądanych, które w różny sposób mogą uwidaczniać się w toku życia ludzkiego. W tym podrozdziale podjęta zostanie refleksja nad różnymi jego perspektywami, np. rozpatrując rozmaite aspekty konsumpcjonizmu z uwzględnieniem plusów i minusów każdego z nich czy zastanawiając się, jakie szanse i zagrożenia mogłaby mieć możliwość spełnienia każdego naszego życzenia. Refleksji poddane będą też zagadnienia, jakie wartości czerpiemy z naszych nawyków oraz jak tempo życia, w tym jazdy samochodem, może być destrukcyjne dla naszej egzystencji. Czynione rozważania zostaną ukazane z perspektywy aksjologicznej, tak by możliwe było budowanie w oparciu o nie wartości młodego pokolenia.

Scenariusz 1.

Temat: Refleksje nad wartościami wynikającymi z konsumpcjonizmu i jego konsekwencjami, inspirowane utworem „Żyj” autorstwa Damiana Kępy – Bas Tajpana

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznawanie i rozumienie wartości związanych z konsumpcjonizmem oraz jego konsekwencji;
- rozwijanie umiejętności opisywania wartości związanych z konsumpcjonizmem i jego konsekwencji;
- kształtowanie gotowości do oceniania konsekwencji konsumpcjonizmu w aspekcie aksjologicznym.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości związane z konsumpcjonizmem oraz jego konsekwencje w oparciu o utwór „Żyj” poprzez ich opis;
- doskonali umiejętność słownego i graficznego opisywania wartości związanych z konsumpcjonizmem i jego konsekwencji, pracując techniką „rybiego szkieletu”;
- wykazuje gotowości do oceniania konsekwencji konsumpcjonizmu w aspekcie aksjologicznym poprzez ich wartościowanie pozytywne lub negatywne.

Metody nauczania:

- giełda pomysłów, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda ekspresyjna – technika: szkielet rybi, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: https://www.tekstowo.pl/piosenka,bas_tajpan,zyj.html (dostęp: 11.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=cZ3tfmLtGtM> (dostęp: 11.08.2022);
- szkielet rybi – załącznik 1 do scenariusza 3 (s. 56) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- dla każdego ucznia – po 3 kolorowe kredki (lub długopisy/flamastry);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie utworu.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Giełda pomysłów – forma zbiorowa.

Uczniowie odpowiadają na pytanie nauczyciela, z czym kojarzy im się konsumpcjonizm. Skojarzenia uczniów nauczyciel zapisuje na tablicy.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, a do analizy tekstu jednostkowa.

Nauczyciel dokonuje odwołania do projekcji teledysku „Żyj” Bas Tajpana. Zadaje pytania do teledysku w ramach metody impresyjnej: Co to jest Szlak Orlich Gniazd?, Jakie zamki leżą na Szlaku Orlich Gniazd?, Czy jesteście w stanie odpowiedzieć, które zamki wykorzystano do skomponowania teledysku?, Jak rozumiecie tytuł piosenki w kontekście jej treści i teledysku do niej? Następnie nauczyciel rozdaje uczniom teksty piosenki i daje polecenie, żeby podkreślić skutki konsumpcjonizmu: pozytywne oraz negatywne (różnymi kolorami). Trzecim kolorem kredki uczniowie podkreślają przejawy konsumpcjonizmu zawarte w treści utworu.

2. Metoda ekspresyjna – technika szkielet rybi – forma grupowa.

Nauczyciel dzieli uczniów na 4-osobowe grupy. Każdy uczeń z każdej grupy dostaje swój egzemplarz załącznika 1 do scenariusza 3 (s. 56). Temat pracy brzmi „Przejawy i skutki konsumpcjonizmu”. Na kręgosłupie ryby uczniowie piszą słowo: konsumpcjonizm. Na głównych ościach – jego przejawy. Na małych liniach równoległych do kręgosłupa ryby plusy i minusy każdego z przejawów (poniżej kręgosłupa minusy, a powyżej plusy). Są to jednocześnie skutki tego przejawu pozytywne i negatywne.

Ważne: Plusami i minusami mogą być zmiany w wartościach, jakie mogą powstać w społeczeństwie.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Uczniowie prezentują efekty pracy – omawiają swoje szkielety rybie. Komentują, która grupa uwzględniła jakie przejawy i skutki. Uczniowie starają się wyciągnąć wniosek, czy konsumpcjonizm ma więcej, według analizy ich rysunków, skutków pozytywnych czy negatywnych.

2. Pożegnanie.

Scenariusz 2.

Temat: Refleksje nad wartościami związanymi z konsumpcjonizmem w kontekście możliwości spełnienia własnych marzeń – odniesienia do utworu „Trzy życzenia”, autorstwa Damiana Kępy – Bas Tajpana

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznawanie i rozumienie wartości związanych z konsumpcjonizmem w kontekście możliwości spełnienia własnych marzeń;
- doskonalenie umiejętności opisywania wartości związanych z konsumpcjonizmem w kontekście możliwości spełnienia własnych marzeń;
- kształtowanie gotowości do wartościowania marzeń w aspekcie użyteczności społecznej i życiowej.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości związane z konsumpcjonizmem w kontekście możliwości spełnienia własnych marzeń poprzez ich słowny opis w odniesieniu do utworu „Trzy życzenia” Bas Tajpana;
- posiada umiejętność słownego opisywania wartości związanych z konsumpcjonizmem w kontekście możliwości spełnienia własnych marzeń w odniesieniu do utworu „Trzy życzenia” Bas Tajpana;
- wykazuje gotowość do słownego wyrażenia na forum klasy wartościowania marzeń pod kątem ich użyteczności społecznej.

Metody nauczania:

- giełda pomysłów, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda problemowa – technika: analiza SWOT, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: https://www.tekstowo.pl/piosenka,bas_tajpan,3_zyczenia.html (dostęp: 12.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- wykonanie utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=42h5gOzj5DE> (dostęp: 12.08.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie utworu;
- załącznik 1 do scenariusza 2 – ksero tyle razy, ilu jest uczniów.
- po 3 kredki w różnych kolorach dla każdego ucznia.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Giełda pomysłów – forma zbiorowa.

Nauczyciel pyta uczniów, jakie mają skojarzenia z frazą „trzy życzenia”. Uczniowie odpowiadają, a nauczyciel lub jeden z uczniów pisze skojarzenia na tablicy.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, a do analizy tekstu jednostkowa.

Nauczyciel prezentuje uczniom wykonanie utworu „Trzy życzenia”. Następnie zadaje im pytania o to, jak podobał im się utwór, jak odbierają sens jego treści. Potem nauczyciel, w ramach analizy tekstu, rozdaje uczniom teksty piosenek i poleca zaznaczenie w nich: 1) Życzeń, o których artysta jest przekonany, żeby je usłyszał od człowieka, którego życzenia miałby spełnić jako mag. 2) Życzeń, które artysta radzi słuchaczowi wypowiedzieć w sytuacji spotkania go jako maga spełniającego tytułowe 3 życzenia. 3) Jakie przekonanie wyraża w ostatniej zwrotce autor? Odpowiedzi na każde z pytań uczniowie zaznaczają innym kolorem.

Ważne: można zapytać uczniów, czy znają jakieś utwory, teksty, w których pojawia się motyw wypowiedzienia 3 życzeń. Można zainicjować pogadankę na temat tego, co oznaczały te życzenia w przywołanych przez uczniów utworach. Warto tu odnieść się do baśni Jakuba i Wilhelma Grimm „O rybaku i złotej rybce” bądź też (jeśli scenariusz realizowany jest w odniesieniu do lekcji religii) do opisu kuszenia Jezusa z Ewangelii wg św. Mateusza.

2. Metoda problemowa – technika: analiza SWOT z instruktażem – forma grupowa. Nauczyciel dzieli uczniów na 4-osobowe grupy. Każdej osobie z grupy daje załącznik 1 do scenariusza 2. Nauczyciel udziela instruktażu, jak pracować metodą analizy SWOT w realizacji tego zadania. Korzysta z uwag metodycznych z akapitu „Ważne”, znajdującego się poniżej. Na polecenie nauczyciela uczniowie w grupach uzupełniają załączniki zgodnie z instrukcją na nich. Potem następuje prezentacja pracy grup.

Ważne: Mocne i słabe strony sytuacji to cechy wewnętrzne tej sytuacji w momencie jej wystąpienia. Analiza szans i zagrożeń odnosi się zaś do przyszłości i tego, co wydarzy się w efekcie tej sytuacji w jej warunkach zewnętrznych. W odniesieniu do tematu zadania: mocne i słabe strony dotyczą sytuacji spotkania złotej rybki spełniającej życzenia w momencie, gdy się z nią rozmawia i można wybierać życzenia. Szanse i zagrożenia to spojrzenie w przyszłość i analiza tego, co może wyniknąć w przyszłości z faktu spełnienia się wypowiedzianych życzeń – w wartościach, w osobach je wypowiadających, w świecie.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel pyta uczniów o to, w jakim stopniu podobały im się zajęcia, co było najciekawsze w pracy metodą SWOT, a co najmniej ciekawe. Uczniowie mogą wyrażać swoje opinie.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 2.

Analiza SWOT

<p>Mocne strony tej sytuacji (<i>strength</i>, wewnętrzne cechy)</p>	<p>Słabe strony tej sytuacji (<i>weakness</i>, wewnętrzne cechy)</p>
<p>Szanse* wynikające z tej sytuacji (<i>oportunity</i>, zewnętrzne)</p>	<p>Zagrożenia* wynikające z tej sytuacji (<i>threat</i>, zewnętrzne)</p>

* W „szansach” i „zagrożeniach” proszę również odnieść się do zmian w wartościach.

Teraz rozpatrywana jest sytuacja:

„Wyłowiłeś/łaś złotą rybkę o magicznych mocach. Może ona spełnić Twoje 3 życzenia...”.
Podaj konsekwencje spełnienia Twoich trzech życzeń. Możesz nad tabelą analizy SWOT wypisać te życzenia.

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusz 3.

Temat: Refleksje nad wartościami związanymi z konsumpcjonizmem w aspekcie kształtowania własnych dobrych nawyków – odniesienia do utworu „Zachęta”, autorstwa Sebastiana Salberta – Rahima

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznanie i rozumienie wartości związanych z konsumpcjonizmem w aspekcie kształtowania własnych dobrych nawyków;
- nabywanie umiejętności opisywania wartości związanych z konsumpcjonizmem w aspekcie kształtowania własnych dobrych nawyków;
- kształtowanie gotowości do poprawiania własnych nawyków tak, by stawały się podstawą do budowania osobistego i społecznego szczęścia.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości związane z konsumpcjonizmem w aspekcie kształtowania własnych dobrych nawyków odniesieniu do utworu „Zachęta” Sebastiana Salberta – Rahima;
- potrafi słownie opisać wartości związane z konsumpcjonizmem w aspekcie kształtowania własnych dobrych nawyków na podstawie utworu „Zachęta” autorstwa Sebastiana Salberta – Rahima;
- wykazuje chęć do słownego wyrażenia na forum klasy gotowości do poprawy własnych nawyków tak, by stawały się podstawą budowania szczęścia osobistego i społecznego.

Metody nauczania:

- pogadanka wstępna, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda dyskusji – technika: metaplan, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: https://www.tekstowo.pl/piosenka,rahim,zacheta_feat__Nemy.html (dostęp: 30.03.2023) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://youtu.be/8Nqo4aR-BNI> (dostęp: 30.03.2023);
- ksero załącznika 1 do scenariusza 3 – tyle razy, ilu jest uczniów;
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie utworu;
- po dwie kolorowe kredki różnych kolorów dla każdego ucznia.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Powitanie.

2. Pogadanka wstępna:

Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Co to jest nawyk?, Jakie macie nawyki?, Jakie znacie jeszcze inne nawyki ludzi?, Czy wszystkie nawyki są dobre, wartościowe życiowo i społecznie?, Co to są barwy szczęścia? Czy nasze nawyki mogą kształtować nasze szczęście?

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, a do analizy tekstu jednostkowa.

Nauczyciel odtwarza teledysk utworu „Zachęta”, a następnie – w ramach metody impresyjnej, zadaje uczniom pytania: Jak podobał im się utwór, jak rozumieją jego treść?, Czy w świetle utworu można powiedzieć, że to, jacy jesteśmy, wpływa na nasze szczęście?, Do jakiej postawy życiowej związanej z kształtowaniem własnego zachowania zachęca nas treść utworu? Uczniowie odpowiadają na pytania. Po wysłuchaniu uczniów nauczyciel rozdaje uczniom kartki z tekstami utworu. Daje polecenie, by dwoma kolorowymi kredkami zaznaczyli w tekście te fragmenty, które są powiązane z postawą człowieka biernego w życiu (jeden kolor) i postawą człowieka rozumnego (drugi kolor).

2. Metoda dyskusji – technika: metaplan – najpierw forma jednostkowa, potem forma grupowa.

Nauczyciel zachęca uczniów do pracy metodą metaplanu, którego hasło brzmi: człowiek rozumny kształtuje swoje nawyki. Następnie rozdaje uczniom załącznik 1 do scenariusza 3. Każdy uczeń ma indywidualnie uzupełnić w załączniku odpowiedzi do punktów 1-3. Potem wspólnie z kolegą z ławki uzupełnia punkt 4. Każda para uczniów uzupełnia zatem 2 razy punkt 4 u jednego i drugiego ucznia, w odniesieniu do nawyków każdego z nich. Po zakończonej pracy następuje prezentacja metaplanów – najważniejsze jest omówienie na forum klasy wniosków wypracowanych przez uczniów, mogących służyć poprawie ich nawyków tak, by stawały się bardziej wartościowe.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel pyta uczniów, jaki element metaplanu był dla nich najciekawszy, a jaki najmniej ciekawy. Pyta też, czy uczniowie mają więcej dobrych, wartościowych nawyków, czy złych, niekorzystnych. Uczniowie z nauczycielem wspólnie zastanawiają się, jak proporcja między wartościowymi i niekorzystnymi nawykami, jakie posiadają, wpływa na ich życie.

2. Pożegnanie.

Załącznik 1. Scenariusz 3.

Metoda problemowa – technika: metaplan – moje nawyki. Jak kształtuję moje szczęście w życiu?

<p>1. Jak jest? Jakie są twoje nawyki? Tu wpisz nawyki, jakie posiadasz.</p>	<p>2. Jak być powinno? Jakie nawyki powinieneś mieć? Tu wpisz nawyki, jakie powinieneś mieć.</p>
<p>3. Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?, Jakie są przyczyny Twoich nieprawidłowych nawyków? Zastanów się nad przyczynami Twoich nawyków, które chciałbyś zmienić. Wypisz te przyczyny.</p>	<p>4. Wnioski: Co warto zmienić, by mogło być tak, jak być powinno?, Jakie dasz sobie rady, by zmienić swoje nawyki? Potem zastanów się, jakie rady dasz koledze, by on mógł dokonać zmian swoich nawyków w taki sposób, by były one bardziej wartościowe. Wzajemnie doradźcie sobie w uzupełnieniu tego elementu metaplanu.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Efektywne i atrakcyjne metody pracy z dziećmi*, M. Jąder-Taboń, 2016, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 96.

Scenariusz 4.

Temat: *Refleksje nad wartościami związanymi z konsumpcjonizmem w kontekście tempa życia w odniesieniu do utworu „Sekunda”, autorstwa Sebastiana Salberta – Rahima*

Klasa: I-IV liceum lub technikum.

Cele ogólne:

- poznawanie i rozumienie wartości związanych z konsumpcjonizmem w kontekście tempa życia;
- rozwijanie umiejętności opisywania wartości związanych z konsumpcjonizmem w kontekście tempa życia;
- kształtowanie gotowości do dostrzegania pozytywnych wartości w wolniejszym tempie życia.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna i rozumie wartości związane z konsumpcjonizmem w kontekście tempa życia w odniesieniu do utworu „Sekunda”, autorstwa Sebastiana Salberta – Rahima, poprzez ich opis;
- posiada umiejętność słownego i niewerbalnego opisywania wartości związanych z konsumpcjonizmem w kontekście tempa życia w odniesieniu do utworu „Sekunda”;
- wykazuje gotowość do dostrzegania pozytywnych wartości w wolniejszym tempie życia poprzez przedstawienie reklamy na forum klasy.

Metody nauczania:

- dyskusja, metoda impresyjna z analizą tekstu, metoda problemowa: technika projektu – kampania reklamowa, pogadanka utrwalająca.

Formy organizacyjne procesu kształcenia ze względu na liczbę uczniów:

- praca jednostkowa, zbiorowa, grupowa.

Środki dydaktyczne:

- teksty utworu: <https://www.tekstowo.pl/piosenka,rahim,sekunda.html> (dostęp: 13.08.2022) – ksero tyle razy, ilu jest uczniów;
- teledysk utworu: <https://www.youtube.com/watch?v=2vniTHnlAFg> (dostęp: 13.08.2022);
- wykonanie utworu z Narodowa Orkiestrą Detą: <https://www.youtube.com/watch?v=vP8p08GAqvQ> (dostęp: 13.08.2022);
- tablica multimedialna lub inny środek dydaktyczny, umożliwiający odtworzenie teledysku.

Przebieg lekcji:

Część wstępna lekcji:

1. Przywitanie.

2. Dyskusja – forma zbiorowa:

Nauczyciel prosi uczniów, by podzielili się swoją refleksją, czy współczesne tempo życia uważają za zbyt szybkie czy też nie, a także by uzasadnili swoje stanowiska. Uczniowie wypowiadają się.

Część właściwa lekcji:

1. Metoda impresyjna z analizą tekstu – do metody impresyjnej forma zbiorowa, a do analizy tekstu jednostkowa.

Nauczyciel prezentuje teledysk do utworu „Sekunda”, autorstwa Sebastiana Salberta – Rahima. Potem, w ramach metody impresyjnej, zadaje uczniom pytania: Jak podobał Wam się teledysk?, Jakie jest przesłanie teledysku i tekstu utworu, według Was?, Czy da się na podstawie teledysku i słów utworu sformułować morał. Jak mógłby on brzmieć? Następnie nauczyciel daje im polecenie, by wyszukali indywidulanie w tekście piosenki fragmenty odnoszące się do tempa jazdy samochodem i jej konsekwencji.

2. Metoda problemowa, technika: projektu – kampania społeczna – forma grupowa. Uczniowie podzieleni na grupy mają ułożyć spot kampanii społecznej na temat „Zwolnij – życie jest tylko jedno!”. W grupie uczniowie przydzielają sobie role: aktorów, reżysera, scenarzysty (grupy co najmniej 4-osobowe). Grupy wymyślają oraz projektują spoty reklamowe, a następnie przedstawiają i omawiają je na forum klasy.

Część podsumowująca lekcji:

1. Pogadanka utrwalająca – forma zbiorowa.

Nauczyciel pyta uczniów, co było najtrudniejsze w tworzeniu spotów kampanii społecznej, a co najłatwiejsze. Pyta również, co najbardziej zainteresowało uczniów na tych zajęciach, a co było dla nich najmniej interesujące i ciekawe. Uczniowie swobodnie wypowiadają swoje opinie. Nauczyciel zachęca uczniów do odsłuchania w domu wykonania utworu z Narodową Orkiestrą Dętą z linku <https://www.youtube.com/watch?v=vP8p08GAqvQ> (dostęp: 13.08.2022). Taka aranżacja utworu dowodzi, że jest możliwe połączenie rapu i muzyki poważnej.

2. Pożegnanie.

Reasumując, można przywołać tekst B. Mróz dotyczący konsumpcjonizmu. Powołując się na poglądy A.M. Zawadzkiej, pisze on: „Współczesną epokę określa się czasami mianem kapitalizmu konsumenckiego. Ta faza rozwoju kapitalizmu winduje konsumpcję na piedestał jako naczelny imperatyw procesów gospodarowania” (Zawadzka, 2014; za: Mróz, 2015, s. 27). Ten nakaz ciągłego kupowania objawia się w ustawicznym dążeniu do tego, by mieć więcej, a niejednokrotnie też do tego, by wszystko było „bardziej” oraz „szybciej”. Odwołując się do zdania S. Linn, wspomniany autor zaznacza, że „Dzieciństwo, okres dojrzewania, młodość i dorosłość to kolejne fazy życia współczesnego człowieka, które są naznaczone piętnem komercji” (Linn, 2004; za: Ibidem, s. 28). W obliczu takich poglądów można stwierdzić że młodzi ludzie od początku swojego życia wciągani są w skomercjalizowany świat. Znaczna część ważnych dla nich momentów życiowych przeżywana jest z ukierunkowaniem na dobra materialne, np. urodziny, spotkania towarzyskie, nawet rodzinnym uroczystościom z okazji przystępowania do sakramentów czy doświadczaniom przełomowych momentów życiowych towarzyszy (czy przeważa?) niejednokrotnie nacisk na materialny aspekt ich przygotowania (np. uroczystości chrzcielne, komunijne, ślubne). Na cechy współczesnego konsumpcjonizmu wskazuje J. Szmyd, pisząc: „nowoczesna konsumpcja, stając się coraz bardziej intensywną, rozrzutną i zachłanną, rynkowo pobudzaną i sterowaną, w wielu swych aspektach ewidentnie nieracjonalną i bezzasadną, a dla konsumenta iluzorycznie już tylko użyteczną

i korzystną, kształtując bardziej lub mniej nienaturalny i bezrozumny konsumpcjonizm” (2017a, s. 14), co może prowadzić do jego coraz bardziej negatywnych skutków społecznych i wychowawczych. J. Szmyd (Ibidem, s. 17) pisze o ewolucji konsumpcjonizmu, zaznaczając, że przeszedł on przemianę od konsumpcji tradycyjnej, ukierunkowanej na pożywienie i zaspokajanie elementarnych, życiowych potrzeb człowieka, do konsumpcji współczesnej, uwzględniającej coraz szerszy zakres potrzeb ludzkich. Powołując się na tezę Z. Baumanna, J. Szmyd twierdzi, że dawniej pewien pułap konsumpcji był niezbędnym do przeżycia (gdyż konsumpcja ta dotyczyła potrzeb związanych z przetrwaniem), a konsumowanie powyżej tego pułapu było osobiście i społecznie piętnowane jako uchybienie, np. obżarstwo (Baumann, 2006, s. 212; za: Ibidem, s. 18-19). We współczesnym konsumpcjonizmie rzadziej wybrzmiewa wymiar negatywny nadmiernej konsumpcji, a J. Szmyd uważa, że kreuje się raczej społeczeństwo „potrzeb przechodzących w sferę ponad miarę rozbudzonych pragnień” (Ibidem, s. 19). W nowoczesnym konsumpcjonizmie dostrzega on liczne zagrożenia i wyzwania wychowawcze, pisząc (wśród zaleceń w ramach projektu wychowawczego przeciwdziałania), że warto byłoby wprowadzić zagadnienia dotyczące konsumpcjonizmu do programów nauczania oraz zaleca nawet utworzenie odrębnego programu nauczania poświęconego konsumpcjonizmowi. Odnosząc się do tych uwag, w powyższym podrozdziale zaprezentowano 4 scenariusze, które rozpatrują aspekty związane z konsumpcjonizmem i jego skutkami z 4 różnych perspektyw o wymiarze aksjologicznym. Tego rodzaju rozwiązanie pozwala włączyć zagadnienia związane z konsumpcjonizmem w szkolny proces wychowawczy i uwrażliwić młodzież na jego skutki oraz wartości, jakie ze sobą niesie – te pozytywne społecznie, by je rozwijać, a także te negatywne ze społecznego punktu widzenia, by ich unikać.

Podsumowując zagadnienia przedstawione w rozdziale II, można stwierdzić, że podobnie jak w tych rozwijanych w rozdziale I, starano się odnieść do uniwersalnej wartości – człowieczeństwa – ukazującej dobrostan i rozwój osoby ludzkiej jako wartość fundamentalną, nadrzędną, z której wyprowadzone są pozostałe wartości naczelne oraz pochodne. Do realizacji scenariuszy wybrano – zgodnie z tytułami podrozdziałów – grupy wartości pochodnych, związanych z: poszukiwaniem sensu życia, kruchością ludzkiej egzystencji, różnymi wymiarami konsumpcjonizmu oraz jego skutkami. Propozycje wychowawcze aspektu aksjologicznego ludzkiego życia w zaproponowanych scenariuszach są tak ułożone, żeby koncentrowały uwagę na wartościach pozytywnych, zarówno grupowych, jak i indywidualnych. Podejmowanie tematu zorientowanego aksjologicznie w kontekście powszechności wartości czy kryterium czasu, pozwala nauczycielowi inspirować uczniów do dodatkowych refleksji nad przemianami wartości w czasie i przestrzeni, ich uniwersalnością czy zmiennością. W oparciu o zaprezentowaną we wstępie propozycję hierarchizacji wartości M. Gołaszewskiej, uczniowie z liceów ogólnokształcących i techników mogą zostać zmotywowani przez nauczyciela (lub sami zainspirować się) do próby kategoryzacji wartości, jakie wyznają w odniesieniu do wartości naczelnych, podejmując bardziej rozbudowane refleksje związane z oceną posiadanej i tworzonej osobiście hierarchii wartości we własnym życiu (zob. Ostrowska, 2006, s. 398; za: Chałas, Łobacz, 2020, s. 34). Takie ujęcie tematyczne i realizacyjne daje podstawy do rozwijania krytycyzmu, perspektywicznego myślenia, refleksyjności u uczniów szkół ponadpodstawowych, co pozwala generować dodatkowe, istotne aksjologicznie i poznawczo, cele wychowania, związane nie tylko z podstawą programową tego typu szkół, ale również z kompetencjami kluczowymi.

Podsumowanie

Jak zaznaczają w *Antologii polskiego rapu* D. Węclawek, M. Flint, T. Kleyff, A. Cała i K. Jaczyński, „rodzimy hip-hop ma wyjątkową moc i znaczenie dla naszej kultury, ponieważ jest zjawiskiem rozwijającym się już w wolnej Polsce, jest dzieckiem transformacji” (2014, s. 10). Pisząc o obrazie naszej ojczyzny, ukazanej przez pryzmat utworów polskich raperów, jeden z autorów wspomnianej publikacji wyraża się następująco: „w tekstach można odnaleźć bardzo ciekawy i rzetelny opis kraju. Myślę, że w przyszłości przyda się on historykom. Takiej wersji nie znajdziemy w żadnej naukowej publikacji, oficjalnych annałach czy Wikipedii” (Więclawek, Flint i in., 2014, s. 10). Obraz rzeczywistości polskiej, w tym wartości posiadanych przez przedstawicieli polskiego społeczeństwa, w utworach raperskich jest zatem niezafałszowany, napisany przez ludzi opisujących zjawiska ich samych dotyczące, przedstawiający rzeczy takimi, jakimi autorzy tekstów je widzą. W *Antologii polskiego rapu* jeden z autorów pisze: „Raperzy to w większości talenty samorodne, bez wykształcenia muzycznego czy polonistycznego. Mają za to specyficzną wrażliwość, zdolność obserwacji i przekładania tego na rymy pisane językiem, którym mówi się na co dzień” (Ibidem). Odwołując się do podjętego zagadnienia, M. Kozłowska ideę opisywania rzeczywistości i życia codziennego językiem rapu przedstawia następująco (2012, s. 121):

Choć często ich [utworów rapowych – dopisek Autorki] tematyka jest związana ze zmaganiem życia codziennego, problemami społeczno-ekonomicznymi, ogólnie pojmowanym funkcjonowaniem w społeczeństwie oraz jego oceną, to jednak zawsze dotyczy tego, co dla poszczególnych raperów stanowi znaczące i istotne zagadnienia społecznej rzeczywistości.

Autorzy *Antologii polskiego rapu* podkreślają, że rap pisany jest językiem potocznym, łatwym do zrozumienia dla każdego odbiorcy, co nie oznacza, że jest to język pozbawiany walorów estetycznych czy poznawczych. Trzeba jednak pamiętać, że te walory estetyczne są nieco inne niż te, jakimi legitymuje się np. poezja. O tym aspekcie rapu wspomina A. Chorąży, odnosząc się do poglądów R. Shustermana i S. Wójtowicza, gdy pisze: „estetyka hip-hopu pozostaje kwestią problematyczną, ponieważ nie podlega modernistycznej kategoryzacji, a jej klasyfikacja wymaga przyjrzenia się fundamentalnej materii rapu” (Shusterman, 1995, Wójtowicz, 2014; za: https://rcin.org.pl/Content/66354/WA248_86032_P-I-2524_chorazy-hiphop_o.pdf, dostęp: 18.08.2022, s. 132). Pozytywną cechą rapu jest zatem to, że jest on pisany językiem potocznym, często tym, jakim posługują się ludzie młodzi, niejednokrotnie też przyczyniając się do ewolucji tego języka – np. „popularne „elo” czy „ziom” – przeszło do mowy potocznej właśnie z polskiego hip-hopu” (Węclawek, Flint, Kleyff, Cała, Jaczyński, 2014, s. 11). Cecha ta może przełożyć się na możliwości wychowawczego wykorzystania rapu w edukacji nieformalnej i formalnej. Poprzez swą komunikatywność i możliwość docierania do młodego pokolenia, rap może być nośnikiem treści wartościowych, które będą nie tylko odzwierciedlały aktualny kształt polskiego społeczeństwa, ale będą go budować, uwypuklając wartości pozytywne i pożądane ze społecznego punktu widzenia. Zamysłem Autorki było ukazanie utworów

z kultury masowej jako nośników wartościowych społecznie treści oraz użytecznych w perspektywie wychowawczej i edukacyjnej. Rap i kultura hip-hopu, z racji opisywania rzeczywistości i otaczającego świata, nie są wolne od negatywnych elementów. Do potencjału edukacyjnego rapu oraz kultury hip-hopowej z uwypukleniem możliwego pozytywnego i negatywnego wydźwięku twórczości raperskiej odwołuje się M. Kozłowska, wskazując na rolę wychowawcy w jej prezentowaniu młodemu pokoleniu, pisząc (2012, s. 131):

Ujmując problematykę dotyczącą współczesnej młodzieży w kontekście socjopedagogicznej analizy roli rapu i kultury hip-hopowej, należy zwrócić szczególną uwagę na jej znaczenie dla kształtowania tożsamości młodego pokolenia. Rolą pedagogów w tym aspekcie jest wzmacnianie potencjału tkwiącego w ich twórczości i umiejętne wykorzystywanie pozytywnych elementów tej kultury w procesie socjalizacji oraz wskazywanie atrakcyjnych alternatyw w opozycji do wszelkich zagrożeń oraz negatywnych aspektów tej kultury młodzieżowej.

Tak zaprezentowany pogląd pozwala uzmysłowić potencjalne możliwości wychowawczego wykorzystania treści wywodzących się z hip-hopu, chociaż zaznacza istnienie w tym gatunku muzycznym również elementów/utworów mogących nieść treści negatywne i odnosić się do negatywnych wartości, szkodliwych z punktu widzenia społecznego i wychowawczego. Nakłada to na nauczyciela konieczność dokonywania wyboru wykonawców i utworów niosących w sobie przekaz pozytywny aksjologicznie, który może być prezentowany uczniom jako źródło wartościowych treści. M. Kozłowska pisze o wykorzystywaniu rapu nie tylko w kontekście kształtowania gustów muzycznych młodych ludzi, ale nadaje mu bardziej doniosłą rolę, odwołując się do tego, że może on być elementem tworzącym tożsamość młodego pokolenia, a biorąc pod uwagę wartości komunikacyjne tego gatunku muzyki, zaznacza: „Rap w istocie mógłby stać się załącznikiem komunikacji nie tylko międzykulturowej, ale również międzypokoleniowej” (Kozłowska, 2012, s. 121). Autorka zaznacza tym samym, że uwzględnienie rapu i jego wykorzystanie w edukacji może być przyczynkiem do podjęcia międzykulturowego i międzypokoleniowego dialogu (aspekt ten uwypuklono w niniejszym opracowaniu szczególnie w podrozdziale 4 rozdziału I).

W zaprezentowanej publikacji odniesiono się do utworów, które według Autorki scenariuszy mają potencjał wychowawczego oddziaływania i mogą przyczynić się do kreowania pożądanych społecznie wartości u dorastającej młodzieży w okresie adolescencji. Autorka ma jednak świadomość, że wybór tematyki podrozdziałów, zarówno w rozdziale I, jak również II, a także poszczególnych utworów, nacechowany jest subiektywizmem oraz uwarunkowany indywidualną znajomością sceny raperskiej. Powołanie się na utwory bardziej bądź mniej popularne (biorąc pod uwagę liczbę wyświetleń na YouTube) jest kompatybilne z poglądem M. Miszczyńskiego, który zaznacza, że „Skala odbioru hip-hopu jest bezprecedensowa, jednak hip-hop to nie tylko rozpoznawani raperzy. Tysiące amatorskich raperów, grafficiarzy i breakdancerów każdego dnia uczestniczy w kulturze, a wszystkich ich cechuje gigantyczne oddanie swojej pasji” (2014, s. 10). Pogląd ten daje przyczynek i podstawę do zaproponowania odwołań wychowawczych zarówno do bardziej, jak też mniej popularnych utworów znanych twórców ze sceny hip-hopowej. Sformułowanie M. Miszczyńskiego może być też podstawą do wykorzystywania

w procesie edukacyjnym utworów mniej znanych twórców, nawet takich, których twórczość nie jest profesjonalna, chociaż nacechowana głębią przekazu i treści. Niemniej jednak, mimo świadomości ograniczeń wynikających z nieuniknionego subiektywizmu, podjęta perspektywa aksjologicznego zastosowania wybranych elementów z dorobku kultury ukazuje możliwości metodycznego wykorzystania ich w procesie wychowania, które mogą stanowić inspirację dla nauczycieli oraz wychowawców. Przedstawione propozycje metodyczne mogą również być zachętą dla pedagogów, żeby uwzględniali inne utwory tego gatunku muzycznego (lub innego), które są lubiane i słuchane przez młodzież do wkomponowania ich w proces dydaktyczno-wychowawczy. Jest wielce prawdopodobne, że ich aktywność i motywacja do dialogu edukacyjnego na tematy związane z preferowaniem wartości i ich roli w życiu człowieka będzie ożywiona, prowadzona z zaangażowaniem w oparciu o osobiste przeżycia i doświadczenia.

Uwagi metodyczne do realizacji zajęć na podstawie scenariuszy wychowawczych

Niniejsze opracowanie daje prawo do uwzględnienia w scenariuszach elementów analizy hermeneutycznej i semiologicznej. Propozycje metodyczne zawarte w scenariuszach dają podstawy do uwzględnienia różnych komponentów omawianych utworów: warstwy słownej, obrazowej, muzycznej (która może być analizowana łącznie z obrazową). Część proponowanych wykonań utworów występuje w formie instrumentalnej (lub jako wersje koncertowe, studyjne) i nie będzie raczej podlegać analizie jako historia o danym wycinku rzeczywistości, zobrazowana jako alinearny i nieciągły narracyjnie ciąg obrazów (Jaziński 2011, s. 223; za: Golonka-Legut, Pryszmont-Ciesielska, 2018, s. 91). Tego rodzaju ujęcie może być przyczynkiem do różnorodnego zinterpretowania przedłożonych propozycji przez nauczyciela, tworząc pole do znacznej elastyczności metodycznej.

W zakresie dydaktyki ogólnej oparto się na klasyfikacji metod nauczania W. Okonia (2003, s. 245-274). Zgodnie z terminologią stosowaną przez wspomnianego autora, metoda nauczania to: „wypróbowany i systematycznie stosowany układ czynności nauczyciela i uczniów, realizowany świadomie w celu spowodowania założonych zmian w osobowości uczniów” (Ibidem, s. 246). W niniejszej książce posłużono się metodami należącymi do: metod asymilacji wiedzy, samodzielnego dochodzenia do wiedzy, waloryzujących i praktycznych.

W ramach metod asymilacji wiedzy znajdujących się w scenariuszach przedłożonej publikacji wykorzystano: pogadankę (wstępną i utrwalającą), dyskusję (odmiany: „za i przeciw”, dyskusja oraz inne, zaliczane do technik aktywizujących – przedstawione w dalszej części opracowania), pracę z tekstem – u W. Okonia nazywanej pracą z książką (Ibidem, s. 260). W obrębie metod samodzielnego dochodzenia do wiedzy w scenariuszach wychowawczych zastosowano: klasyczną metodę problemową (do której dobrano techniki aktywizujące na podstawie typologii innych autorów), metodę przypadków, giełdę pomysłów, gry dydaktyczne. Ze względu na fakt, iż W. Okoń twierdzi, że „ich wspólną cechą stanowi obecność pierwiastka zabawy” (Ibidem, s. 265), zdecydowano się w niektórych sytuacjach wprowadzić termin „zabawa”, gdyż autor pisze, iż dydaktyków interesują „zabawy jako gry dydaktyczne” (Ibidem, s. 266). Metodą waloryzującą wykorzystywaną w scenariuszach wychowawczych jest głównie metoda impresyjna, choć zastosowano też metodę ekspresyjną, rozwiniętą o techniki aktywizujące według opisanych poniżej pozycji). W ramach metod praktycznych skoncentrowano się szczególnie na implementacji do praktyki metody ćwiczeniowej.

Posłużenie się w scenariuszach wychowawczych metodami nauczania należącymi do 4 toków kształcenia umożliwi wykorzystanie 4 dróg uczenia się przez uczniów (Ibidem, s. 191-206) w trakcie lekcji. Daje to przyczynek do wszechstronnego rozwoju osobowości uczniów, umożliwiając różnorodne prezentowanie, utrwalanie treści kształcenia. Różnorodność stosowanych metod nauczania w zaproponowanym zestawieniu scenariuszy może przeciwdziałać monotoni – jeśli nauczyciel zdecyduje się wykorzystać wiele spośród nich – co może przełożyć się na lepsze zainteresowanie uczniów przedstawianymi treściami i wzrost ich motywacji do aktywnego uczestniczenia w zajęciach.

Posługując się terminologią zaczerpniętą od M. Jąder-Taboń (2018), zastosowano techniki (zaliczone do metody ekspresyjnej zgodnie z wcześniej zaordynowaną typologią metod nauczania): mapę myśli. Do technik dyskusyjnych dobrano, poza wcześniej wspomnianymi: metaplan, piramidę priorytetów, kulę śniegową (2018, s. 96, 100, 107, 115). Korzystając z typologii Z. Okraj, wykorzystano technikę „analiza SWOT” w ramach metody ekspresyjnej – autorka zalicza tę technikę do technik metody projektów – „design thinking” (2020, s. 103-105). Wykorzystując techniki dramowe, zdecydowano się włączyć je do metody ekspresyjnej. Posłużono się dramą w rozumieniu K. Witerskiej (2011). W jej ramach wykorzystano dodatkowo pantomimę, którą autorka ta włącza do dramowych technik symbolicznych. Wykorzystując podejście typologiczne B. Kubiczek, wykorzystano dodatkowo: techniki relaksacyjne, sesję plakatową (2009, s. 117), zaliczone do technik wspomagających uczenie się, ale dające się wkomponować w klasyfikację W. Okonia do metody ekspresyjnej. Konkludując podejście M. Taraszkiewicz, wykorzystano linię czasu, klasyfikując ją do metody problemowej według W. Okonia (Taraszkiewicz, 2002, s. 133-134). Korzystając z propozycji A. Czepiżak i M. Wądołowskiego (za: http://www.zet.edu.pl/sites/default/files/metody_aktywizujace.pdf, dostęp: 10.10.2022), do technik metody ekspresyjnej włączono również: rybi szkielet i plakat jako techniki graficznego zapisu (http://www.zet.edu.pl/sites/default/files/metody_aktywizujace.pdf, dostęp: 10.10.2022, s. 4). Wybrano też kosz i walizeczkę oraz tarczę strzelecką jako techniki ewaluacyjne zaliczone do metody problemowej w klasyfikacji W. Okonia. Korzystając ze wspomnianego zestawienia technik aktywizujących, wykorzystano także metodę trójkąta, którą zdecydowano się nazwać techniką, ze względu na konieczność włączenia jej do klasyfikacji W. Okonia (http://www.zet.edu.pl/sites/default/files/metody_aktywizujace.pdf, dostęp: 10.10.2022, s. 25-26) jako element metody problemowej. Wykorzystano też technikę tabeli decyzyjnej (http://www.zet.edu.pl/sites/default/files/metody_aktywizujace.pdf, dostęp: 10.10.2022, s. 13) jako element metody dyskusyjnej według W. Okonia. Za internetową *Encyklopedią zarządzania* określono technikę SMART (za: https://mfiles.pl/plindex.php/Zasada_SMART, dostęp: 10.10.2022), co pozwoliło wzbogacić metodę problemową o kolejną technikę w celu lepszej analizy sytuacji problemowych.

Opisane powyżej zestawienie wykorzystanych metod oraz technik nauczania przekonuje o różnorodności rozwiązań metodycznych zastosowanych w scenariuszach wychowawczych zawartych w niniejszym opracowaniu. Jak pisze M. Jąder-Taboń, metody aktywizujące rozwijają ekspresję dzieci, a ponadto „zwraca się [w nich – dopisek Autorki] większą uwagę na stymulowanie samodzielnego myślenia oraz działania, rozwiązywanie problemów dydaktycznych w sposób twórczy, wdrażanie do odpowiedzialności za własne działanie i rozwijanie umiejętności samooceny tychże działań” (2018, s. 10). B. Kubiczek, pisząc o metodach aktywizujących, podkreśla, że ich istotą „jest „przenoszenie

akcentu” z procesu nauczania na proces uczenia się, uczenie uczniów uczenia się i ponoszenia odpowiedzialności za jego efekty” (2009, s. 75). Poglądy wspomnianych autorek ukazują liczne walory metod aktywizujących, zogniskowane wokół kształtowania samodzielności, odpowiedzialności, twórczości uczniów w procesie uczenia się. Metody aktywizujące – w niniejszym opracowaniu sklasyfikowane jako techniki metod eksponującej i problemowej według W. Okonia – mogą przyczynić się do wzrostu efektywności procesu kształcenia odbywającego się na zajęciach lekcyjnych, wpłynąć pozytywnie na motywację uczniów do nauki, wzrost zainteresowania edukacyjnymi zajęciami. Stosowanie metod aktywizujących daje również przyczynek do rozwijania elastyczności metodycznej nauczycieli i ukazuje różnorodność sposobów do osiągnięcia celów kształcenia.

Propozycje metodyczne przedstawione w niniejszej publikacji są jedynie pewnymi możliwościami w kontekście realizowania celów kształcenia związanych z aksjologią w wychowaniu. Mogą one być adaptowane i modernizowane w dowolny sposób przez nauczycieli tak, by realizacja lekcji skoncentrowanych wokół tematyki wartości odpowiadała potrzebom i możliwościom zespołu klasowego, z uwzględnieniem wszystkich aspektów kontekstu sytuacyjnego, w jakich dane zajęcia edukacyjne będą się odbywać.

Bibliografia

- Adamek, I. (2015). Wychowanie do życia wartościowego. W: J. Karbowniczek, A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Dziecko, rodzina, wychowanie. Wybrane konteksty* (s. 185-199). Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, WAM.
- Banks, M. (2009). *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brandeburska, W. (2013). Od wartości do wartościowania. Komentarze do ankiet aksjologicznych w liceach warszawskich. W: M. Marzec-Jóźwicka (red.), *Wartości i wartościowanie w edukacji humanistycznej* (s. 117-127). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Brezinka, W. (2007). *Wychowywać dzisiaj. Zarys problematyki*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Chalas, K., Łobacz, M. (2020). *Przymioty osoby ludzkiej edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Cygan, B. (2013). Wartości jako fundament wychowania. W: I. Adamek, Z. Szarota, E. Żmijewska (red.), *Wartości w teorii i praktyce edukacyjnej* (s. 50-63). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Drenda, L. (2016). Teoria wartości, wartość teorii. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe*, 259, 39-48.
- Drzeżdżon, W. (2007). Etyczno-deontologiczne kompetencje nauczyciela-wychowawcy. *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, 4, 204-209.
- Duda, M. (2017). Dom rodzinny – między tradycją a współczesnością. *Studia Socialia Cracoviensia*, 9, 2(17), 25-35.
- Dudzik, I., Nowak, S. (2017). Rola wartości w życiu współczesnego człowieka. Na podstawie przeprowadzonych badań własnych. W: I. Dudzik, B. Czuba, K. Rejman (red.), *Wartości etyczne współczesnego człowieka* (cz. I, s. 9-22). Jarosław: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu.
- Dymara, B. (2003). Poszukiwanie ładu umysłu i serca, czyli życie według wartości. W: B. Dymara, M. Łopatkowa, Z. Pulinowa, A. Murzyn, *Dziecko w świecie wartości* (cz. II, s. 19-37). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Frączek, Z. (2014). Człowiek w społeczeństwie globalnym – wychowanie do wartości wciąż aktualne. W: K. Szmyd, A. Garbarz, Z. Frączek, B. Skoczyńska-Prokopowicz (red.), *Kultura – Przemiany – Edukacja* (t. II, s. 31-45). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Furmanek, W. (2016). Analfabetyzm aksjologiczny. Określenie problematyki. W: *Kultura – Przemiany – Edukacja* (t. IV, s. 85-114). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Furmanek, W. (2021). *(Nie)ład aksjologiczny wyzwaniem dla współczesnej pedagogiki*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Golonka-Legut, J., Pryszmont-Ciesielska, M. (2018). Teledysk muzyczny w przestrzeni badań nad edukacją, na przykładzie analizy i interpretacji teledysku do utworu The Last Refugee Rogera Watersa, *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 21/3(83), 89-102.

- Grimm, J., Grimm, W. (2005). *Baśnie nad baśniami*. Kraków: Zielona Sowa.
- Jankowski, A., Stachowiak, L., Romaniuk, K. (red.). (1990). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie języków oryginalnych, opracowany przez zespół biblistów polskich*. Warszawa: Pallotinum.
- Jąder-Taboń, M. (2016). *Efektywne i atrakcyjne metody pracy z dziećmi*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. (1994). Poznań: Pallotinum.
- Klamut, R. (1998). Potrzeba sensu życia a obraz siebie. *Roczniki Psychologiczne*, 1, 97-117.
- Klich-Kluczevska, B. (2015). *Rodzina, tabu i komunizm w Polsce 1956-1989*. Kraków: Wydawnictwo LIBRON.
- Kozera-Mikuła, P. (2020). Sens życia – analiza pojęcia w świetle nauk humanistycznych. *Psychologia rozwojowa*, 25(2), 9-28.
- Kozłowska, M. (2012). Ideologia hip-hopowa na przykładzie tekstów hip-hopowych. *Kultura Społeczeństwo Edukacja*, 2, 119-133. Pobrane z: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/560bd192-ea96-4b14-a278-2e14c1e67c8b/content>.
- Kubiczek, B. (2009). *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się?* Opole: Wydawnictwo NOWIK.
- Kwitok, A. (2017). Znaczenie wartości społeczno-moralnych w procesie wychowania dzieci we współczesnej edukacji szkolnej. W: M. Głazewski, B. Muchacka (red.), *Dobro i zło w wychowaniu dziecka* (t. I, s. 165-181). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Madalińska-Michalak, J. (2016). Jednostka i wspólnota – życie wartościowe i wychowanie ku wartościom. W: A. Jakubowicz-Bryx, J. Nowak, H. Solarczyk-Szwec (red.), *Wychowanie jednostki i wspólnoty do wartościowego życia* (t. II, s. 11-29). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Maj, B. (2011). Rola małżeństwa i rodziny w życiu człowieka (na podstawie badań zrealizowanych wśród mieszkańców powiatu wadowickiego). *Państwo i Społeczeństwo*, XI(3), 9-36.
- Mądry, M. (2010). Plany i marzenia w życiu człowieka. Teoretyczne podstawy badań. *Scripta Comeniana Lesnensia*, 8, 87-107.
- Miszczyński, M. (red.). (2014). *Hip-hop w Polsce: od blokowisk do kultury popularnej*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Pobrane z: <https://docer.pl/doc/5xncsx>.
- Mróz, B. (2015). Wszystko na sprzedaż? Pułapki i manowce konsumpcjonizmu. Is everything for sale? Pitfalls and byways of consumerism. *Psychologia Ekonomiczna*, 7, 25-36.
- O' Collins, G., Farrugia, E. (2002). *Leksykon pojęć kościelnych i teologicznych*. Tłum. ks. J. Ożóg SJ, B. Żak. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Okoń, W. (2003). *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Okraj, Z. (2020). *Design thinking – inspiracje dla dydaktyki*. Warszawa: Difin.
- Pałasz, P. (2009). Przegląd badań na [sic!] uwarunkowaniami preferencji muzycznych. *Przegląd Psychologiczny*, 52(2), 151-179. Pobrane z: https://www.kul.pl/files/714/nowy_folder/2.52.2009_art._2.pdf.
- Pasternak-Kobyłecka, E. (2018). O możliwościach edukacji aksjologicznej we współczesnej szkole. *Prima Educatione. Studia i Rozprawy*, 47-55. Pobrane z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_17951_pe_2018_2_47-55.

- Płoszczyniec, A. (2017). Czy sens życia jest tym samym co cel życia? Rozważania aksjologiczne. *Analiza i Egzystencja*, 37, 44-60. Pobrane z: file:///C:/Users/Dell/Downloads/03_ploszczyniec.a.pdf.
- Podgórska, M. (2017). Promocja wartości moralnych we współczesnym świecie. W: I. Dudzik, B. Czuba, K. Rejman (red.), *Rola wartości etycznych we współczesnym świecie. Wartości etyczne współczesnego człowieka* (s. 65-79). Jarosław: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu.
- Popielewski, W. (2009). Między kruchością a wielkością człowieka. Refleksja Syracha nad tajemnicą ludzkiego istnienia. *Verbum Vitae*, 15, 61-84.
- Szmyd, J. (2017a). Nowoczesny konsumpcjonizm – zmiana kondycji ludzkiej i jakości życia. Wyzwania społeczne i pedagogiczne. *Kultura – Przemiany – Edukacja*, V, 13-36.
- Szmyd, K. (2017b). Wartości i antywartości. W stronę szkoły aksjologicznie uniwersalnej. *Kultura – Przemiany – Edukacja*, V, 113-133.
- Sznajderski, T. (2020). Ericha Fromma koncepcja człowieka jako podmiotu miłości. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria*, 29/3(115), 133-143.
- Sztompka, P. (2005). *Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szymczyk, L. (2017). Rola rodziny w rozwijaniu systemu wartości. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 26(1), 7-20. Pobrane z: <https://docplayer.pl/66635449-Rola-rodziny-w-rozwijaniu-systemu-wartosci.html>.
- Śliwerski, B. (2012). Pedagogika jako nauka bez kompleksów. *Rocznik Lubelski*, 38(2), 15-29. Pobrane z: file:///C:/Users/Dell/Downloads/RL_T38_2_Sliwerski-2.pdf.
- Vorgrimler, H. (2005). *Nowy leksykon teologiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów.
- Węclawek, D., Flint, M., Kleyff, T., Cała, A., Jaczyński, K. (2014). *Antologia polskiego rapu*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Wiśniewski, Cz. (2009). *Wychowanie – studia teoriopoznawcze i aksjologiczne*. Łódź: Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.
- Witerska K. (2011). *Drama – techniki, strategie, scenariusze*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Włoch, A. (2017). Zacieranie granic między dobrem i złem w wychowaniu dzieci w dobie relatywizmu. W: M. Głazewski, B. Muchacka (red.), *Dobro i zło w wychowaniu dziecka* (t. I, s. 57-72). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Wysocka, E. (2018). Życie wartościowe i wartość życia. Sens i znaczenie pojęć w „prywatnych” koncepcjach jakości życia młodego pokolenia. W: W. Danilewicz, J. Nikitorowicz, M. Sobecki (red.), *Ku życiu wartościowemu. Idee – Koncepcje – Praktyki* (t. II, 193-208). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Żuk, G. (2016). *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- file:///C:/Users/Dell/AppData/Local/Temp/B.%20Buzan%20%20Mapy%20Twoich%20omy%20C5%9Bli.pdf.
- file:///C:/Users/Dell/Desktop/WA004_76566_P89771_Elzanowski-O-wartosciach.pdf.
- file:///C:/Users/Dell/Desktop/Warto%20C5%9Bci%20wychowawcze%20rapu%20-%20ksi%20C4%85%20C5%BCka/Komunizm-%20wartosci.pdf.

file:///C:/Users/Dell/Downloads/20230616_Podstawowe_kierunki_realizacji_polityki_o%20C5%9Bwiatowej_pa%20C5%84stwa_w_roku_szkolnym_2023-2024.pdf.
<file:///C:/Users/Dell/Downloads/komunikat-muzyczne-wybory-mlodziezy2020.pdf>.
http://www.oke.krakow.pl/inf/filedata/files/Informator_EM2023_jezyk_polski_PP.pdf.
http://www.zet.edu.pl/sites/default/files/metody_aktywizujace.pdf.
https://doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/2_1/formulowanie_celow_wg_smart.pdf.
<https://dyktafonografika.com/k2-prezentuje-osobisty-klip-twoj-fire/>.
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/mantra;4009103.html>.
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wartosc;3994143.html>.
<https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/karma.htm>.
<https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/melan%C5%BC%20.html>.
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170000356>.
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000467/O/D20180467.pdf>.
<https://jaksieuczyc.pl/jak-tworzyc-mapy-mysli/>.
https://mfiles.pl/pl/index.php/Zasada_SMART.
<https://niezlasztuka.net/o-sztuce/pieter-bruegel-slepcy/>.
<https://notatek.pl/nauczanie-technika-rybi-szkielet>.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Mie%C4%87_czy_by%C4%87%3F.
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Siostra>.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Stwardnienie_rozsiane.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Taniec_%C5%9Bmierci.
<https://portal.librus.pl/artykuly/mapy-mysli-od-czego-zaczac>.
https://rcin.org.pl/Content/66354/WA248_86032_P-I-2524_chorazy-hiphop_o.pdf.
<https://sjp.pl/danse+macabre>.
<https://sjp.pl/pora%C5%BCka>.
<https://sjp.pl/siostra>.
<https://sjp.pwn.pl/sjp/siostra;2520722.html>.
<https://sjp.pwn.pl/sjp/wartosc;2534732.html>.
<https://sjp.pwn.pl/sjp/wartosc;2534732.html>.
<https://sjp.pwn.pl/slowniki/marzenia>.
<https://teksciory.interia.pl/kleszcz-biel-mej-duszy-tekst-piosenki,t,690531.html>.
<https://teksciory.interia.pl/kleszcz-dino-latarnia-morska-tekst-piosenki,t,661005.html>.
<https://teksciory.interia.pl/kleszcz-dino-ziemski-teatr-tekst-piosenki,t,660697.html>.
<https://teksciory.interia.pl/kleszcz-x-paulina-sykut-jezyna-niebo-istnieje-tekst-piosenki,t,691675.html>.
<https://teksciory.interia.pl/mata-zolte-flamastry-i-grube-katechetki-tekst-piosenki,t,676161.html>.
<https://teksciory.interia.pl/popek-x-matheo-czarne-lustro-tekst-piosenki,t,668412.html>.
https://www.cbos.pl/PL/wydarzenia/91_prezentacja/mlodziez_2021_konferencja_2022_09_20_CBOS.pdf.
<https://www.dlanastolatek.pl/jakiej-muzyki-lubi-sluchac-mlodziez/>.
<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-12-13/raper-rahim-odznaczony-przez-ministra-kultury/>.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,b_r_o,do_utraty_sil.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,b_r_o,dom.html.

https://www.tekstowo.pl/piosenka,b_r_o,siostry__prod__puls_.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,b_r_o,skrzydla.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,bas_tajpan,3_zyczenia.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,bas_tajpan,zyj.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,bas_tajpan_ft__jr_stress,potega_majestatu.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,buka,danse_macabre__ft__rahim_.html.
<https://www.tekstowo.pl/piosenka,k2,replay.html>.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,k2,twoj_fire.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,kleszcz,duzo_nie_wiem_ft__rahim.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,kleszcz__dino,nie_placz.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,mezo__kasia_wilk,wazne.html.
<https://www.tekstowo.pl/piosenka,rahim,slepcy.html>.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,rahim,zacheta_feat__Nemy.html.
https://www.tekstowo.pl/piosenka,sokol__pono,kazda_porazke_obracam_w_sukces.html.
<https://www.tekstowo.pl/piosenka,zeus,siewca.html>.
https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_010_51991_centesimus-annus.html.
https://www.youtube.com/watch?v=_rJ20hobP7k.
<https://www.youtube.com/watch?v=0K2X6dPBoTg>.
<https://www.youtube.com/watch?v=1955sGuK37k>.
<https://www.youtube.com/watch?v=42h5gOzj5DE>.
<https://www.youtube.com/watch?v=4x0w5484TU4>.
https://www.youtube.com/watch?v=9_yk4iQ-mm0.
<https://www.youtube.com/watch?v=bJZkyomUP9o>.
<https://www.youtube.com/watch?v=cZ3tfmLtGtM>.
https://www.youtube.com/watch?v=EEX_q2hf3Y8.
<https://www.youtube.com/watch?v=hwK7zsp5MMY>.
<https://www.youtube.com/watch?v=iLafKDM-E9U>.
<https://www.youtube.com/watch?v=LAijv375Dbo>.
<https://www.youtube.com/watch?v=LI9CVBQRpqc>.
<https://www.youtube.com/watch?v=neKYaSpuCog>.
https://www.youtube.com/watch?v=O_pHnUnYJNo.
<https://www.youtube.com/watch?v=Pnxkub8XVYw>.
https://www.youtube.com/watch?v=TuCdRtz_Gfs.
<https://www.youtube.com/watch?v=tuO0-kyYmO8>.
<https://www.youtube.com/watch?v=tXKh6P10vSY>.
<https://www.youtube.com/watch?v=vEvhaNgxSQY>.
<https://www.youtube.com/watch?v=xAMEnp9DgTU>.
<https://youtu.be/8Nqo4aR-BNI>.
<https://youtu.be/KsBJjKOlpkw>.
<https://youtu.be/Pu9A5PFQHno>.